

VOJNO DELO

opštevojni
teorijski
časopis

SAVET ČASOPISA

Ramiz ABDULI, Dane AJDUKOVIĆ, Aleksandar BOŠKOVSKI, Dimitrije BAUCAL, Stane BROVET, Jovan ČANAK (sekretar), Nikola ČUBRA, Vjekoslav ČULIĆ, Ivan HOČEVAR, Stevo ILIĆ, Ljubivoje JOKIĆ, Zoran KOSTOVSKI, Anton LUKEŽIĆ, Stevan MIRKOVIĆ, Ilija NIKEZIĆ, Zdravko NOVOSELIĆ, Angel ONČEVSKI, Radisav PAJKOVIĆ, Života PANIĆ, Đuro POJER, Rade POLIĆ, Dane POPOVIĆ, Milan PUJIĆ, Ivan RADANOVIĆ (predsednik), Radovan RADINOVIĆ (zamenik predsednika), Aleksandar RADOVIĆ, Milosav SIMIĆ, Tomislav SIMOVIĆ, Aleksandar STAMATOVIĆ, Đorđe STANIĆ, Zoran STOJKOVIĆ, Vladan ŠLJIVIĆ, Ivo TOMINC, Zvonimir TONKOVIĆ, Vatroslav VEKARIĆ, Alojz VESIĆ, Svetozar VIŠNJIĆ, Vladimir VUKOVIĆ, Vuleta VULETIĆ, Milovan ZORC, Dušan ŽUNIĆ

REDAKCIJSKI ODBOR

Konstantin ARSENOVIĆ, Vladimir BRDAR, Vasilije CEROVIĆ, Jovan ČANAK, Sreten ČUPIĆ, Miroslav HADŽIĆ, Mensur IBRAHIMPAŠIĆ, Radivoje JOVADŽIĆ, Branislav JOVANOVIĆ, Veljko B. KADIJEVIĆ, Ejub KUČUK, Momčilo LAZOVIĆ, Momir MADŽIĆ, Slavoljub MIRKOVIĆ, Petar MIHALJEV, Milan OPAČIĆ, Radovan RADINOVIĆ, Milan RADOVINIĆ, Živojin RAKOČEVIĆ, Predrag SIMIĆ, Stevan STOJANOVIĆ, Milovan STOJILJKOVIĆ, Vojislav STOJKOVIĆ, Nikola ŠEGOTA, Pero ŠIPKA, Petar ŠKRBIĆ, Vlastimir TASIĆ, Dušan VIŠNJIĆ, Slavko VUKČEVIĆ

REDAKCIJA

Glavni i odgovorni urednik
Jovan ČANAK

Zamenik glavnog i odgovornog urednika
Milan RADOVINIĆ

Urednici

Veljko B. KADIJEVIĆ
Slavoljub MIRKOVIĆ

Sekretar

Milka VLADANOVIĆ

Administracija: VOJNOIZDAVAČKI I NOVINSKI CENTAR, 11002 Beograd, Svetozara Markovića 70 * Telefoni: gradski 681-565; vojni - centrala 656-122 i 665-122, lokali: glavni i odgovorni urednik 22-123, urednici 22-125, 22-131, 22-137, sekretar 22-123, pretplata 32-937 * Pošt. fah 692 * Žiro račun kod SDK 60823-849-2393 VINC (Za časopis „Vojno delo”) * Cena za pojedince 5 dinara (godišnja pretplata 30 dinara), za ustanove, organizacije udruženog rada i institucije 15 dinara (godišnja pretplata 90 dinara), a za inostranstvo godišnja pretplata 30 USD.

SADRŽAJ

General-potpukovnik Ivan Radanović	Dogradnja opštenarodne odbrane u okviru ubrzanih promena svetske vojno-političke situacije i društvenih reformi u Jugoslaviji (uvodno izlaganje)	15	2
Referati			
General-major prof. dr Radovan Radinović	Promene u savremenom svetu i njihove implikacije na dogradnju koncepcije opštenarodne odbrane i oružanih snaga SFRJ . .	41	1
General-potpukovnik prof. dr Nikola Čubra	Privredna reforma i problemi dogradnje opštenarodne odbrane	67	2
Kapetan bojnog broda prof. dr Milosav Simić	Reforme političkog sistema i njihov uticaj na dogradnju opštenarodne odbrane . . .	82	2
Potpukovnik prof. dr Miroslav Hadžić	Preobražaj Saveza komunista Jugoslavije i problemi dogradnje koncepcije opštenarodne odbrane	113	2
Saopštenja			
Pukovnik u penziji Milutin Civić	Nove odrednice stratejskog položaja i bezbednosti Jugoslavije	139	3
Pukovnik u penziji prof. dr Gavro Perazić	O kontinuitetu opštenarodne odbrane . .	151	2
Pukovnik u penziji prof. dr Milan Vučinić	Obrana zemlje u uslovima društvene krize, političkog i svojinskog pluralizma . .	166	2
Pukovnik dr Sreten Čupić	Prilagođavanje poslovanja Jugoslovenske narodne armije tržišnim uslovima	181	2
Pukovnik dr Jovan Buturović	Mesto i uloga vojnog krivičnog prava i vojnog pravosuđa u sistemu opštenarodne odbrane	194	2
General-major prof. dr Đorđe Stanić	Kriterijumi centralizacije rukovođenja odbranom s aspekta naučnih teorija	210	2
Potpukovnik vanr. prof. dr Pero Šipka	Vojna društvenonaučna istraživanja u izmenjenim društvenim uslovima	238	2

2	Potpukovnik dr Nikola Petrović	Privrednoreformski zahtevi programskog prestrukturiranja dela kapaciteta namenske industrije	252
2	Prof. dr sci med. Gojko Kapor	Suzbijanje negativnih psihološko-psihijatrijskih uticaja društvene krize na ljudski činitelj opštenarodne odbrane	262

Diskusije

2	General-major u penziji Branko Jovanović	Neka ustavnopravna pitanja značajna za dogradnju i primenu sistema opštenarodne odbrane	270
2	Pukovnik dr Dimitrije Baucal	Moguće implikacije neustavnog i haotičnog uspostavljanja višestranačkog sistema . .	279
2	General-potpukovnik prof. dr Aleksandar Stamatović	Dogradnja opštenarodne odbrane sa stanovišta vojnoprivredne delatnosti	285
2	General-pukovnik u penziji prof. Stevo Ilić	Armija mora očuvati jugoslovenski karakter i ostati glavna snaga odbrane	287
2	General-potpukovnik u penziji prof. Jovo Ninković	Transformacija Teritorijalne odbrane u okviru dogradnje koncepcije odbrane	290
2	Pukovnik mr Velibor Milojević	Problem utvrđivanja kvaliteta ljudskog faktora opštenarodne odbrane u sadašnjim uslovima	295
2	General-potpukovnik Ivan Radanović	Završna reč	300

CONTENTS

Ivan Radanović, Lt. General	Upbuilding of total national defence in the light of accelerated changes in the world militar-political situation and of the social reformation in Yugoslavia (introductory discourse)	15
Reports		
Prof. D Sc Radovan Radinović, Major General	Changes in contemporary world and their implications on the upbuilding of the total national defence concept and of the armed forces of the SFRY	41
Prof. D Sc Nikola Čubra, Lt. General	Economic reform and problems of upbuilding of total national defence	67
Prof. D Sc Milosav Simić, Captain, YN	Reformation of the political system and its ramifications on the total national defence	82
Prof. D Sc Miroslav Hadžić, Lt. Colonel	Transformation of the League of Communists of Yugoslavia and problems of upbuilding the total national defence concept	113
Communications		
Milutin Civić, Colonel, Rtd.	New determinants of the strategic position and security of the SFRY	139
Prof. D Sc Gavro Perazić, Colonel, Rtd.	On the continuity of total national defence	151
Prof. D Sc Milan Vučinić, Colonel, Rtd.	Defence of the country in conditions of its social crisis and of political and ownership pluralism	166
D Sc Sreten Čupić, Colonel	Adaptation of functioning of the Yugoslav People's Army to market conditions of the Yugoslav economy	181
D Sc Jovan Buturović, Colonel	Place and role of military criminal law and military jurisprudence in the total national defence system	194

Prof. D Sc Đorđe Stanić, Major General	Criteria in centralization of controlling the defence from the aspect of scientific theories	210
Ass. Professor D Sc Pero Šipka	Military social research in changed social conditions	238
D Sc Nikola Petrović, Lt. Colonel	Economic reformation requirements for programmed re-structuring of a part of capacities of the special purpose industry	252
Prof. D Sc Med. Gojko Kapor	Need for suppressing the negative psychological-psychiatric influences of the social crisis on the manpower factor of total national defence	262
Discussions		
Branko Jovanović, Major General, Rtd.	Some constitutional legal questions of significance for the upbuilding and implementation of the total national defence system	270
D Sc Dimitrije Baucal, Colonel	Possible implications of non-constitutional and chaotic establishment of the multi-parti system	279
Prof. D Sc Aleksandar Stamatović, Lt. General	Upbuilding of total national defence from the standpoint of military economic activities	285
Prof. Stevo Ilić, Colonel General, Rtd.	The Army must preserve its Yugoslav character and remain the main defensive force	287
Prof. Jovo Ninković, Lt. General, Rtd.	Transformation of Territorial Defence in the framework of upbuilding of the defence concept	290
M Sc Velibor Milojević Colonel	Problem of the assessment of quality of the human factor of total national defence in contemporary conditions	295
Ivan Radanović, Lt. General	Closing discourse	300

SOMMAIRE

Le général de division Ivan Radanović	L'édification continue de la défense populaire généralisée dans le cadre des changements rapides de la situation politique-militaire dans le monde et des réformes sociales en Yougoslavie (Exposé d'introduction)	15
Rapports		
Le général de brigade Prof. Dr Radovan Radinović	Les changements dans le monde contemporain et leurs implications sur le perfectionnement de la conception de défense populaire généralisée et des forces armées de la RSFY	41
Le général de division Prof. Dr Nikola Čubra	La réforme économique et les problèmes du perfectionnement de la défense populaire généralisée	67
Le capitaine de vaisseau Prof. Dr Milosav Simić	Les changements du système politique et leur impact sur le perfectionnement du système de défense populaire généralisée	82
Le lieutenant colonel Prof. Dr Miroslav Hadžić	La transformation de la LCY et les problèmes du perfectionnement de la conception de défense populaire généralisée	113
Communications		
Le colonel en retraite Milutin Civić	Nouvelles déterminantes de la position stratégique et de la sécurité de la RSFY	139
Le colonel en retraite Prof. Dr Gavro Perazić	Sur la continuité de la défense populaire généralisée	151
Le colonel en retraite Prof. Dr Milan Vučinić	La défense nationale dans les conditions de la crise sociale et du pluralisme politique et de propriété	166
Le colonel Dr Sreten Čupić	L'ajustement de l'économie de l'APY aux conditions du marché	181
Le colonel Dr Jovan Buturović	La place et le rôle du Droit pénal militaire et de la justice militaire au sein du système de défense populaire généralisée	194

Le général de brigade Prof. Dr Đorđe Stanić	Les critères de la centralisation de la direction de la défense sous l'aspect des théories scientifiques	210
Le lieutenant colonel Prof. sans chaire Dr Pero Šipka	Le travail de recherche sociale militaire dans les conditions sociales modifiées . .	238
Le lieutenant colonel Dr Nikola Petrović	Les objectifs de la réforme économique relatifs à la restructuration des parties des capacités de l'industrie de biens d'usage spécifique	252
Prof. Dr Gojko Kapor	Prévenir les influences psycho-psychiatriques négatives de la crise sociale sur le facteur humain de la défense populaire généralisée	262
Interventions		
Le général de brigade en retraite Branko Jovanović	Quelques questions juridiques constitutionnelles d'intérêt pour le perfectionnement et la mise en oeuvre du système de défense populaire généralisée	270
Le colonel Dr Dimitrije Baucal	Les implications possibles de l'instauration anticonstitutionnelle et chaotique du système pluripartiste	279
Le général de division Prof. Dr Aleksandar Stamatović	Le perfectionnement de la défense populaire généralisée du point de vue de l'économie militaire	285
Le général d'armée en retraite Prof. Stevo Ilić	L'Armée doit conserver son caractère yougoslave et continuer d'être la principale force de la Défense	287
Le général de division en retraite Prof. Jovo Ninković	La transformation de la Défense territoriale dans le cadre du perfectionnement de la conception de la Défense	290
Le colonel mr Velibor Milojević	Le problème de l'identification de la qualité de facteur humain de la défense populaire généralisée dans les conditions actuelles	295
Le Général de division Ivan Radanović	Allocution de clôture	300

Генерал-подполковник Иван Раданович	Достройка всенародной обороны в рамках ускоренных изменений мировой военно-политической ситуации и общественных реформ в Югославии (Вступительный доклад)	15
Доклады		
Генерал-майор проф. д-р Радован Радинович	Изменения в современном мире и их импликации на достройку концепции всенародной обороны и вооруженных сил СФРЮ	41
Генерал-подполковник проф. д-р Никола Чубра	Экономическая реформа и проблемы достройки всенародной обороны	67
Капитан I ранга проф. д-р Милосав Симич	Реформы политической системы и их влияние на достройку всенародной обороны	82
Подполковник проф. д-р Мирослав Хаджич	Преобразование СКЮ и проблемы достройки концепции всенародной обороны	113
Сообщения		
Полковник в отставке Милутин Цивич	Новые определители стратегического положения и безопасности Югославии	139
Полковник в отставке проф. д-р Гавро Перазич	О непрерывности всенародной обороны	151
Полковник в отставке проф. д-р Милан Вучинич	Оборона страны в условиях общественного кризиса, политического и собственнического плюрализма	166
Полковник д-р Сретен Чупич	Приспособление хозяйствования ЮНА к рыночным условиям	181
Полковник д-р Йован Бутурович	Место и роль военного уголовного права и военного правосудия в системе всенародной обороны	194

Генерал-майор проф. д-р Джордже Станич	Критерии централизации управления обороной с аспекта научных теорий	210
Подполковник экстраорд. проф. д-р Перо Шипка	Военно-общественные исследования в измененных общественных условиях	238
Подполковник д-р Никола Петрович	Экономическо-реформенные требования программной конверсии части мощностей военной промышленности	252
Проф. д-р мед. наук Гойко Капор	Борьба с отрицательными психологическо-психиатрическими влияниями общественного кризиса на человеческий фактор всенародной обороны	262
Дискуссия		
Генерал-майор в отставке Бранко Йованович	Некоторые конституционно-правовые вопросы, представляющие значение для достройки и применения ситемы всенародной обороны	270
Полковник д-р Димитрие Бауцал	Возможные импликации неконституционного и хаотичного восстановления многопартийной системы	279
Генерал-подполковник проф. д-р Александр Стаматович	Достройка всенародной обороны с точки зрения воено-экономической деятельности	285
Генерал-полковник в отставке проф. Стево Илич	Армия должна сохранить югославский характер и остаться главной силой обороны	287
Генерал-подполковник в отставке проф. Йово Нинкович	Преобразование Территориальной обороны в рамках достройки концепции обороны	290
Полковник канд. наук Велибор Милоевич	Проблема определения качества человеческого фактора всенародной обороны в нынешних условиях	295
Генерал-подполковник Иван Раданович	Заключительное слово	300

U organizaciji časopisa, „Vojno delo”, 30. maja 1990. godine, u Domu JNA Topčider, održana je rasprava na „okruglom stolu” o temi DOGRADNJA OPŠTENARODNE ODBRANE U OKVIRU UBRZANIH PROMENA SVETSKE VOJNO-POLITIČKE SITUACIJE I DRUŠTVENIH REFORMI U NAŠOJ ZEMLJI.

Kako se iz naslova teme „okruglog stola” može zaključiti, u pokretanju i pripremi rasprave pošlo se od dve osnovne pretpostavke: (1) da se pod uticajem ubrzanih socijalno-političkih procesa u Evropi i našem neposrednom okruženju bitno promenila svetska vojno-politička situacija i, shodno tome, vojno-politički i geostrategijski položaj Jugoslavije; i (2) da su društveni procesi unutar naše zemlje po mnogo čemu protivrečni i da se mogu i moraju različito vrednovati, kako sa stanovišta ukupne stabilnosti zemlje i njene odbrambeno-zaštitne moći, tako i sa stanovišta istinske demokratizacije i svestranih reformi društva. Pri tome se svim tim promenama i na spoljnjem i na unutrašnjem planu mogu i moraju davati i pozitivna i negativna značenja, ali bez ikakvih apriornih opredeljenja „za ili protiv”, već bi takva opredeljenja trebalo zauzimati tek nakon svestrane analize tih promena i procesa.

Sve te činjenice i promene do kojih je već došlo, kao i one koje su u toku ili se očekuju, bile su dovoljan razlog i pokretački motiv da se jednom takvom raspravom pokuša sagledati naš odbrambeno-zaštitni razvoj u kontekstu tih i takvih promena i procesa. Organizaciju rasprave preuzelo je „Vojno delo”, što je i razumljivo ako se ima u vidu da je to opštevojni teorijski časopis, čija je društvena i vojnostručna uloga da teorijski rasvetljava i stručno fundira odgovore na sva bitna pitanja strategije naše odbrane i da tako doprinosi iznalaženju optimalnih rešenja naše odbrambene izgradnje i prakse. Ujedno, ovaj „okrugli sto” je nastavak ranije pokrenute rasprave na temu Društvo i odbrana u savremenim uslovima, koja je objavljena u „Vojnom delu” br. 1/89.

Značaj pokrenute teme i ozbiljnost društvenog trenutka – tj. dubina i sveobuhvatnost krize u koju je poodavno zapalo naše društvo – uslovili su i reprezentativnost skupa, kako s obzirom na stručno-teorijsku kompetentnost učesnika, tako i s obzirom na njihovo mesto u sistemu vojnog rukovođenja. Različitost i raznovrsnost stručnih profila učesnika u raspravi

omogućili su i različite polazne teorijske, metodološke i stručne pozicije pri promišljanju pojedinih pitanja i procesa, što je raspravu na „okruglom stolu” učinilo dinamičnom, odnosno polemičkom i raznovrsnom. Otuda je posve prirodno što se na stranicama koje slede susreću i nijansirane procene i poimanja, odnosno vrednovanja pojedinih tokova, procesa i promena u društvu i okruženju.

Zajedničko obeležje svih priređenih i objavljenih priloga, bez obzira na tematsku, teorijsku i metodološku poziciju autora, moglo bi se sažeti u dve osnovne formulacije: prvo, da je koncepcija opštenarodne odbrane i društvene samozaštite u svim strategijskim elementima, počev od osnovnih opredeljenja do sistemskih rešenja u oblasti odbrambenih priprema društva i izgradnje i doktrine upotrebe oružanih snaga, u praksi potvrdila svoju životvornost i to u koncepciji odvracanja oružane agresije; drugo, da nastale i nastupajuće promene u društvu i okruženju nalažu neophodnu dogradnju i usavršavanje u gotovo svim tim strategijskim elementima, ali uz zadržavanje filozofskih postulata koncepcije koji proističu iz filozofije, politike i doktrine narodnog rata kakav bi jedino i odgovarao našoj zemlji, koja odbacuje rat kao sredstvo politike dominacije i uređenja odnosa među narodima i državama, odnosno zemlji koja je duboko zakoračila u demokratiju i društvene reforme. Osnovne smerove tih dogradnji, njihov opseg i intenzitet treba utvrditi i stalno iznova utvrđivati tek na osnovu svestranih analiza svih relevantnih činilaca i uslova u kojima se izgrađuje i valorizuje odbrambeno-samozaštitna moć zemlje. Dakako, takvo opredeljenje a priori negira potrebu za bilo kakvom brzopletošću, pomodarstvom, inovatorstvom po svaku cenu, iznuđenim rešenjima po bilo kojoj osnovi, već implicira studiozan, strpljiv i stručan pristup svim promenama i usavršavanjima. To je, smatramo, osnovna poruka „okruglog stola” i svih priloga koji su u pripremi rasprave i njenom toku komunicirali.

Sve materijale sa „okruglog stola” priredili smo u okviru sledeće načelne strukture: nakon redakcijskog predgovora i uvodnog izlaganja predsednika Saveta časopisa kao načelne i prethodne problematizacije rasprave, data su sva četiri uvodna referata, koji su unapred pripremljeni i podeljeni učesnicima radi njihove lične pripreme za raspravu; u drugom bloku su priređena ona saopštenja koja su o pojedinim pitanjima i

problemima autori ranije pripremili, a Redakcija ih je pravovremeno dostavila učesnicima rasprave, i u trećem bloku date su diskusije učesnika u raspravi na „okruglom stolu”. Osnovni razlog kojim smo se rukovodili da ovako grupišemo priloge jeste to što rasprava nije tekla odvojeno o pojedinim temama koje su pokrenute u četiri uvodna referata, već istovremeno, u kontinuitetu, o sve četiri teme, odnosno referata.

Čitaoci će zapaziti da su, u međuvremenu, mnogi događaji i na spoljnjem i na unutrašnjem planu otišli ispred njihove problematizacije i obrade u priložima tematskog dvobroja „Vojnog dela”. To je i razumljivo, ako se ima u vidu da su oni nastali (napisani) u vremenu januar-april 1990. i da je časopis štampan avgusta 1990. godine. U tom intervalu dogodile su se mnoge promene koje ili nisu registrovane ili ne onim intenzitetom kakav su imali u vreme štampanja „Vojnog dela”. A da li su i koliko promene, njihov intenzitet, smer i osnovna značenja saglasni sa stavovima, saznanjima i interpretacijama datim u priložima, prvenstveno je zavisilo od anticipativne snage i imaginativnosti samih autora i njihove sposobnosti da valjano predvide tokove događaja i društvene promene i procese. Čitaoci će prosuditi koliko su oni u tome uspeli. Redakcija, a ni sami autori, nisu želeli da bilo šta menjaju i dorađuju, pre svega da bi se što vernije očuvala autentičnost kazivanja. Sve to od čitaoca traži kritički prilaz u čitanju i proučavanju ove publikacije. Priloge, dakle, valja shvatiti samo kao autorske pokušaje da se rasvetle tako značajna pitanja naše odbrane kakva su u raspravi pokretana i kao podsticaj za vlastito promišljanje tih pitanja i problema, a ne nikako kao stavove i gotova saznanja koje treba naučiti.

Dogradnja opštenarodne odbrane u okviru ubrzanih promena svetske vojno-političke situacije i društvenih reformi u Jugoslaviji

(uvodno izlaganje)

General-potpukovnik *IVAN RADANOVIĆ*

Raspravu za „okruglim stolom” „Vojnog dela”, na temu: *Dogradnja opštenarodne odbrane u okviru ubrzanih promena svetske vojno-političke situacije i društvenih reformi u Jugoslaviji*, vodimo u krajnje nepovoljnim unutrašnjim društvenim uslovima i značajno promenjenim političkim i strategijskim prilikama i odnosima u Evropi i našem neposrednom okruženju. Te promene i sve dublja društvena kriza u koju zapada naše društvo nameću nam obavezu da održimo i dalje učvrstimo odbrambenu moć zemlje i u tim nepovoljnim društvenim uslovima.

Veoma krupni izazovi na koje moramo valjano odgovoriti i potreba da to što uspešnije učinimo bili su osnovni motivi kojima smo se rukovodili prilikom pokretanja ove rasprave. Njeno organizovanje je povereno Redakciji časopisa „Vojno delo” iz više razloga. Naime, moramo prethodno, na teorijski i stručan način, promisliti šta se oko nas i unutar zemlje događa, te kakve implikacije to sve ima na naš budući odbrambeno-zaštitni razvoj. Osim toga, „Vojno delo” je opštevojni teorijski časopis čija je uloga, i odgovornost, da širi horizonte naše vojne misli i prakse i doprinosi što pouzdanijem teorijskom utemeljenju naše odbrambene izgradnje. Ovom raspravom časopis, na određeni način, nastavlja sa problematizacijom sadržaja i pitanja pokrenutih i objavljenih u „Vojnom delu” (br. 1/89), na temu *Društvo i odbrana u savremenim uslovima*.

Osnovni cilj ove rasprave jeste sagledavanje potreba i osnovnih pravaca dalje dogradnje koncepcije opštenarodne odbrane i politike izgradnje naših oružanih snaga u okviru predstojećih društvenih reformi, preobražaja Saveza komunista Jugoslavije i novih opasnosti po bezbednost i nezavisnost Jugoslavije, koje nastaju pod uticajem ubrzanih ekonomskih,

tehničko-tehnoloških, političkih i vojnostrategijskih promena u savremenom svetu i našem neposrednom okruženju.

Tako formulisan opšti cilj nameće raspravu o dva globalna problemska područja: (1) dogradnja opštenarodne odbrane u okviru promena svetske vojno-političke situacije, dakle, promene na spoljnjem planu, i (2) dogradnja opštenarodne odbrane u okviru promena na unutrašnjem planu, odnosno društvenih reformi u našoj zemlji. U uvodu u raspravu želim da dam nekoliko napomena koje bi mogle biti validne za naše promišljanje implikacija nastalih promena, onih koje će se dešavati u svetu oko nas i u našoj zemlji, na naš budući odbrambeno- samozaštitni razvoj i na politiku izgradnje oružanih snaga.

Prvo, savremeni svet je zahvaćen veoma burnim i sveobuhvatnim promenama. One su najizrazitije u Evropi, jer je na njenom tlu podela na ideološkoj osnovi Zapad – Istok bila najdublja, pa se relativiziranjem, a umnogome i napuštanjem tog ideološkog kriterijuma svrstavanja stvaraju pretpostavke za radikalne promene njene političke karte. U okviru toga, događaji u Evropi snažno su obeleženi procesom dezintegracije u Istočnoj Evropi i njenoj koaliciji – Varšavskom ugovoru. Posledice tih procesa po bezbednost uopšte, a time i po našu bezbednost su višestruke.

(1) Zapadna Evropa intenzivno i ubrzano ostvaruje pretpostavke da se od 1. januara 1993. obistini vizija „Ujedinjenje Evrope”. Pri tome se gotovo isključivo misli na njen zapadni deo, ali se postepeno probija u javnost i ona, pomalo zaboravljena, De Golova vizija Evrope – od Atlantika do Urala. Bez obzira na to što je ta teza i ideja još uvek utopija, lepo zvuči i samo njeno spominjanje. Raspravom treba da utvrdimo kakvo je mesto predviđeno i kakvo smo mesto mi sami, svojim unutrašnjim stanjem, namenili našoj zemlji, i šta se, s obzirom na te promene, može smatrati konstantom našeg novog vojno-političkog i geostrategijskog položaja.

(2) Varšavski ugovor, i uopšte socijalizam istočnoevropskog tipa, u procesu je raspadanja. U svim njegovim članicama odvijaju se, ili su se desile, umnogome još nedefinisane i neizdiferencirane promene. One, dakle, izazivaju raspad sistema, stvarajući stanje iz kojeg se može izroditi restaurisani tip građanskog društva, sa svim primesama političke arogancije

i destruktivizma kao posledice sveopšte civilizacijske zaostalosti, pre nego reformisani socijalizam. Sve te promene i procesi usmereni su ka stvaranju nove političke karte Evrope, u kojoj su moguće, i verovatne, veoma različite opcije, koje će značajno uticati i na našu bezbednost i položaj u Evropi. Stoga valja sagledati osnovne smerove, intenzitet, sadržaj i obim tih uticaja.

(3) U Centralnoj Evropi je potpuno narušena dosadašnja vojna ravnoteža snaga, koja je u posleratnom periodu, kako-tako, obezbeđivala da ne dođe do rata u Evropi. Povlačenje sovjetskih snaga iz istočnoevropskih zemalja i integrisanje zapadnonemačkog i istočnonemačkog ekonomskog, demografskog i vojnog potencijala značajno će izmeniti vojno-političke i geostrategijske odnose u Evropi. Jer, problem evropske bezbednosti sada se postavlja u sasvim drugačijem svetlu. Može se tvrditi, čak, da će promene vojno-političkih odnosa u Evropi implicirati i odgovarajuće dogradnje sistema kolektivne evropske bezbednosti, koje su definisane na konferencijama o evropskoj bezbednosti i saradnji u Helsinkiju, Beogradu, Madridu, Beču i Stokholmu. Treba sagledati gde je naše mesto u svemu tome i šta se menja u našem položaju u okviru sistema evropske bezbednosti.

(4) Sredozemlje i Balkan, u okviru brojnih protivurečnosti i narušenih međunacionalnih odnosa, međugraničnih i drugih sporova, te unutrašnjih kriza i sukoba u pojedinim zemljama, ostaju potencijalno krizno žarište. Sovjetski Savez, zbog teških unutrašnjih problema i sukoba, mada je i dalje zainteresovan za Sredozemlje i Balkan, objektivno nije u stanju da te svoje interese i konkretno realizuje, niti da značajnije utiče na kretanja u tom prostoru. Ako se uzme u obzir i činjenica da se procesi u našem neposrednom susedstvu odvijaju u smeru stvaranja okruženja Jugoslavije, koje čine zemlje prozapadne orijentacije, s nestabilnim unutrašnjim prilikama i različitim aspiracijama prema nama, jasna je opasnost od pojačanog i sve češćeg mešanja Zapada u naša unutrašnja previranja u poslednje vreme. Sve to valja sagledati i u kontekstu nove geostrategijske, vojno-političke i ekonomske uloge nekih zapadnoevropskih zemalja u okvirima regionalne strategije i doktrine NATO na prostoru Južne Evrope, osobito na Balkanu.

Bez sumnje, navedene promene i procesi moraju biti povod za svestranije sagledavanje svih njihovih implikacija: 1) na vojno-političko i geostrategijsko grupisanje u Evropi i, u vezi s tim, na doktrine i strategije glavnih političkih i vojnih sila u Evropi; 2) na bezbednost i nezavisnost Jugoslavije, s obzirom na mogućnost i verovatnoću pojedinih oblika njenog ugrožavanja, i 3) na potrebu dogradnje naše koncepcije, doktrine i strategije, kao i dogradnje oružanih snaga u funkciji što efikasnije odbrane i zaštite od svih oblika ugrožavanja naše bezbednosti i nezavisnosti.

Drugo, unutrašnja kriza je dotakla „samo dno”, pa pretila ozbiljna opasnost od raspada Jugoslavije kao državne zajednice. Osnovni pokazatelji te krize su brojni, a posebno: eskalacija međunacionalnih sukoba gotovo do razbuktavanja građanskog rata; jačanje uticaja desnih, profašističkih, nacionalističkih i šovinističkih snaga do direktnog ugrožavanja ustavnog poretka zemlje; opšte povlačenje Saveza komunista sa jugoslovenske političke scene i njegovo prihvatanje istorijske odgovornosti za neuspeh dosadašnjeg projekta društvenog razvoja, što još više ohrabruje sve desne i druge opozicione snage u arogantnoj i radikalnoj ofanzivi protiv Saveza komunista; ugroženost funkcionisanja političkog sistema i pravne države do bujanja republičkih etatizama, zasnovanih na nacionalizmu i klerikalizmu, što onemogućava delovanje federalnih organa i rukovodstava na jugoslovenskoj platformi; frontalni napad na koncepciju opštenarodne odbrane i oružanih snaga SFRJ u nastojanju da se ospori njihov jugoslovenski karakter i ustavna uloga u zaštiti Ustavom utvrđenog društvenog uređenja; krajnje neefikasan, ekstenzivan i neproduktivan sistem privređivanja, sa pokazateljima recesije, koja će još više podići unutrašnju socijalnu tenziju.

Navedeni i drugi nedostaci i problemi u ostvarivanju projekta društvenog razvoja u njegovim globalnim područjima – privredi, politici i društvenim delatnostima – neminovno nameću potrebu za svestranim društvenim reformama i preobražajem. U vezi s tim, otpočeti su procesi privredne reforme i reforme političkog sistema, u kojoj su osnova promena Ustava SFRJ i konstituisanje političkog sistema na principima višestranačke demokratije, bez monopola Saveza komunista Jugoslavije. No, uporedo sa tim pozitivnim procesima, eskali-

rale su reakcionarne i antijugoslovenske snage, koje za svoja istupanja nalaze opravdanje u neuspešnom i neefikasnom sistemu koji je „instalirao” Savez komunista i u gotovo mazohističkom isticanju svih grešaka nekadašnjih komunističkih prvaka radi dodvoravanja novodošlim vladajućim garniturama, koje su izrazito nacionalistički obojene. Sve te promene i procesi, bez obzira na njihovo objektivno vrednovanje, impliciraju i neophodnu dogradnju koncepcije opštenarodne odbrane i oružanih snaga, što podrazumeva i svestrano razmatranje svih relevantnih aspekata te dogradnje.

Polazeći od navedenih promena u okruženju i unutar društva, a s obzirom na neophodnu dogradnju koncepcije opštenarodne odbrane i oružanih snaga, raspravu za „okruglim stolom” valjalo bi usmeriti na četiri tematska područja: (1) Promene u okruženju, posebno u domenu vojnog faktora i implikacije tih promena na dogradnju u oblasti opštenarodne odbrane i naših oružanih snaga; (2) Reforme društveno-ekonomskog sistema i njihov odraz na opštenarodnu odbranu; (3) Reforme političkog sistema i njihov odraz na dogradnju opštenarodne odbrane i oružanih snaga, i (4) Preobražaj SKJ u kontekstu stranačkog političkog pluralizma i neophodne dogradnje u oblasti opštenarodne odbrane.

Bez celovitijeg problematizovanja osnovnih pitanja u okviru kojih bi trebalo da se vodi rasprava, pokušaću da svako tematsko područje raščlanim onako kako ih vidim u kontekstu teme, motiva za pokretanje rasprave o njoj i utvrđenog cilja rasprave.

U vezi sa *prvom temom*, burne promene u savremenom svetu mogu se pratiti na ekonomskom, tehnološkom, vojno-političkom, geostrategijskom i, posebno, na vojnom planu. U celini, one dovode do drugačijeg grupisanja političke i vojne moći, do raspadanja i uspostavljanja novih ekonomskih, političkih, pa i vojnih koalicija, ili se, pak, stvaraju uslovi za nova grupisanja i za grupisanja na novim osnovama. Zbog svega toga značajno se menja naša vizija savremenog sveta i Evrope u tom okruženju, a osobito faktička politička pripadnost susednih zemalja i njihovi modeli ponašanja prema nama.

Nema sumnje, sve to mora snažno uticati na kompletno ponašanje vojnog činioca, na njegovu ulogu i strukturu savremene strategije dominacije, odnosno na mogućnost i verovat-

noću ugrožavanja bezbednosti i nezavisnosti Jugoslavije. S obzirom na te činjenice, neophodna je dogradnja naše koncepcije opštenarodne odbrane i njena doktrinarna i sistemska operacionalizacija u domenu odbrambeno-zaštitne organizacije društva i politike i doktrine razvoja i upotrebe oružanih snaga u okviru njihovih vitalnih funkcija – u odbrani od spoljnog oružanog ugrožavanja i u odbrani i zaštiti ustavnog poretka od svih oblika unutrašnje destrukcije u sprezi s aktivnostima i snagama specijalnog rata.

Pri tome treba polaziti od stava da se naša koncepcija, tj. njena fundamentalna opredeljenja, u praksi potvrdila, i to dvostruko: *prvo*, u narodnooslobodilačkom ratu obezbedila nam je pobedu protiv višestruko nadmoćnije vojne sile i, *drugo*, u posleratnom periodu, u funkciji odvratanja agresije, obezbedila nam je najduži period mira u političkoj istoriji naših naroda. Prema tome, dogradnju naše koncepcije treba shvatiti kao proces osavremenjivanja, a ne kao eventualnu reviziju njenih fundamentalnih opredeljenja.

Raspravom u okviru teme *Privredna reforma i dogradnja koncepcije opštenarodne odbrane i društvene samozaštite* valja utvrditi koje, kakve i kolike probleme će daljem razvoju opštenarodne odbrane nametnuti privredna reforma, posebno u osnovnim elementima koncepcije, doktrine i sistema odbrane. Tu se misli, prvenstveno, na implikacije tržišnog modela privređivanja, pluralizma svojine i transformacije kreditno-monetarnog i fiskalnog sistema i sistema ekonomskih odnosa sa inostranstvom na finansiranje opštenarodne odbrane, naročito oružanih snaga, na celinu odbrambenih priprema društva, pre svega njegovih civilnih struktura, i, posebno, na implikacije svih reformskih zahvata i inovacija na koncept i sistem razvoja vojnoprivrednog kompleksa.

U okviru teme *Reforma političkog sistema i problemi dogradnje opštenarodne odbrane* kao polaznu tačku i pravac reformi treba označiti politički pluralizam, i ukazati na njegove stvarne i moguće uticaje na koncepciju i doktrinu opštenarodne odbrane, pravno-normativnu regulativu u domenu odbrane i zaštite i na organizovanje i delovanje sistema opštenarodne odbrane i društvene samozaštite u njegovim osnovnim elementima, odnosima i funkcijama. Pri tome, ne bismo smeli zaobići činjenicu da je politički pluralizam opredeljenje Saveza komu-

nista i da se upravo on zalagao za to. Stoga, zlurado zvuče teze da je pluralizam nametnut Savezu komunista pod uticajem spoljnih demokratskih procesa. Takođe, ne bismo smeli smetnuti s uma da je Jugoslavija davnih pedesetih godina raskrstila s monolitizmom boljševičkog tipa, da je demokratija našla mesto u samoupravnom projektu razvoja kakav je, barem normativno, odavno u nas inaugurisan. Zato ne zvuči ubedljivo teza da se demokratija i višestranački sistem u nas probijaju na razvalinama komunizma. Tačnije je, međutim, ono što se pri tome zaboravlja, da je antikomunistička strategija, kada je u pitanju Jugoslavija, u svom frontalnom napadu na sve vrednosti i tekovine našeg društva, u stvari, direktan udar na snage demokratije i da širom otvara vrata pohodu antidemokratskih, desnih, profašističkih i nacionalističko-šovinističkih snaga, koje ruše i same temelje naše državne zajednice. Našom raspravom za „okruglim stolom” trebalo bi obuhvatiti i taj aspekt problema daljih reformi političkog sistema i, u okviru njih, dogradnje opštenarodne odbrane.

Rasprava u okviru teme *Preobražaj Saveza komunista Jugoslavije i problemi dogradnje opštenarodne odbrane*, treba da ukaže na to kakvi se problemi mogu realno očekivati u domenu opštenarodne odbrane i društvene samozaštite, polazeći od najavljenih i već poodmaklih pravaca preobražaja Saveza komunista i kako ih treba rešavati. U okviru toga, čini se da je posebno značajno razmotriti: (1) bitne implikacije demonopolizacije političke uloge Saveza komunista u društvu na odbrambeno-zaštitnu sferu, gde je on imao tradicionalno i sasvim opravdano istaknutu ulogu, i (2) implikacije mesta i uloge Saveza komunista u političkom pluralizmu na razvoj koncepcije, doktrine i sistema opštenarodne odbrane i društvene samozaštite. Te implikacije valja razmotriti prema onome kako su njegovo mesto i uloga u političkom pluralizmu definisani u materijalima za 14. vanredni kongres, u diskusijama na tom kongresu, te u diskusijama koje su vođene nakon prekida rada Kongresa, osobito u pripremama za 15. kongres. U razmatranju bi trebalo izdvojiti stavove i opredeljenja Organizacije SKJ u JNA, mesto i ulogu te organizacije u celokupnom armijskom organizmu i moguće implikacije na razvoj naše koncepcije opštenarodne odbrane i društvene samozaštite.

Nesporno je da Savez komunista Jugoslavije u društvu niti ima, niti želi da ima nekadašnju istorijsku i aktuelno-političku ulogu. No, isto tako, nesporno je da on nije jedini krivac za nastalu društvenu krizu, niti je puka kopija boljševičkog modela političke organizacije. Stoga se treba odupreti tezi da Savez komunista Jugoslavije kao partija mora nestati sa političke scene. Naime, treba afirmisati stav da on i dalje mora imati svoju ulogu i odgovornost kao jugoslovenska partija, jer su skoro sve druge partije (do sada je formirano nekoliko stotina), izrazito nacionalne, a mnoge i izrazito nacionalističke.

UPBUILDING OF TOTAL NATIONAL DEFENCE IN THE LIGHT OF
ACCELERATED CHANGES IN THE WORLD MILITARY-POLITICAL
SITUATION AND OF THE SOCIAL REFORMATION IN YUGOSLAVIA

(Introductory discourse)

Ivan Radanović, Lt. General,
Chairman of the „Vojno delo” magazine Council

The „round table” discussion, organized by the „Vojno delo”, on the theme „Upbuilding of total national defence in the light of accelerated changes in the world military-political situation and of the social reformation in Yugoslavia”, we are conducting in the time of extremely adverse internal social conditions in our country and under considerably changed political and strategic conditions and relations in Europe and our immediate neighbourhood. These changes and ever deeper crisis of our society impose upon us the obligation to maintain and if possible further fortify the defensive power of our country even under these adverse conditions.

The enormous challenges to which we must properly react and the need to do it as effectively as possible have been the basic motivation of the Federal Secretary for National defence in his initiating this discussion. Its organization has been entrusted to the Editorial Board of „Vojno delo” out of several reasons. First, we must conceptualize, both in theoretical and expert manners, the developments in our country and around it, and their ramifications on our future development in the defence and protection domain. Second, the „Vojno delo” is a general military theoretical magazine, whose role and responsibility is to widen horizons of our military thought and practice, and to contribute to as reliable as possible theoretical foundation of the development of our defence doctrine and practice. At the same time, the magazine continues, in a manner, by this discussion with the actualization of contents and problems opened and published in „Vojno delo” 1/1989 on the theme „Society and defence in contemporary conditions”.

The basic aim of this discussion is a visualization of requirements and basic directions of further upbuilding of our total national defence concept, and of policy of development of our armed forces within the framework of expected social reforms, of reformation of the League of Communists of Yugoslavia, which are emerging under the influence of accelerated economic, technological, political and military-strategic changes in contemporary world and the immediate environment of our country.

Thus formulated general aim suggests two levels of conceptualization and discussion of two general sets of problems: (1) upbuilding the total national defence within the framework of changes in the world military-political situation, i.e. of external changes, and (2) upbuilding the total national defence within the frames of changes in the country, which are jointly named „the social reformation”. As an introduction to the discussion I would like to offer several remarks that could be of value in our assessment of implications of these changes – both of those that will take place in the world around our country and of those taking place in the country – on our future defence and self-protection development and on our policy of further development of our armed forces.

1. The world has been undergoing dramatical and comprehensive changes. They are most prominent in Europe, because the ideological division between the West and the East has been most deep in this region. and therefore conditions for radical changes of its political map are being created by a relativization of this ideological criterion of alignment or largely even by abandonment of this criterion. Developments and events in Europe are within this framework marked by two parallel processes: disintegration of the Eastern Europe and disintegration of its coalition – the Warsaw Agreement. Ramifications of these processes on security in general, and thus also on the security of our country, are manifold and are reflected in the following:

(1) Western Europe intensively and at an ever accelerated pace creates conditions necessary for its vision of a „United Europe” to come into being by January 1993. Although this vision encompasses almost exclusively the western part of Europe, gradually emerges also the somewhat forgotten De Gaulle's vision of a unified Europe from the Atlantic to the Ural. Even though such a thesis or idea is still a sort of an Utopia, its mere being mentioned sounds good. In our discussion here we should try to visualize the place allotted to our country, the place we ourselves have intended and secured for it by its internal state of affairs, and what can be, in view of these changes, considered a constant of our new military-political and geostrategic position.

(2) The Warsaw Agreement and generally the socialism of the East European type are in the process of disintegration. In all countries members of the Agreement changes are unfolding or already happened. Although the trends of these changes are still not quite defined and differentiated they are causing the disintegration of socio-economic systems of these countries, creating a state that might result in the emergence of a restored type of bourgeois society, with all its admixtures of political arrogance and destructiveness resulting from an overall civilization underdevelopment, rather than of a reformed socialism. All these changes and processes tend to create a new political map of Europe, in which are possible, and likely, very different options, which can exert a

significant influence also on security and position of our country in Europe. Basic trends, directions, contents, scope and intensity of this influence should be assessed and visualized.

(3) In the central region of Europe has been by these changes completely affected the balance of military power or forces that has more or less prevented the outbreak of a new war in Europe during the entire post-war period. The withdrawal of the Soviet forces from the East European countries, and the integration of the West and East German economic, demographic and military potentials, will radically change the military-political and geostrategic relations in Europe. The substance and features of the European security are presently seen in an entirely different light. One can even argue that the changes in military-political relations in Europe will also imply corresponding alterations of the collective European security system defined by the CSCE in Helsinki, Belgrade, Madrid, Vienna and Stockholm. We should here assess and see the place of our country in all these developments and situation and what is being changed in its position within the framework of the European security system.

(4) The Mediterranean and the Balkan Peninsula, with numerous contrarities and disturbances in international relations, border and other disputes, and internal crises and conflicts in some of the countries of this region, remain a potential hotbed of crises. Although it remains interested for the Mediterranean and the Balkan Peninsula, the Soviet Union is not objectively able, because of its grave internal problems and conflicts, to attain such its interests or to exert substantial influence on developments in this region. When we take into consideration also the fact that processes in our immediate neighbourhood tend to unfold in the direction of encirclement of Yugoslavia by countries of pro-Western orientation, with their unstable internal situations and different aspirations towards our country, a danger can be clearly seen of an intensified and more frequent meddling of the West into our internal or social developments and affairs. All these should be assessed and visualized in the context of new geostrategic, military-political and economic roles of certain West European countries within the frames of regional strategy and doctrine of NATO in the South European region, in the Balkan Peninsula in particular.

These changes and processes undoubtedly warrant a more comprehensive assessment of all their implications and ramifications: 1) military-political and geostrategic grouping or alignment in Europe, and thus also on doctrines and strategies of principal political and military powers of Europe; 2) security and independence of the SFR Yugoslavia, in view of a possibility and likelihood of different forms of its endangerment; and 3) the need for an upbuilding of our defence concept, doctrine and strategy, also for the further development of our armed forces within their functions in as effective as possible system of defence and protection of our country from all possible forms of jeopardizing or threatening of its security and independence.

2. The internal crisis in Yugoslavia has „touched its bottom” and over the country looms a serious danger of its disintegration as a state community or entity. The basic indices of the crisis are numerous, and specifically: escalation of conflicts between the Yugoslav nations, almost to the point of the outbreak of a civil war; growing influences of the rightist, pro-fascist, nationalist and chauvinistic forces, to a measure that is directly threatening the constitutional

order in the country; a general withdrawal of the League of Communists of Yugoslavia from the Yugoslav political scene, and its accepting its historical responsibility for the failure of the heretofore existing and applied project of development of our society, which still further encourages all the rightist and opposition forces in their arrogant and radical offensive against the League of Communists; jeopardized and threatened functioning of the political system and of the legalistic state, up to the level of mushrooming of regional statisms based on nationalism and clericalism, which prevents functioning of federal bodies and state leadership on the Yugoslav platform; frontal attacks against the total national defence concept and the Armed Forces of the SFR Yugoslavia by different nationalistic and chauvinistic forces, in their efforts to deny their Yugoslav character and their constitutional role in protecting the social order set by the Constitution of the country; extremely inefficient, extensive and non-productive economic system of the country, with apparent indices of an economic recession, which would further intensify the internal social tensions.

All these and other shortcomings and problems in the realization of the project of development of our society in its major domains – economy, political and societal activities – inevitably impose comprehensive and manifold social reforms and transformation of society. Processes of reformation of the economic and political systems of the country have been initiated accordingly, in which a revision of the Constitution of the country and the establishment of its political system on the basis of principles of multi-party type of democracy, without the monopolistic role of the League of Communists as the leading political party, as the fundamental political lever. However, notwithstanding these positive processes, we are witnessing a veritable frenzied and triumphant march of reactionary and anti-Yugoslav forces, which find an excuse for such their activities in the ineffective and inefficient system „installed” by the League of Communists, and in almost masochistic accepting the responsibility for all errors and failures on the part of former communist leaders, many of whom now taking part in a race to criticize the former regime, thus fawning on newly emerging intensely nationalistic coloured local ruling sets. All these changes, reforms, transformations and processes, their objective assessment notwithstanding, imply also the necessary upbuilding of our concept of total national defence and of the development of our armed forces, which presupposes a comprehensive conceptualization of all the relevant aspects of this upbuilding.

Starting from the above mentioned changes in our neighbouring countries and in our society, and with a view to the necessary upbuilding of our total national defence concept and of our armed forces, the discussion at this „round table” should concentrate to the following four thematic domains: (1) changes in the external environment of our country, particularly in the military domain, and implications of these changes to the upbuilding efforts in the total national defence domain and in the field of further development of our armed forces; (2) reforms in our socio-economic system and their reflections on our total national defence; (3) reforms in the political system of the country and their ramifications on the upbuilding of our total national defence and on the development of our armed forces; and (4) transformation of the League of Communists of Yugoslavia in the context of the pluralism of political parties and of the necessary upbuilding in the total national defence domain.

I do not propose to offer solutions for all these fundamental questions or present these and hypotheses that should make the frames and scope of our discussion, but I would try to analyse each of these thematic domains as I see them in the context of our general theme, of the motive for the discussion and of its established aim.

Quick and far-reaching changes in the world today can be seen and monitored in the economic, technological, military-political, geostrategic, and particularly military domain. Their different combinations result in fundamentally different political and military grouping of powers, in disintegration of the existing and the establishment of of new economic, political and even military coalitions, or in creation of conditions for new groupings or for grouping on new foundations. Because of all these our vision of modern world and Europe, in our existing environment, is being significantly changed, particularly concerning the factual political affiliations of our neighbouring countries and their patterns of behaviour towards our country.

There is no doubt that all these must exert a powerful influence on the overall behaviour of the military factor, on its role and on the structure of the contemporary strategy of domination, i.e. on the possibility and likelihood of the security and independence of the SFRJ Yugoslavia being threatened. In view of these facts, our total national defence concept must be reappraised and upbuilt, and its doctrinal and systematic operationalization undertaken in the domain of defence-protective organization of our society, within the context of the policy and doctrine of the development and employment of our armed forces in their discharging their vital functions in the defence of our country from an external armed threat, and in the defence and protection of our constitutional order from all forms of its internal destruction combined with special warfare activities and forces.

Thereat we should start from the fact that our concept, i.e. its fundamental orientation, has been verified by practice in two periods of our history and in two manners: first in our national liberation war, where it brought us the victory over several times superior military might, and secondly in the post-war period, in its function of deterrence, when it secured us the longest period of peace in the history of Yugoslav nations. Therefore, the upbuilding of our defence concept should be understood as a process of its modernization by its further operationalization and concretization, rather than an eventual revision of its fundamental orientation.

In the discussion within the frames of the theme „The economic reform and the upbuilding of the total national defence and social self-protection concept” we should identify problems which the reform of the economy of the country will impose upon the further development of the national defence concept, particularly of its vital elements, doctrine and system. Here I have in mind primarily the implications of the market model of the economy, of the pluralism of property and transformation of credit-monetary and fiscal system, and of the system of economic relations with foreign countries and factors, on the financing of the total national defence, of the armed forces in particular, on the overall preparations of our society, first of all of its civil structures, for defence, and above all the ramifications of all steps and measures of the economic reform to the concept and system of development of our military economic complex.

Within the framework of the theme „The reform of the political system and problems in the upbuilding of the total national defence”, the political pluralism should be taken as the starting point and crucial direction of the reform, and we should identify its real and potential influences on the total national defence concept and doctrine, on the legal–normative regulations in the defence and protection domain, and on the organization and functioning of the total national defence and social self–protection system, in its basic elements, relationships and functions. Thereat we must not neglect the fact that the political pluralism has been the orientation also of the League of Communists of Yugoslavia, and that it has been actually advocated by the LCY. Therefore, malevolent are theses starting from the view that the political pluralism and multi–party system have been imposed on the League of Communists under the influence of processes of democratization taking place outside our country. We should also bear in mind the fact that Yugoslavia freed herself as early as in the distant Fifties from the bolshevik type monolithism, that the democracy found its place in the self–management project of development of our country, which was long ago uninaugurated in our country, at least along the normative lines. Therefore the thesis does not sound convincingly that the democracy and multi–party system are finding their place and thrive upon the ruins of communism. More true is the fact that in the launching of this thesis is left aside and forgotten the reality that the anti-communist strategy is in the case of Yugoslavia, in its frontal attack against all values and accomplishments of our society, actually a direct attack against our democratic forces, thus widely opening the door for a campaign of anti-democratic, rightist, pro-fascist and national-chauvinistic forces, whose aim consists in undermining and pulling down the very foundations of our state community. Our „round table” discussion should encompass also this aspect of problems of the further reformation of our political system, and within their frames the upbuilding of our total national defence concept and system.

The discussion within the framework of the theme „The transformation of the League of Communists of Yugoslavia and problems of the upbuilding of the total national defence” should identify problems that can realistically be expected in the total national defence and social self-protection domain, starting from the announced and well under way processes of transformation of the League of Communists of Yugoslavia, and the ways and manners that should be applied in their solution. In my opinion, of an exceptional significance would be the assessment of the following implication: (1) fundamental implications of de-monopolization of the political role of the League of Communists in our society concerning its defence and protection domain, where it traditionally and quite justly played a prominent role; and (2) implications of the place and role of the League of Communists within the framework of political pluralism on the development of our total national defence and social self–protection concept, doctrine and system. These implications should be taken under consideration by the way in which the place and role of the LCY in the political pluralism were defined in the papers of its 14th extraordinarily held congress, in discussions that took place on this congress and after its discontinuation, and particularly within the frames of preparation for its 15th congress. In our discussions we should identify and single out the views and attitudes of the

Organization of the LCY in the Yugoslav People's Army, the place and role of this Organization in the overall Army organism, and their implications on the development of our total national defence and social self-protection concept.

The League of Communists of Yugoslavia doubtlessly neither has played nor intends to play today and in the future its former historical and actual political role. Beyond any doubt is also the fact the the LCY is not the only factor that is responsible for the crisis of our society, and that it is not a mere copy of the bolshevik type organization. We should, therefore, deny and resist the thesis that the League of Communists of Yugoslavia, as a political party, must disappear form our political scene. The view and attitude should be taken and reaffirmed that it must continue to play its role and discharge its responsibilities as the only existing, for the time being, Yugoslav party, since all the other parties in the country, of which several hundred have been formed to date, are expressly national, while many of them also evidently nationalistic.

L'ÉDIFICATION CONTINUE DE LA DÉFENSE POPULAIRE GÉNÉRALISÉE DANS LE CADRE DES CHANGEMENTS RAPIDES DE LA SITUATION POLITIQUE-MILITAIRE DANS LE MONDE ET DES RÉFORMES SOCIALES EN YUGOSLAVIE

Exposé d'introduction

par Le Général de division Ivan Radanović,
Président du Conseil de la revue „Vojno delo”

Le débat „à la table ronde” de la revue „Vojno delo” sur le thème: *„L'édification continue de la défense populaire généralisée dans la cadre des changements rapides de la situation politique-militaire dans le monde et des réformes sociales en Yougoslavie”* se déroule dans les conditions sociales intérieures extrêmement défavorables et dans le contexte des circonstances politiques et stratégiques et des rapports sensiblement modifiés en Europe et dans notre environnement direct. Les dits changements et la profonde crise sociale dans laquelle s'enlise notre société nous imposent l'obligation de sauvegarder et, éventuellement, d'augmenter encore davantage le pouvoir de défense de notre pays dans ces conditions sociales défavorables.

Les très grands défis qu'il nous faut relever correctement, ainsi que le besoin de le faire aussi efficacement que possible, ont servi de principal motif au Secrétaire fédéral à la Défense nationale pour prendre l'initiative d'organiser ce débat. L'organisation du débat a été confiée à la Rédaction de la revue „Vojno delo” pour plusieurs raisons. Primo, il nous faut réfléchir au plan théorique et pratique à ce qui se passe autour de nous et à l'intérieur du pays, ainsi qu'aux implications que tout cela peut avoir pour le développement futur de la défense et de la protection de notre pays. Secondo, „Vojno delo” est une revue militaire théorique générale dont le rôle et la responsabilité consistent à élargir les horizons de la pensée et de la pratique militaires et de contribuer à rendre fiables les fondements théoriques de l'édification de la défense de notre pays. En même temps, par ce débat, la revue continue de rendre d'une certaine façon actuels les contenus et les questions traités et publiés dans le

numéro 1/89 sous le thème de „La Société et la Défense dans les conditions contemporaines”.

Le débat a pour principal but l'identification des besoins et des principaux axes de l'édification continue de la conception de défense populaire généralisée et de l'édification politique de nos forces armées dans le cadre des prochaines réformes sociales, de la transformation de la Ligue des communistes de Yougoslavie et des menaces à la sécurité et à l'indépendance de la Yougoslavie dues aux évolutions économique, technique-technologique, politique et stratégiques militaires du monde contemporain et dans notre environnement immédiat.

Ainsi formulé, le but principal invite à deux plans de la réflexion et au débat sur les deux principaux domaines de la problématique: (1) perfectionnement de l'édification de la défense populaire généralisée dans le cadre des changements de la situation politique-militaire mondiale, c'est-à-dire par rapport au plan extérieur, et (2) l'édification continue de la défense populaire généralisée dans le contexte des évolutions au plan intérieur, dont le dénominateur commun se lit dans le syntagme de „réformes sociales en Yougoslavie”. Dans l'introduction au débat, je voudrais faire quelques remarques qui pourraient avoir de l'intérêt pour nos réflexions au sujet des implications qu'apportent les changements opérés, ainsi que ceux qui se produiront dans le monde qui nous entoure et dans notre pays, qui visent le développement de la Défense et de la protection de la Yougoslavie et sa politique d'édification des forces armées.

1. Le monde contemporain est aux prises d'évolutions bouleversantes et progressives. Ces évolutions sont surtout exprimées en Europe, du fait que sur le sol européen la division suivant le principe idéologique Ouest - Est a été la plus profonde; la relativisation, et à bien des égards l'abandon de ce critère idéologique d'alignement, réunissent les conditions d'une modification radicale de la carte politique de l'Europe. Dans ce contexte-là, les événements en Europe sont fortement marqués par deux processus parallèles: 1) le processus de désintégration en Europe de l'Est et dans sa coalition - le Pacte de Varsovie. Les effets de ces processus sur la sécurité en général, par conséquent sur celle de la Yougoslavie, sont multiples et se traduisent comme suit:

(1) L'Europe occidentale oeuvre avec intensité et à un rythme accéléré pour réunir les conditions de la réalisation à partir du 1er janvier 1993 de la vision de l'„Europe Unie”. On y voit presque exclusivement sa partie occidentale, mais il se fait sentir progressivement dans l'opinion publique cette vision de De Gaulle, quelque peu délaissée, de l'Europe depuis l'Atlantique à l'Oural. Même si cette thèse et cette idée tiennent encore de l'utopie, leur seule mention présente des résonances agréables. Ce débat doit nous permettre de voir quelle est la place prévue pour la Yougoslavie, et celle que par la situation intérieure nous nous sommes destinée nous-mêmes, ainsi que d'identifier la déterminante constante de notre nouvelle position politique-militaire et géostratégique à la lumière des évolutions susmentionnées.

(2) Le Pacte de Varsovie et, en général, le socialisme du modèle Est-européen sont en cours de désagrégation. Dans tous les pays membres se déroulent, ou se sont produits, les changements dont l'orientation reste floue et non-différenciée. Ils sont à l'origine de la désagrégation du système créant ainsi la situation qui risque de dégénérer en un type restauré de société

bourgeoise, avec tous les corollaires propres à l'arrogance et au destructivisme politiques dus à un grave retard généralisé dans cette partie du monde, plutôt que de donner lieu à un type de socialisme réformé. Tous ces changements et processus visent l'établissement d'une nouvelle carte politique de l'Europe où sont possibles, et plausibles, les options les plus diverses qui influent considérablement aussi sur la sécurité et la position de la Yougoslavie en Europe. Il convient d'étudier les principales orientations, l'intensité, le contenu et la portée de ces influences.

(3) En Europe centrale, l'équilibre militaire des forces qui, dans l'après-guerre, prévenait, tant bien que mal, l'éclatement de la guerre en Europe se trouve entièrement détérioré. Le retrait des forces soviétiques des pays de l'Europe de l'Est et l'intégration des potentiels économique, démographique et militaire des deux Allemagnes apporteront des changements substantiels dans les rapports politique-militaire et géostratégique en Europe. Car, le problème de la sécurité européenne se pose actuellement sous un jour tout à fait différent. On peut même aller jusqu'à affirmer que les changements des rapports politiques-militaires en Europe impliqueront certains remaniements du système de sécurité collective européenne défini à la CSCE d'Helsinki, de Belgrade, de Madrid, de Vienne et de Stockholm. Il convient d'y identifier la place de la Yougoslavie ainsi que les modifications de sa position dans le cadre du système de la sécurité européenne.

(4) Le Bassin méditerranéen et les Balkans, avec leurs nombreuses contradictions et les rapports détériorés entre les différentes nationalités, les différends frontaliers et autres, les crises intestines et les confrontations au sein de quelques pays respectifs, constituent encore un foyer de crise potentiel. Par suite de graves problèmes et conflits intérieurs, quoiqu'encore intéressée au Bassin méditerranéen et aux Balkans, l'Union soviétique n'est pas objectivement capable de réaliser concrètement ses intérêts, non plus que d'exercer une influence plus grande sur les événements qui s'y déroulent. Si on prend en considération le fait que dans notre voisinage immédiat se déroulent les processus qui visent à créer l'environnement de la Yougoslavie constitué par les pays à orientation occidentale, dont les circonstances intérieures sont instables et les aspirations à notre égard différentes, ces derniers temps le risque d'une immixtion accentuée et plus fréquente de l'Occident dans nos transformations intérieures devient clair. Tout cela doit être étudié dans le contexte du nouveau rôle géostratégique, politique-militaire et économique que certains pays d'Europe occidentale jouent dans le cadre de la stratégie régionale et de la doctrine de l'OTAN pour les régions de l'Europe australe, notamment pour les Balkans.

Sans aucun doute, les changements et les processus cités doivent être étudiés d'une façon globale à cause des implications qu'ils ont sur: 1) les groupements politique-militaire et géostratégique en Europe et, partant, sur les doctrines et les stratégies des principales puissances politiques et militaires en Europe; 2) la sécurité et l'indépendance de la RSF de Yougoslavie, étant donné la possibilité et la probabilité de différentes formes de menaces; 3) le besoin de perfectionner notre conception, nos doctrines et stratégies, de même que d'assurer l'édification en continuité de nos forces armées pour les rendre aussi efficaces que possibles dans la défense et la protection contre toutes formes de menaces à la sécurité et à l'indépendance de la Yougoslavie.

2) La crise intérieure touche „au fond même”, d'où le risque sérieux de voir la Yougoslavie se désagréger en tant que communauté d'Etat. Nombreux sont les indices de cette crise, à savoir: les conflits nationaux en escalade au point de donner lieu à une guerre civile; l'influence accrue des forces de droite, profascistes, nationalistes et chauvinistes au point de menacer directement l'ordre constitutionnel du pays; le retrait général de la scène politique de la Ligue des communistes qui s'avère prête à assumer la responsabilité historique de l'échec du projet de développement social en vigueur, ce qui ne fait qu'encourager encore davantage toutes les forces de droite et d'opposition dans leur offensive arrogante et radicale contre la Ligue des communistes; le fonctionnement du système politique et de l'Etat fondé sur le Droit mis en cause au point de donner lieu à l'escalade de l'étatisme des Républiques, fondé sur le nationalisme et le cléricanisme, ce qui entrave l'action des autorités fédérales et des instances dirigeantes compétentes au niveau fédéral; attaque frontale contre la conception de défense populaire généralisée et les forces armées de la RSF de Yougoslavie pour contester leur caractère yougoslave et leur rôle constitutionnel dans la protection de l'ordre social établi par la Constitution; l'économie extrêmement inefficace, extensive et improductive, présentant maints indices éclatants de la récession, et qui risque d'aggraver encore plus les tensions sociales intérieures.

Les lacunes et les problèmes mentionnés quant à la mise en oeuvre du projet du développement social dans ses principaux secteurs – économie, politique, activité sociale – exigent des réformes sociales et des transformations profondes. Dans ce sens, ont été ouverts les processus de réforme de l'économie et du système politique dont les principaux postulats sont la révision de la Constitution de la RSF de Yougoslavie suivant les principes de démocratie pluripartiste sans le monopole de la Ligue des communistes en tant que parti dirigeant. Pourtant, parallèlement à ces processus positifs, c'est le temps de la fureur et de la marche victorieuse des forces réactionnaires et antiyougoslaves qui trouvent la justification de leur action dans le système inefficace et échoué qu'aurait „installé” la Ligue des communistes et dans le fait que, par un acte presque masochiste, certains des anciens leaders communistes sont prêts à assumer toutes les erreurs du passé et s'évertuent à qui mieux mieux à critiquer l'ancien ordre social. Ainsi ces derniers courtisent les nouvelles équipes au pouvoir qui sont essentiellement aux couleurs nationalistes. Quelle que soit leur valorisation objective, ces changements, réformes, transformations et processus impliquent aussi le perfectionnement de la conception de défense populaire généralisée et des forces armées et, sous-jacente, l'étude approfondie de tous les aspects pertinents de ce perfectionnement.

Procédant des changements cités relatifs à l'environnement de la Yougoslavie et à la société yougoslave proprement dite et prenant en considération le nécessaire perfectionnement de la conception de défense populaire généralisée et des forces armées, il faudrait axer le débat à „la table ronde” sur quatre domaines thématiques, à savoir: (1) Changements dans l'environnement, notamment concernant le facteur militaire et les conséquences de ces changements sur le perfectionnement de la défense populaire généralisée et des forces armées; (2) Les réformes du système socio-économique et leur effet sur le perfectionnement de la défense populaire généralisée; (3) Les réformes du

système politique et leurs conséquences sur le perfectionnement de la défense populaire généralisée et des forces armées, et (4) La transformation de la Ligue des communistes dans le contexte du système politique pluripartiste et du perfectionnement indispensable à opérer dans le domaine de la défense populaire généralisée.

Sans prétendre à étudier d'une façon intégrale les questions, les thèses et les hypothèses de base qui devraient servir de cadre à notre débat, je tenterai d'analyser chacun de ces quatre domaines thématiques tels que je les vois dans le contexte du thème, du motif qui est à l'origine du débat et du but que nous nous sommes fixé.

Les changements bouleversants dans le monde moderne peuvent être observés au plan économique, technologique, politique-militaire, géostratégique et, surtout, militaire. Dans l'ensemble, ces changements entraînent la formation de groupements de pouvoir politiques et militaires essentiellement différents, la désagrégation de coalitions existantes et la création de nouvelles coalitions économiques, politiques, voire militaires, ou bien donnent lieu à des groupements sur des bases nouvelles. En conséquence, notre vision du monde contemporain et de l'Europe change sensiblement dans cet environnement, de même que changent l'adhérence politique de fait des pays voisins et les modèles de conduite de ces derniers à notre égard.

Sans doute, tout cela doit exercer une forte influence sur l'ensemble des activités du facteur militaire, sur son rôle et sur le façon dont se structure la stratégie de domination contemporaine, c'est-à-dire sur l'éventualité et la probabilité de menaces à la sécurité et à l'indépendance de la RSF de Yougoslavie. Etant donné les faits précités, il est indispensable de perfectionner notre conception de défense populaire généralisée ainsi que d'assurer son opérationnalisation doctrinale et systémique dans le domaine de l'organisation de la défense et de la protection de la société, de même que dans celui de la politique et de la doctrine du développement et de l'utilisation des forces armées conformément à leurs fonctions vitales: la défense contre la menace armée extérieure; la défense et la protection de l'ordre constitutionnel contre toutes formes de destruction intérieure conjuguées avec les actions et les forces de la guerre spéciale.

En cela, il faut procéder de l'idée que notre conception, c'est-à-dire ses options fondamentales, ont été doublement consacrées dans la pratique: d'abord, dans la GLN, elles ont été à l'origine de notre triomphe sur un ennemi dont les effectifs étaient sensiblement plus nombreux, et, secondo, dans l'après-guerre, en tant que fonction de la dissuasion elles nous ont permis la période de paix la plus longue dans l'histoire politique de nos peuples. Par conséquent, le perfectionnement de notre conception doit être appréhendé en tant que modernisation dans le domaine de son opérationnalisation et de sa concrétisation et non pas en tant qu'une révision éventuelle de ses options et postulats fondamentaux.

Par le débat dans le cadre du thème „La réforme économique et le perfectionnement de la conception de défense populaire généralisée et d'autoprotection sociale” il convient d'identifier la nature et le poids des problèmes que la réforme économique infligera au développement continu de la défense populaire généralisée, notamment aux éléments fondamentaux de la conception, de la

doctrine et du système de défense. Il s'agit, avant tout, d'implications qu'entraînent le modèle de l'économie de marché, le pluralisme de propriétés, la transformation du système de crédit, monétaire et fiscal, celle des rapports économiques avec l'étranger, et qui se répercutent sur le financement de la défense populaire généralisée, notamment des forces armées, sur l'ensemble des préparatifs de la société, avant tout des structures civiles, et, tout particulièrement, il s'agira d'implication de toutes actions de la réforme et des innovations sur la conception et le développement du complexe économique militaire.

Dans le cadre du thème „La réforme du système politique et les problèmes de perfectionnement de la défense populaire généralisée”, il faut voir dans le pluralisme politique le point de départ et l'axe central des réformes; il convient d'indiquer son influence réelle et potentielle sur la conception et la doctrine de la défense populaire généralisée, sur la réglementation juridique et normative du domaine de la défense et de la protection, et sur les modes d'organisation et de fonctionnement du système de défense populaire généralisée et d'autoprotection sociale, notamment quant à ses éléments de base, ses rapports internes et ses fonctions. Cela dit, nous ne devons pas perdre de vue le fait que le pluralisme politique était une option de la Ligue des communistes et que celle-ci s'était engagée dans ce sens-là. Ainsi nous semblent-elles malicieuses les thèses et les idées suivant lesquelles le pluralisme et le système pluripartiste auraient été imposés à la Ligue des communistes sous l'action des processus démocratiques de provenance extérieure. D'autre part, on ne devrait pas perdre de vue non plus le fait que dans ces lointaines années 50 la Yougoslavie s'était débarrassée du monolitisme du type bolchévique et que la démocratie avait depuis longtemps trouvé sa place dans le projet autogestionnaire du développement tel qu'il a été inauguré chez nous, ne serait-ce qu'au plan normatif. Ainsi la thèse selon laquelle la démocratie et le pluripartisme chez nous se développent sur les décombres du communisme nous semble peu convaincante. Il est, pourtant, plus juste de dire, chose qu'on oublie dans la foulée, que, lorsqu'il s'agit de Yougoslavie, la stratégie anticommuniste, dans son attaque de front contre toutes les valeurs et les acquis de notre société, signifie au fait un coup direct porté contre les forces de la démocratie et qu'elle laisse grande ouverte la porte à l'invasion des forces antidémocratiques, de droite, profascistes, nationalistes et chauvinistes désireuses de détruire les fondements-mêmes de notre communauté d'Etat. Notre débat „à la table ronde” devrait couvrir aussi cet aspect du problème que posent les réformes continues du système politique, et, dans le cadre de celles-ci, le perfectionnement de la défense populaire généralisée.

Le débat dans le cadre du thème „La transformation de la Ligue des communistes de Yougoslavie et les problèmes de perfectionnement de la défense populaire généralisée” devrait permettre d'identifier les problèmes auxquels il faut s'attendre objectivement dans le domaine de la défense populaire généralisée et d'autoprotection sociale procédant des transformations déjà opérées dans la Ligue des communistes et concernant les modes de leur articulation. Dans ce contexte, il me semble particulièrement important

d'étudier: (1) les implications majeures que la dépossession de la Ligue des communistes de son monopole sur le rôle politique dans la société pose pour la sphère de la défense et de la protection, où, traditionnellement, et pour des raisons justifiées, elle jouait un rôle particulièrement éminent; (2) la place et le rôle de la Ligue des communistes dans le pluralisme politique et ses implications pour le développement de la conception, de la doctrine et du système de défense populaire généralisée et d'autoprotection sociale. Ces implications doivent être traitées à la lumière de sa place et de son rôle dans le pluralisme politique tels qu'ils ont été définis dans les documents du 14e Congrès extraordinaire, dans les interventions faites à la suite de la suspension des travaux du Congrès, notamment lors des préparatifs du 15e Congrès. Lors du débat, il convient de distinguer les positions et les options de l'Organisation de la Ligue dans l'Armée populaire yougoslave, la place et le rôle de cette organisation dans l'ensemble de l'organisme de l'Armée et les implications que ces derniers ont pour le développement de notre conception de défense populaire généralisée et d'autoprotection sociale.

Il est hors de doute que la Ligue des communistes de Yougoslavie n'a ni ne souhaite avoir l'ancien rôle historique et l'actuel rôle politique. D'autre part, il est indubitable aussi qu'elle n'est pas la seule à être responsable de l'actuelle crise sociale et qu'elle n'a jamais été simple copie du modèle bolchévique d'une organisation politique. C'est pourquoi il faut s'opposer à la thèse que la Ligue des communistes de Yougoslavie en tant que parti devrait disparaître de la scène politique. En effet, il faut affirmer l'attitude que la Ligue doit continuer d'avoir son rôle et sa responsabilité en tant que parti yougoslave, et en cela unique, car tous les autres partis, qui se comptent par centaines, sont essentiellement nationaux, alors qu'il y en a qui sont strictement nationalistes.

ДОСТРОЙКА ВСЕНАРОДНОЙ ОБОРОНЫ В РАМКАХ УСКОРЕННЫХ ИЗМЕНЕНИЙ МИРОВОЙ ВОЕННО-ПОЛИТИЧЕСКОЙ СИТУАЦИИ И ОБЩЕСТВЕННЫХ РЕФОРМ В ЮГОСЛАВИИ

(Вступительный доклад)

Генерал-подполковник Иван Раданович,
председатель Совета журнала „Военное дело“

Обсуждение темы „Достройка всенародной обороны в рамках ускоренных изменений мировой военно-политической ситуации и общественных реформ в нашей стране“ за „круглым столом“ „Военного дела“ проводится в предельно неблагоприятных внутренних общественных условиях и значительно измененных политических и стратегических обстоятельствах и отношениях в Европе и нашем непосредственном окружении. Указанные изменения и все углубляющийся общественный кризис, в который погружается наша страна, навязывают нам обязанность поддерживать и по мере возможности и впредь укреплять оборонительную способность страны и в таких неблагоприятных общественных условиях.

Весьма крупные вызовы, на которые мы должны ответить как следует, а также необходимость сделать это как можно успешнее, являлись основными мотивами, которыми союзный секретарь по народной обороне руководствовался при поднятии инициативы обсуждения указанной темы. Его организация доверена Редакции журнала „Военное дело” по нескольким причинам. Во-первых, мы должны предварительно теоретически и специальным способом рассмотреть то, что вокруг нас и внутри страны случается, а также какие импликации все это имеет на наше будущее оборонительно-защитное развитие. Во-вторых, „Военное дело” – это общевойсennyй теоретический журнал, роль и ответственность которого заключаются в том, чтобы расширять горизонты нашей военной мысли и практики и способствовать надежному обоснованию нашего оборонительного строительства. Одновременно настоящим обсуждением журнал определенным способом продолжает рассматривать проблемы содержания и вопросов, поставленных и опубликованных в „Военном деле” №1/89 в рамках темы „Общество и оборона в современных условиях”.

Основной целью настоящего обсуждения является ознакомление с потребностями и основными направлениями дальнейшей достройки концепции всенародной обороны и политического строительства наших вооруженных сил в рамках предстоящих общественных реформ, преобразования Союза коммунистов Югославии и новых угроз безопасности и независимости Югославии, возникающих под влиянием ускоренных экономических, техническо-технологических и военно-стратегических изменений в современном мире и нашем непосредственном окружении.

Таким образом сформулированная общая цель навязывает две плоскости размышления и обсуждения двух глобальных проблемных областей: (1) достройки всенародной обороны в рамках изменении мировой военно-политической ситуации, значит, изменений во внешнем плане, и (2) достройки всенародной обороны в рамках изменений во внутреннем плане, что вместе обозначаем синтагмой „общественные реформы в нашей стране”. Во вступительной части обсуждения мне хочется высказать некоторые напоминания, которые могли бы быть поощрением в наших размышлениях об импликациях возникших изменений, а также о тех, которые в будущем возникнуть в окружающем нас мире и в нашей стране, на наше будущее оборонительно-самозащитное развитие и на политику строительства вооруженных сил.

1. Современный мир охвачен весьма бурными и всеобъемлющими изменениями. Они наиболее четко проявляются в Европе, ибо на ее почве разделение на идеологической основе Восток – Запад было наиболее глубоким, и поэтому релятивизацией, тем более отбрасыванием этого идеологического критерия присоединения, создаются предпосылки для радикальных изменений ее политической карты. В рамках этого, события в Европе сильно отмечают два параллельных процесса: 1) процессы дезинтеграции в Восточной Европе и в ее коалиции – Варшавском договоре. Последствия этих процессов в отношении безопасности вообще, а тем самым и нашей безопасности, многократны, и заключаются в следующем:

(1) Западная Европа интенсивно и ускоренно осуществляет предпосылки, чтобы с 1 января 1993 года превратилась в жизнь мечта „Объединенной Европы“. При этом почти исключительно имеется в виду ее западная часть, но постепенно проникает в общественность и уже немножко забытая идея Де Голля о Европе от Атлантики до Урала. Несмотря на то, что этот тезис и идея все еще являются утопией, приятно звучит и само ее упоминание. Настоящим обсуждением мы должны обнаружить какое место предусмотрено и какое место мы сами своим внутренним состоянием назначили нашей стране, а также, что, учитывая эти изменения, можно считать константой нашего военно-политического и геостратегического положения.

(2) Варшавский договор, и вообще социализм восточноевропейского типа находятся в процессе разложения. Во всех участницах этого договора происходят, или уже произошли, изменения во многом пока неопределенного и недифференцированного направления. Эти изменения, значит, вызывают разложение системы, создавая состояние, из которого скорее выдет реставрированный тип гражданского общества, обладающий всеми примесями политической наглости и деструкции, как следствие цивилизационной отсталости, чем реформированный социализм. Все это изменения и процессы направлены к созданию новой политической карты Европы, в которой возможны и вероятны весьма различные варианты, значительно влияющие и на нашу безопасность и положение в Европе. Необходимо рассмотреть основные направления, интенсивность, содержание и объем этих влияний.

(3) В Центральной Европе произошло полное нарушение существующего до сих пор военного равновесия сил, все-таки не допускающего в послевоенном периоде вознаковения войны в Европе. Отход советских сил из восточноевропейских стран и интегрирование западногерманского и восточногерманского экономического, демографического и военного потенциалов вызовут существенные изменения в военно-политических и геостратегических отношениях в Европе, ибо проблема европейской безопасности теперь появляется в совсем ином свете. Можно утверждать, что изменение военно-политических отношений в Европе будут имплицировать и соответствующие дстройки системы коллективной европейской безопасности, определенные Заключительным актом Совещания по европейской безопасности и сотрудничеству в Хельсинки, Белграде, Мадриде, Вене, Стокгольме. Необходимо уточнить какое место мы занимаем во всем этом и что меняется в нашем положении в рамках системы европейской безопасности.

(4) Средиземноморье и Балканы, учитывая многочисленные противоречия и нарушения международные отношения, пограничные и другие споры, а также внутренние кризисы и столкновения в отдельных странах, остаются потенциальными кризисными очагами. Советский Союз из-за тяжелых внутренних проблем и столкновений, хотя и впредь будет заинтересованным в Средиземноморье и Балканах, объективно не в состоянии эти свои интересы конкретно реализовать, а также оказывать более значительное влияние на движения в этом пространстве. Если учесть и факт, что процессы в нашем непосредственном соседстве движутся в

направлении создания окружения Югославии, состоящего из прозападно ориентированных стран с неустойчивыми внутренними обстановками и различными видами претензий к нам, тогда четко замечается угроза усиленного и все более частого вмешивания Запада в наши внутренние брожения в последнее время. Все это надо рассмотреть и в контексте новой геостратегической, военно-политической и экономической роли некоторых западноевропейских стран в рамках региональной стратегии и доктрины НАТО на пространстве Южной Европы, в частности на Балканах.

Безо всякого сомнения, указанные изменения и процессы должны стать поводом для всестороннего рассмотрения всех их импликаций: (1) на военно-политическое группирование в Европе и, в этой связи, на доктрины и стратегии главных политических и военных сил в Европе; (2) на безопасность и независимость СФРЮ, учитывая возможности и вероятность отдельных форм подвержения ее угрозе, и (3) на необходимость достройки нашей концепции, доктрины и стратегии, а также достройки вооруженных сил в функции обеспечения максимально эффективной обороны и защиты от всех форм угрозы нашей безопасности и независимости.

2. Внутренний кризис коснулся „самого дна”, так что нам теперь грозит опасность разложения Югославии, как государственного содружества. Имеются многочисленные показатели этого кризиса, а к основным относятся: эскалация межнациональных столкновений достигает уровня, угрожающего вспыхиванием гражданской войны; усиление влияния правых, профашистских, националистических и шовинистических сил до степени, непосредственно угрожающей конституционному порядку страны; общее отступление Союза коммунистов с югославской политической сцены и его принятие исторической ответственности за неудачи существовавшего до сих пор проекта общественного развития, что еще больше ободряет все правые и другие оппозиционные силы в нахальственном наступлении против Союза коммунистов; угроза функционированию политической системы и правового государства, вплоть до набухания республиканских этатизмов, основанных на национализме и клерикализме, не допускающих деятельности федеральных органов и руководства на югославской платформе; фронтальное нападение на концепцию всенародной обороны и вооруженные силы СФРЮ, в попытке оспорить их югославский характер и конституционную роль в защите Конституцией утвержденного государственного строя; предельно неэффективная, экстенсивная и непродуктивная система хозяйствования с очевидными показателями рецессии, которые способствуют повышению внутреннего социального напряжения.

Указанные и другие недостатки и проблемы в реализации проекта общественного развития в его глобальных областях – экономике, политике и общественных деятельности – неминуемо навязывают необходимость проведения всесторонних общественных реформ и преобразования. В этой связи, уже начались процессы экономической реформы и реформы политической системы, в которой изменение Конституции СФРЮ и учреждение политической системы на принципах многопартийной демократии, без монополии Союза коммунистов, являются основными рычагами. Однако,

наряду с этими положительными процессами, имеет место и настоящее неистовство и триумфальный марш реакционных и антиюгославских сил, находящихся для такой своей деятельности оправдание в неудачной и неэффективной системе, которую „смонтировал” Союз коммунистов и в почти мазохистическом принятии на себя всех ошибок со стороны бывших коммунистических лидеров, из которых многие как будто соревнуются в критике бывшего порядка. Этим они подлизываются новым властвующим командам, обладающим выразительно национальными красками. Все эти изменения, реформы, преобразования и процессы, несмотря на их объективную оценку, имплицитно и необходимую достройку концепции всенародной обороны и вооруженных сил, что подразумевает и всестороннее рассмотрение всех существенных аспектов этой достройки. Исходя из указанных изменений в окружении и внутри общества, а также, учитывая необходимость достройки концепции всенародной обороны и вооруженных сил, обсуждение за „круглым столом” надо направить к четырем тематическим областям: (1) изменениям в окружении, в частности в области военного фактора, и импликациям этих изменений на достройку в области всенародной обороны и наших вооруженных сил; (2) реформам общественно-экономической системы и их влияниям на всенародную оборону; (3) реформам политической системы и их влияниям на достройку всенародной обороны и вооруженных сил, и (4) преобразованию СКЮ в контексте партийного политического плюрализма и необходимости достройки в области всенародной обороны.

Не обладая претензиями полностью проблематизировать основные вопросы, тезисы и гипотезы, в рамках которых надо было бы вести обсуждение, я попытаюсь каждую из этих четырех тематических областей расчленить так, как я их вижу в контексте темы, причины ее представления на обсуждение и утвержденной цели прений.

За бурными изменениями в современном мире можно следить в экономическом, технологическом, военно-политическом, геостратегическом и, в частности военном, плане. В целом они ведут к существенно иному группированию политической в военной мощи, к разложению и восстановлению новых экономических, политических, даже и военных коалиций, или же к созданию условий для новых группирований на новых основах. По этим причинам большим изменениям подвергается наше представление о современном мире и Европе в таком окружении, в частности фактическая политическая принадлежность соседних стран и их модели поведения по отношению к нам.

Нет сомнения, что все это должно сильно влиять на комплектное поведение военного фактора, на его роль и структуру современной стратегии господства, то есть на возможность и вероятность угрозы безопасности и независимости СФРЮ. Учитывая указанные факты, навязывается необходимость достройки нашей концепции всенародной обороны и системной операционализации в области оборонительно-защитной организации общества и политики и доктрины развития и использования вооруженных сил в рамках их существенных функций: в обороне от внешней угрозы и в обороне и защите конституционного строя от всех форм внутренней деструкции в сопряжении с деятельностью и силами специальной войны.

При этом надо исходить из позиции, что наша концепция, т.е. ее фундаментальные положения, подтвердились на практике, а именно дважды: в народно-освободительной войне она нам обеспечала победу в борьбе с многократно превосходящими силами и в послевоенном периоде в функции отвращения агрессии она нам обеспечила самый долгий период мира в политической истории наших народов. Значит, достройку нашей концепции надо понимать как процесс модернизации в области ее операционализации и конкретизации, а не как возможную ревизию ее фундаментальных положений.

Обсуждением в рамках темы „Экономическая реформа и достройка концепции всенародной обороны и общественной самозащиты” нужно уточнить какие проблемы в дальнейшем развитии всенародной обороне навязет экономическая реформа, особенно в отношении существенных элементов концепции, доктрины и системы обороны. Здесь имеются в виду, прежде всего, импликации рыночной модели хозяйствования, плюрализма собственности и трансформации кредитно-валютной и фискальной системы и системы экономических отношений с заграницей на финансирование всенародной обороны, в частности вооруженных сил, на оборонительные подготовки общества в целом, прежде всего его гражданских структур, и особенно импликации всех реформенных начинаний и новшеств на концепцию и систему развития военно-экономического комплекса. В рамках темы „Реформа политической системы и проблемы достройки всенародной обороны” исходным пунктом и главным направлением должен быть политический плюрализм, причем надо указать на его реальное и потенциальное влияния на концепцию и доктрину всенародной обороны, правово-нормативные предписания в области обороны и защиты и на организацию и деятельность системы всенародной обороны и общественной самозащиты в ее основных элементах, отношениях и функциях. При этом, нельзя оставить без внимания факт, что политический плюрализм выходит из стремлений Союза коммунистов, ибо именно он его отстаивал. Поэтому злорадно звучат тезисы, исходящие из положения, что плюрализм и многопартийная система навязаны Союзу коммунистов под влиянием демократических процессов извне. Также, нельзя упустить из виду, что Югославия еще в далекие пятидесятые года покончила с монолитизмом большевистского типа, что демократия давно нашла свое место в том самоуправленческом проекте, который, хотя в нормативном плане, давно у нас внедрен. По этой причине не звучит убедительно тезис, что демократия и многопартийная система у нас прорываются через развалины коммунизма. Однако, более верным можно считать то, что при этом забывается факт, что и антикоммунистическая стратегия, когда речь идет о Югославии, в своем фронтальном нападении на все ценности и достижения нашего общества по существу представляет собой прямой удар по силам демократии и настезь распахивает дверь антидемократическим, правым, профашистским и националистическо-шовинистическим силам, разрушающим и самые основы нашего государственного содружества. Наше обсуждение за „круглым столом” могло бы охватить и этот аспект проблемы дальнейших реформ политической системы и, в их рамках, достройку всенародной обороны.

Обсуждение в рамках темы „Преобразование Союза коммунистов Югославии и проблемы достройки всенародной обороны” должно указать на то, какие проблемы можно реально ожидать в области всенародной обороны и общественной самозащиты, исходя из объявленных и уже продвинувшихся вперед направлений преобразований Союза коммунистов, и како их надо решать и решить. В таком контексте, мне кажется, особенно важным рассмотреть следующие вопросы: (1) существенные импликации демонополизации политической роли Союза коммунистов в обществе на оборонно-защитную сферу, в которой он вполне естественно имеет выдающую роль, и (2) импликации места и роли Союза коммунистов в политическом плюрализме на развитие концепции, доктрины и системы всенародной обороны и общественной самозащиты. Эти импликации надо рассмотреть в согласии с тем, каким образом их место и роль в политическом плюрализме определяются в материалах для 14 чрезвычайного съезда, в дискуссиях на этом Съезде, а также в дискуссиях, состоявшихся после прекращения работы Съезда, в частности в ходе подготовки к очередному 15 съезду. В рассмотрении надо было бы выделить положения и позиции Организации СКЮ в ЮНА, место и роль этой организации в совокупном армейском организме и импликации этого на развитие нашей концепции всенародной обороны и общественной самозащиты.

Бесспорно, что Союз коммунистов Югославии в обществе не имеет, а также не желает иметь историческую и актуально-политическую роль. Однако, также не вызывает сомнения, что Союз коммунистов Югославии не является единственным виноватым в создавшемся общественном кризисе, а также, что он не является только копией большевистской модели политической организации. Поэтому надо оказывать сопротивление тезису, что Союз коммунистов Югославии должен исчезнуть с политической сцены. Иначе говоря, нужно утвердить положение, что он и в будущем должен иметь свою роль и ответственность, как югославская партия, пока единственная, ибо все другие до сих пор сформированные партии, насчитывающие несколько сот, по своему характеру являются несомненно национальными, а многие и националистическими.

Referati

Promene u savremenom svetu i njihove implikacije na dogradnju koncepcije opštenarodne odbrane i oružanih snaga SFRJ

General-major prof. dr RADOVAN RADINOVIĆ

U članku se identifikuju i obrazlažu najznačajnije promene u savremenom svetu, a po značaju se ističu sledeće: a) promene u strukturi i distribuciji svetske političke moći; b) promena vojno-političkih odnosa i strateške slike sveta; c) disfunkcionalizacija vojno-političkih organizacija – blokova, posebno Varšavskog ugovora; d) narušavanje bipolarne strateške slike i povlačenje SSSR-a kao supersile i, na osnovu toga, narušavanje balansa snaga kao svojevrsnog „kišobrana” evropskog mira; e) ujedinjenje Nemačke kao novi činilac moći u Evropi i činilac narušavanja postojeće ravnoteže snaga; f) raspad sistema realsocijalizma i opasnost od razbijanja SSSR-a kao velike države, što bi pitanje mira u Evropi postavilo u veoma oštroj formi. Sve te i druge promene postavljaju pitanje sistema evropske bezbednosti, a time unose i nove momente u sadržaju i fenomenologiji strategije dominacije, sa izrazitim otklonom od vojnih ka nevojnim strategijskim sredstvima.

U okviru navedenih promena u okruženju, unutrašnja kriza u Jugoslaviji deluje krajnje anahrono i neverovatno. Dok se Evropa ujedinjuje – mi se razjedinjujemo, uz pomamni marš nacionalističkih snaga koje teže razbijanju Jugoslavije kao države i uz sve pogubne posledice koje su uz to neminovne. Kada se na osnovu promena u svetu i krize u zemlji sagledavaju opasnosti po našu bezbednost i nezavisnost, valja uočiti da je eventualna opasnost od oružanog ugrožavanja, pre svega, u daljem eskaliranju unutrašnje krize i međunacionalnih sukoba i eventualnom involviranju stranog činioca prema vlastitim strategijskim procenama i interesu.

Što se tiče implikacija nastalih promena u svetu i unutrašnje društvene krize na dogradnju naše koncepcije opštenarodne odbrane, treba u neophodnoj meri aktuelizirati naše strategijske procene i analize, ići na racionalizaciju sistemskih rešenja u svim elementima sistema opštenarodne odbrane, na dalje brojno smanjenje oružanih snaga kao naše trajno opredeljenje i njihovu tehničku modernizaciju, s težištem na mirnodopskom delu operativne komponente, koja je namenjena za sprečavanje strategijskog iznenađenja, na preispitivanje koncepta izgradnje Teritorijalne odbrane u kontekstu očitog smanjenja značaja dejstva na privremeno zaposednutoj teritoriji i, uopšte, partizanskog oblika oružane borbe.

Pristup problemu

Tema i njene intencije sadrže dva međusobno komplementarna hipotetička stava: (1) da su u okvirima relevantnih činilaca na kojima se zasniva koncepcija opštenarodne odbrane, i njoj primerena politika i sistem izgradnje oružanih snaga, nastupile promene zbog kojih je neophodna dogradnja koncepcije odbrane i oružanih snaga, i (2) da je slika savremenog sveta i, u vezi s tim, fenomenologija sile takođe pretrpela promene koje sugerišu određene dogradnje, kako koncepta odbrane u najširem smislu, tako i oružanih snaga kao okosnice tog koncepta. Nema sumnje, oba se ta stava mogu sa dosta pouzdanosti i empirijski zasnovati, tj. moguće je i na spoljnom i na unutrašnjem planu identifikovati brojne promene koje impliciraju potrebu dogradnje našeg odbrambeno-zaštitnog sistema i njegovih osnovnih elemenata, odnosa i funkcija. U svakom slučaju, te promene nalažu potrebu za problematizovanjem – na stručnom i teorijskom planu – njihovog mogućeg uticaja na dalji razvoj naše koncepcije, doktrine i strategije i na izgradnju oružanih snaga i drugih elemenata sistema opštenarodne odbrane i društvene samozaštite.

Tom i takvom cilju posvećena je i celokupna rasprava za okruglim stolom „Vojnog dela”, čime se taj opštevojni teorijski časopis neposredno uključuje u proces tražanja za valjanim odgovorima na izazove koje vreme sadašnje i ono koje tek dolazi postavlja našoj teoriji i doktrini i odbrambenoj praksi.

Radi uspešnijeg odgovora na osnovna pitanja dela sadržaja rada „okruglog stola” u okviru kojeg treba problematizovati odnos spoljnog faktora i naše odbrane u svim strateškim elementima, gradnju ovoga priloga grupisali smo u dva osnovna dela:

(1) u prvom delu je registar značajnih promena u širem i užem (bliže i dalje) okruženju, sa težištem na vojnom faktoru, i sagledane su značajne implikacije tih promena na mogućnosti i verovatnoću ugrožavanja bezbednosti i nezavisnosti naše zemlje;

(2) u drugom delu se ukazuje na neophodnu i poželjnu dogradnju koncepcije i sistema opštenarodne odbrane i oružanih snaga, kao okosnice toga sistema, kako bismo bili u stanju da efikasno odgovorimo na sve potencijalne i aktuelne pretnje našoj bezbednosti i nezavisnosti.

Pri valorizovanju odgovora na ta dva pitanja valja imati na umu najmanje dve činjenice: (1) da se radi o odnosu koji je višestruko uslovljen odgovarajućim društvenim sistemskim opredeljenjima i rešenjima i verovatno će biti još više time posredovan, i (2) da procesi na spoljnom planu (o kojima će biti reči) još nisu dovršeni da bi se mogli pouzdano analizirati njihovi uzroci, tokovi i posledice, već su još u dinamičkoj fazi i njihove prave posledice tek treba da uslede. Pri tome su mogući otkloni u svim smerovima – i konzervativnim, dakle retrogradnim, i progresivnim, što bi bacalo i različita svetla na odgovarajuće inovativne procese koji bi tim promenama bili uslovljeni i izazvani.

BITNE PROMENE U EVROPI I NAŠEM SUSEDSTVU I NJIHOVE MOGUĆE IMPLIKACIJE NA BEZBEDNOST SFRJ

a) *Osnovna politička značenja promena u Evropi i bližem okruženju*

Uzroci koji su doveli do promena u Evropi su mnogostruki, počev od onih strukturnih, u okviru krize socijalizma kao sistema, preko uticaja spoljnog činioca koji je namerno izazivao krizu u socijalističkim državama sa antikomunističkih pozicija, do političkih motiva i opredeljenja za demokratizaciju u samim socijalističkim zemljama. Dolaskom Gorbačova, i političke filozofije koju je on personificirao, stvoreni su preduslovi za promene kojih bez njega ili uopšte ne bi bilo, ili bi se događale sa mnogo više socijalnih i političkih napetosti, sukoba i krvoprolića. Šta je bilo presudno da do takvih promena uopšte dođe?¹

(1) Gorbačovljeva nova politička filozofija, koja je nazvana „perestrojka“, „novo mišljenje“, „glasnost“ itd., demistifikovala je nepogrešivost partije na vlasti, otkrila brojne slabosti na gotovo svim tačkama društvenog uređenja realnog socijalizma i otvorila mogućnost kritičkog vrednovanja njegovih dostignuća i slabosti.

¹ Leo Mates, „Svijet na velikoj prekretnici“, „Međunarodna politika“, Beograd, br. 954/90, str. 3.

(2) Kada je stvorena mogućnost za kritičko vrednovanje ostvarenih rezultata i promišljanja legitimni su postali zahtevi za prevladavanjem utvrđenih slabosti, odnosno reforme su se nametale kao njihova logička implikacija. No, važnije od toga je činjenica da je Gorbačov, svojom pojavom, otklonio svaku mogućnost nasilnog zaustavljanja eventualnih reformskih promena sovjetskom intervencijom, što je u prošlosti često praktikovano (Mađarska 1956, Čehoslovačka 1968, Poljska sedamdesetih i osamdesetih godina, itd.).

Pod uticajem povezanog delovanja mnoštva uzročnika, povoda i uslova dogodile su se promene u Evropi i našem okruženju, koje su simbolički nazvane „nežnom revolucijom”, s izuzetkom u Rumuniji i donekle SSSR-u, gde se raspleti tek očekuju i gde je bilo oštrijih, pa i krvavih sukobljavanja. No, što se tiče dinamike, one su bile veoma burne. Na primer, za promene za koje je u Poljskoj trebalo nekoliko godina, u Demokratskoj Republici Nemačkoj i Mađarskoj trebalo je nekoliko meseci, a u Rumuniji, Bugarskoj i Čehoslovačkoj – nekoliko dana. Za ocenu nastalih promena, u okviru teme kojom se bavimo, važno je uočiti sledeće:²

Prvo, iz osnova je promenjen odnos Istok – Zapad. Protivurečnost na toj relaciji je prevashodno bila ideološki zasnovana i izazvala je najdublje podele savremenog sveta, koje je Čerčil simbolički uporedio sa nevidljivom gvozdenom zavesom. Simbol te protivurečnosti sve vreme posle rata bio je „Berlinski zid”, koji je, i kao metafora jednog teškog vremena podela, napokon srušen. Izgleda da je „hladnom ratu”, kao sveopštoj konfrontaciji između Istoka i Zapada konačno odzvonilo i da se stvaraju uslovi za ukidanje ideološke protivurečnosti, koja je generirala tu konfrontaciju, te da samim tim na dnevni red dolaze i sva iz nje izvedena politička i vojna rešenja, uključujući i evropski, pa i svetski politički poredak.

Drugo, uporedo s tim, menja se težište strategijske komunikacije i konfrontacije SAD kao najmoćnije sile savremenog sveta.³ Pre samo nekoliko godina, težište je bilo na vojnoj konfrontaciji i nadmetanju sa SSSR-om, a sada se seli na ekonomsku i tehnološku konfrontaciju sa Japanom i Zapad-

² Isto, strana 4.

³ Isto, str. 4.

nom Evropom, što je objektivna pretpostavka za drugačiji evropski i svetski poredak. Na drugoj strani, antikomunizam je bio glavno političko i strateško težište unutrašnjih odnosa i unutrašnje političke borbe SAD. Sada, kada je, prema njihovoj oceni, komunizam poražen, težište te borbe prenosi se na druga područja delovanja – pre svega, na suzbijanje i potpunu političku kontrolu stanja u Latinskoj Americi, što je dodatna pretnja nezavisnosti i bezbednosti zemljama i narodima u tom delu sveta.

Treće, eliminisanje ili barem ublažavanje globalne protivurečnosti i na njoj izvedene globalne konfrontacije za „treći svet” ima protivurečno značenje: (a) na jednoj strani, nestaje mnogi sukobi koji su u „trećem svetu” bili inspirisani tom globalnom konfrontacijom i, kao takvi, bili u funkciji geostrategije supersila u njihovoj borbi za svetsku dominaciju; (b) na drugoj strani, splasnuće (već je splasnuo) motiv za ekonomsku pomoć nerazvijenim, jer je ona veoma često bila inspirisana geostrateškim motivima i pretenzijama, i (c), što je najgore, SAD kao supersila koja je ojačala svoje moći, i druge velike sile koje se, po povlačenju SSSR-a u granice kontinentalne sile, ubacuju na svetsku scenu, dobijaju više mogućnosti da uređuju stanje u zemljama „trećeg sveta” saglasno svojim strategijskim, političkim i ekonomskim interesima, što je novi momenat u bezbednosti tih zemalja sa izrazito negativnim značenjima.

Četvrto, tim promenama je iz osnova izmenjena struktura švetske političke moći ili, u najboljem slučaju, stvorene su osnove za bitno prestrukturiranje te moći. Naime, na vrhu piramide svetske političke (i vojne) moći bile su dve supersile i njihove vojno-političke grupacije – blokovi.⁴ Sada više nije tako, jer SSSR objektivno nije supersila, a njegova vojno-politička grupacija ne može predstavljati paritetnu (ili bilo kakvu) političku moć koja se ravnopravno suprotstavlja drugoj strani. To znači da se stvaraju uslovi za drugačije prestrukturiranje svetske političke moći, sa SAD na vrhu, ali i sa mogućnošću da se Zapadna Evropa iskaže kao novi centar političke moći, te da u tu igru uđe i Japan, sa sve izrazitijim izgledima da, barem na vanevropskim prostorima, uspešno

⁴ Branko Mamula, *Obrana malih zemalja*, Vojnoizdavački i novinski centar, Beograd, 1988, str. 48.

parira sve većem američkom uticaju. Bez obzira na to kako će se i koliko koji od navedenih subjekata međunarodne zajednice konkretno iskazati kao faktička politička moć, može se ustvrditi da su stvoreni uslovi za promenu strukture svetske političke moći, a kuda će i kako te promene dalje kretati pokazaće vreme, pogotovu stoga što procesi u SSSR i Kini nisu završeni.

Peto, destabilizacija SSSR-a kao države nova je potencijalna opasnost za rušenja uspostavljenog sistema evropske, pa i svetske bezbednosti. To se mora sagledavati i vrednovati kao momenat sa izrazito negativnim političkim značenjem po bezbednost i mir u svetu uopšte. Bez sumnje, kriza u SSSR-u je velikim delom posledica delovanja svih negativnih činilaca iz okruženja i s antikomunističkih pozicija, ali je ona prvenstveno uzrokovana unutrašnjom krizom i raspadom sistema realnog socijalizma. Sve dotle dok se kriza zadržava u okvirima destrukcije socijalizma i komunističkih režima, ona je za Zapad i SAD poželjna i kao takva je bila podsticana. No, ta je kriza ozbiljno dovela u pitanje opstanak SSSR-a kao države, čemu separatističke težnje pribaltičkih, zakavkaskih i nekih drugih republika daju posebno obeležje. Eventualni raspad SSSR-a, kao višenacionalne i višekonfesionalne složene države, za evropsku i svetsku bezbednost može imati samo negativno značenje i ne može biti u interesu ni Evrope, ni SAD. Moguće su veoma različite negativne implikacije, a upozorićemo samo na jednu, koja bi imala krajnje negativne posledice. Radi se o opasnosti od tzv. desnog udara u SSSR-u i povratka na scenu dogmatskih snaga, koje bi zasigurno usporile procese reformi i u SSSR-u i u Evropi. Najnoviji događaji, vezani za osnivački kongres KP Rusije i dolazak na partijski vrh u toj najvećoj republici SSSR-a čoveka kojeg dobri poznavaoči zbivanja na sovjetskoj političkoj sceni svrstavaju u snage koje nisu istinski pobornici demokratizacije, samo su konkretni nagoveštaji tih opasnosti. Eskaliranje krize u SSSR-u bilo bi veći povod da se desne snage vrata na političku scenu i da pokušaju da zaustave dalje promene. Eventualni raspad tako moćne države kao što je SSSR iz osnova bi uzdrmao evropski politički poredak i nametnuo potrebu za prekrajanjem političke karte Evrope, sa svim negativnim implikacijama po bezbednost evropskih zemalja i sveta uopšte.

Šesto, ujedinjenje Nemačke je novo krupno, možda najkrupnije pitanje čija politička značenja valja sagledati, kako sa stanovišta evropske političke konstelacije, tako i sa stanovišta sistema evropske bezbednosti. Bez obzira na mogućnost usporavanja procesa ujedinjenja Nemačke, veoma je izvesno da će svet, odnosno Evropa, uskoro u svom središtu dobiti novu, moćnu ekonomsku, političku i vojnu silu koja se mora respektovati. Šta to znači za političku kartu Evrope, i, osobito, za strukturu njene političke moći nije teško sagledati. Ako ujedinjena Nemačka ostane u zapadnoevropskoj koaliciji, bez sumnje će Zapadna Evropa postati toliko moćna da će ozbiljno ugroziti primat SAD, ako ne u svetskim razmerama, a ono sigurno na prostoru Evrope. Drugo, i ne manje značajno pitanje jeste koliko bi ta nova zapadnoevropska i severnoatlantska koalicija, sa velikom Nemačkom kao centralnom silom, narušila već narušeni balans snaga u Evropi, što bi moglo još više otežati geostrateški i vojno-politički položaj SSSR-a u Centralnoj Evropi. Ako bi, pak, ujedinjena Nemačka ostala samostalni politički, ekonomski i vojni entitet i konstituisala se kao nova centralna sila, to bi, bez sumnje, ulogu tzv. Ujedinjene Evrope znatno oslabilo, a veliki deo te uloge i značaja preuzela bi nova, velika Nemačka.

Ujedinjena Nemačka na dnevni red evropske političke scene uvodi i mnoštvo novih pitanja, a osobiti značaj ima pitanje bezbednosti istočnoevropskih zemalja, pre svih Poljske i Čehoslovačke, te bezbednost SSSR-a, i to u kontekstu sve naglašenijih separatnih tendencija njegovih perifernih republika. Svi su izgledi da su događaji u vezi sa ujedinjenjem Nemačke otišli znatno dalje i brže od onoga što je predviđeno sporazumom SAD i SSSR-a, pa je i to direktno ugrozilo bezbednost Sovjetskog Saveza.

Sedmo, pored ujedinjenja Nemačke, ali i u neposrednoj vezi sa tim procesom, kao najbitnija promena koja se empirijski može identifikovati označava se rušenje komunističkih režima. Valja imati na umu da su se ti režimi u većini slučajeva srušili u zemljama u kojima nije bilo autentične i autohtone revolucije, već je tzv. komunistička vlast „instalirana” sovjetskim vojnim prisustvom. Komunistički režim još uvek nije oboren u Kini, Vijetnamu, SSSR-u, na Kubi... Sa tom

činjenicom valja računati i ubuduće, kao i sa tim da će se napad na komunističke režime koji su ostali na vlasti nastaviti novom žestinom i sve perfidnije, uz korištenje svih sredstava. No, sigurno je najveća i nedovoljno procenjivana i vrednovana prepreka antikomunističke strategije sve prisutnija svest o posledicama koje bi moglo izazvati razbijanje sovjetske države. Na toj spoznaji i na pitanju ujedinjenja Nemačke pojavljuju se „pukotine” u unutarevropskim odnosima, i to na različitim relacijama: SSSR–SAD, Velika Britanija–Francuska–SAD, te Francuska–Velika Britanija–Nemačka.

Osmo, približavanje Kine i SSSR-a novi je značajan momenat globalnih odnosa, koji će uticati i na evropske odnose. Naime, to unekoliko jača sovjetsku globalnu, a time i evropsku poziciju. Neposredno u vezi sa tim je i izvesno otrežnjenje sovjetske politike u pogledu širine, dubine, intenziteta i, naročito, dinamike ostvarenih promena u Istočnoj Evropi i uopšte u evropskoj političkoj, pa i vojnoj konstelaciji. Svi su izgledi da se SSSR, nakon iznuđenog, a i olakog dobrovoljnog povlačenja, ponovo vraća na evropsku scenu s namerom da povрати deo izgubljene ravnoteže i tako donekle osujeti prilično jednostrani uticaj SAD na evropske odnose. Sasvim sigurno, SSSR će na modifikaciju svoje evropske politike biti prinuđen i sve dubljom krizom unutar svojih granica.

Prema problemu ujedinjenja Nemačke i njenog budućeg geostrategijskog i vojnopolitičkog statusa SSSR će zauzimati stav shodno viziji svojih stratezijskih interesa u Evropi. Ako se tome doda i očekivanja SSSR-a da Nemačka podrži prestrukturiranje njegovog privrednog sistema, sasvim je realno pretpostaviti i izvesne kompromise na obe strane.

Kada se radi o mestu Jugoslavije u okviru svih nastalih i budućih promena u Evropi i našem neposrednom okruženju, valja imati u vidu da te promene za nas imaju protivurečno – i pozitivno i negativno značenje. Da li se i koliko radi o jednom ili drugom smeru promena valja u svakom konkretnom slučaju ustanoviti tek na osnovu svestrane analize svih relevantnih činilaca. Ovom prilikom pažnju ćemo usredsrediti samo na moguća negativna značenja tih promena, i to na ona pod čijim uticajem treba dograđivati našu koncepciju odbrane i oružane

borbe. Sa stanovišta naše bezbednosti i nezavisnosti mi pozitivno vrednujemo i uvažavamo tekovine procesa globalnog slabljenja blokovske konfrontacije, slabljenje koalicionog vrha i demokratizaciju u Istočnoj Evropi i SSSR-u u meri u kojoj se tamo radi o istinskoj demokratizaciji. Pozitivan stav prema tim promenama imamo i stoga što godinama i sami u tim promenama učestvujemo i podstičemo ih u svojoj sredini.

U vezi sa negativnim momentima navedenih promena, sa stanovišta našeg mesta u evropskoj kući, značajno je nekoliko činjenica:

(1) Od frontalnog napada na socijalizam kao sistem nije pošteđena ni Jugoslavija. Tim napadom ozbiljno je uzdrmano naše socijalističko društvo, što potvrđuju i rezultati višestranačkih izbora u dve naše federalne jedinice i politički potezi koje preduzimaju njihove vladajuće garniture. To je vidljivo i po veoma agresivnom nastupanju ultradesnih, profašističkih i šovinističkih snaga u celoj zemlji. Kada je reč o neprijateljskom delovanju spoljnog činioca protiv Jugoslavije, valja imati na umu da je antikomunistički intoniran. Međutim, upravo je u tom i takvom vrednovanju Jugoslavije velika zabluda spoljnog činioca. Naime, savremena antikomunistička strategija gubi iz vida značajnu činjenicu da je Jugoslavija davnih pedesetih godina raskinula sa boljševizmom, da je odavno uređena kao demokratska, samoupravna i federativna država, u kojoj se uvažavaju tržišni principi i politički pluralizam, i zato je frontalni napad na same osnove Jugoslavije doveo u ozbiljnu opasnost istinske demokratske snage u zemlji i otvorio širom vrata pobedonosnom hodu krajnje retrogradnih snaga (u civilizacijskom, ne u ideološkom smislu). U tome treba videti i opasnost od građanskog rata, sa tragičnim posledicama koje bi nastale.

(2) Direktna posledica tog frontalnog, sinhronizovanog spoljnog i unutrašnjeg napada na socijalističko, demokratsko i federativno uređenje naše zemlje je opasnost za opstanak Jugoslavije kao državne zajednice. S tom opasnošću nisu dovoljno računali inspiratori te strategije. Izgleda da su oni postigli konsenzus u opredeljenju za rekonstruisanje Jugoslavije, pa i po cenu njenog razbijanja kao države, ali su potcenili opasnost od građanskog rata u Jugoslaviji, što bi značilo otvaranje opasnog kriznog žarišta na Balkanu i Južnoj Evropi,

sa nesagledivim posledicama po bezbednost u širem regionu, pa i bezbednost Evrope u celini. Svaka strategija koja teži razbijanju Jugoslavije kao države mora računati s ozbiljnim međunacionalnim sukobima, koji bi neminovno doveli do građanskog rata. A kakve bi posledice mogle nastupiti po tom osnovu samo je delimično demonstrirano u drugom svetskom ratu. Jer, obračuni u jednom budućem hipotetičkom građanskom ratu u Jugoslaviji bili bi mnogo drastičniji i raznovrsniji po ciljevima, nosiocima, snagama i posledicama nego što su bili ikada ranije u našoj istoriji. Te opasnosti moraju biti svesne političke snage u Jugoslaviji, a pre svega snage i pokreti, pa na žalost i vladajuće garniture koje zagovaraju rekonstituciju Jugoslavije na principima krajnje labave konfederacije ili njeno razbijanje. No, te opasnosti moraju biti svesni i Evropa i svet kada definišu vlastite strategijske opcije i delovanje prema Jugoslaviji. Nije verovatno da bi takva kriza i krizno žarište u Jugoslaviji bilo u interesu ijedne ozbiljne političke opcije u savremenoj integrisanoj Evropi, niti da je interes Evrope razbijanje demokratskog fronta u Jugoslaviji i stvaranje ultradesnog političkog uređenja, ka kojem Jugoslavija ubrzano kreće ako se procesi ne preusmere u pravcu jačanja demokracije, kako i priliči zemlji koja je prva raskrstila sa boljševizmom staljinističkog tipa.

(3) Što se tiče promena u našem neposrednom okruženju, one se mogu dvojako vrednovati prema uticaju na međunarodni položaj naše zemlje: prvo, rušenjem sistema realnog socijalizma stvaraju se mogućnosti za ozbiljan demokratski preobražaj kod dela naših suseda, što bi moglo pozitivno uticati na naš međunarodni položaj. No, time se tek stvaraju uslovi za demokratske preobražaje, jer se demokratski razvoj ničim unapred ne garantuje. Naprotiv, ti procesi mogu poprimiti i rušilačke i anarhističke tokove, što ne bi moglo pozitivno uticati na naš položaj, i drugo, izvlačenjem ispod supremacije najjače koalicione sile neki naši susedi se oslobađaju za relativno samostalno delovanje prema Jugoslaviji. Odvajanje tih zemalja od blokovskog centra može imati i pozitivne i negativne posledice, uključujući i revandinacije, bez obaveze da vode računa o usaglašenoj koalicionoj strategiji odnosa prema Jugoslaviji kao samostalnom političkom subjektu.

b) *Neka vojna značenja promena u Evropi i našem okruženju*

Jedna od krupnih negativnih posledica promena u Evropi po našu bezbednost svakako je narušavanje balansa snaga u njoj. Jer, ta ravnoteža snaga, kao svojevrsan „negativan mir” i kao ravnoteža straha, delovala je i kao zaštitni kišobran evropske bezbednosti. Jugoslaviji, kao demokratskoj i nesvrstanoj zemlji, odgovaralo bi njihovo odumiranje, ali sada se ne radi o tome, već o slabljenju, gotovo raspuštanju jednog (VU) i jačanju drugog bloka (NATO). Dakle, sadašnje promene moraju se vrednovati kao faktička dezintegracija Varšavskog ugovora i kao jačanje ukupne relativne moći NATO, što nije rezultat naraslih snaga te koalicije nego, pre, rezultat slabljenja moći suprotstavljanja druge strane i njene sve izrazitije angažovanosti na sređivanju svog unutrašnjeg stanja i očuvanju vlastitog teritorijalnog integriteta i SSSR-a kao države. Promene su toliko radikalne da se danas realno može govoriti jedino o SAD kao supersili, dok se SSSR sve više povlači u svoje granice i od svetske postaje kontinentalna sila. Ta činjenica unekoliko oslobađa NATO i SAD da se bez straha od direktne konfrontacije sa SSSR-om, kao drugom supersilom, mogu po sopstvenoj želji i prema sopstvenim strateškim interesima involvirati u lokalne i regionalne sukobe i krize, i čak ih izazivati i njima upravljati. To i pored toga što je SSSR zadržao svoju vojnu moć, što je i dalje velika vojna sila, ali ga unutrašnje stanje i stanje u koaliciji faktički detronizira sa položaja supersile, sa svim posledicama po njegov ukupni vojno-politički i geostrategijski položaj.

Kada je reč o Evropi, od intervencije, odnosno involviranja u unutrašnje sukobe i odnose, Jugoslavija je ugrožena iz više razloga: (1) sve druge zemlje, koje su bile članice istočne vojne koalicije u manjoj su opasnosti jer su se i deklarativno izjasnile za zapadnu opciju, pa otpada politički i ideološki razlog pritiska na njih; (2) Jugoslavija je zemlja u kojoj je demokratska varijanta socijalizma, makar i u reduciranoj formi, još uvek važeći društveni sistem, a spoljni činilac ga kvalifikuje na veoma redukcionistički način kao komunistički režim i, stoga, kao objekt napada; (3) veoma su oštre unutrašnje ekonomske, političke, ideološke, verske i tradicionalne podele i protivurečja u Jugoslaviji, što može eskalirati i u građanski rat.

Ujedinjenje Nemačke je dodatni negativni momenat evropske, pa i naše bezbednosti i nezavisnosti. Integracija će dovesti do uspostavljanja nove vojne sile u Centralnoj Evropi, čija bi eventualna ekspanzija podrazumevala i širenje ka jugu. Pored svih negativnih političkih i drugih implikacija toga ujedinjenja, na vojnom planu ono rezultira novom vojnom silom, koja će u miru imati oko milion vojnika, sa veoma moćnim tehničko-tehnološkim činiocem u svim elementima opremanja oružanih snaga najsavremenijim sredstvima naoružanja i vojne opreme. Istorija je pokazala da nikakva ugovorna organizacija nije uspešno disciplinovala nijednu državu, niti je odvrtila od restauracije svoje vojne moći, pa ni novih ekspanzionističkih namera i ponašanja. Nije realno očekivati ni da bi se to moglo postići u slučaju ujedinjene Nemačke, bez obzira na to da li će ostati članica ili će postati neutralna vojna sila. Ona će zasigurno na evropsku scenu doneti problem redefinisavanja sistema evropske bezbednosti i saradnje.

Jedna od veoma negativnih posledica brojnih i burnih promena u Evropi i neposrednom okruženju jeste bitno smanjenje značaja geostrategijskog položaja Jugoslavije. Ne mislimo, naravno, da je prostor Jugoslavije izgubio na svom geografskom i geopolitičkom značenju, što je vezano za središnji položaj našeg prostora na relaciji Centralna Evropa-Bliski istok i Mediteran i mnogostruke pravce koji našim prostorom vode u jednom i u drugom smeru. No, lavovski deo značaja geostrategijskog položaja naše zemlje mi smo s pravom izvodili iz krajnje protivurečnosti i nepomirljivosti strategijskih interesa supersila i blokova prema našem prostoru u njihovim namerama da dominiraju evropskim kontinentom i Mediteranom. Tome treba dodati i još jednu važnu činjenicu: da je Jugoslavija bila smeštena kao tampon-prostor u zoni hipotetičkog globalnog ili regionalnog sukobljavanja blokovskih koalicija na južnoevropskom vojištu. Tih nekoliko činjenica, a u kontekstu verovatnoće i mogućnosti ratnog sukoba između najmoćnijih vojnih činilaca u Evropi, Jugoslaviji i njenom prostoru davalo je prvorazredni značaj i za jednu i za drugu stranu. Njihov najviši strategijski interes sastojao se u tome da se onemoguću suprotna strana da za svoje geostrategijske potrebe zadobije kontrolu nad našim prostorom, jer bi to značajno debalansiralo odnos snaga. Upravo na toj činjenici

u prošlosti je građena naša relativno samostalna politička i streteško-odbrambena pozicija i visoko vrednovan značaj našeg geostrategijskog položaja na razmeđu dvaju suprotstavljenih vojnih koalicija.

Sada kada su nastupile bitne promene u vojno-političkoj i strateškoj slici Evrope, kada se praktično jedna od vojnih koalicija defunkcionalizovala (iako formalno postoji), kada tzv. veliki rat u Evropi ima sve manje izgleda ili je gotovo isključen kao mogućnost, čitava infrastruktura na kojoj su zasnovane vojnostrategijske procene odnosa snaga u tom hipotetičkom sukobu gubi na značaju, a time i naš prostor kao istorijski plac-darm i kao geostrateški momenat najvišeg značaja. Stoga nije više realno očekivati da bi bilo koja zemlja, zbog velikog značaja toga prostora, rizikovala sukobe širih razmera da bi pružila neke garancije našoj bezbednosti. Realna je opcija da bi se – u slučaju radikalne krize u Jugoslaviji i unutrašnjih ili spoljnih obračuna – te sile involvirale u naše unutrašnje sukobe i značajno negativno uticale na njihove tokove i ishode.

Promene u našem neposrednom okruženju, pre svih one u Mađarskoj, Rumuniji, Bugarskoj, a u perspektivi i u Albaniji, u kontekstu geostrategijskog položaja Jugoslavije imaju i brojna negativna značenja o kojima se mora voditi računa kada se perspektivno procenjuju determinante naše bezbednosti i nezavisnosti, uz, razume se, brojna pozitivna značenja.

Sa aspekta nastalih promena u Evropi, na žalost, mora se uočiti da Sredozemlje i Balkan ostaju i dalje potencijalno krizno žarište, jer se radi o regionu koji je opterećen mnogim protivurečnostima i nerešenim problemima u bilateralnim odnosima pojedinih zemalja i unutrašnjim previranjima u nekima od njih. Bez dvoumljenja se može reći da je i Jugoslavija jedna od zemalja koje su nabijene kriznim momentima, i to u svim sferama: ekonomiji, politici, kulturi, tradiciji itd. Osobito negativan uticaj na bezbednost i integritet Jugoslavije ispoljavaju međunacionalni sukobi, koji se i dalje produbljuju, i to na svim poljima međunacionalnih odnosa. Svi pokazatelji krize u tom domenu dostigli su gotovo tačku usijanja, i svako dalje zaoštavanje bi neminovno vodilo u građanski rat, odnosno u vanredno stanje, a to bi značilo da bi država, radi očuvanja vlastitog integriteta i opstanka, mo-

rala primeniti sva sredstva represije, uključujući i vojnu silu. Takvo stanje impliciralo bi uključivanje spoljnog činioca u naše unutrašnje sukobe, što bi vodilo u lokalni rat na tlu Jugoslavije, sa svim dalekosežnim i krajnje negativnim posledicama po daljnji opstanak jugoslovenske države.

Ako se navedene opasnosti sagledavaju u kontekstu oslabljenog geostrategijskog položaja Jugoslavije u južnoj Evropi i na Balkanu, onda moramo zaključiti da je kriza, uključujući i onu radikalnu, u Jugoslaviji moguća, a da se ona neizostavno ne mora proširiti na Evropu i direktno ugroziti evropski mir i bezbednost, iako bi stabilna Evropa podrazumevala stabilnost i mir u svim njenim regionima, pa bi bilo realno očekivati da se ona umeša u eventualni rasplet naše krize, koji ne bi morao biti u interesu naših naroda i narodnosti i opstanka Jugoslavije kao države.

c) *Mogućnost i verovatnoća ugrožavanja bezbednosti i nezavisnosti Jugoslavije u okviru promena u Evropi i neposrednom okruženju*

Globalno popuštanje i neodetant su činjenice koje umanjuju mogućnost izbijanja svetskog rata i regionalnog rata u Evropi, što umanjuje i agresiju na Jugoslaviju u okviru ta dva modaliteta ratnog sukoba u Evropi. U kontekstu opštevažee činjenice da je globalna konfrontacija između supersila i vojnih koalicija kao model njihovog međusobnog ponašanja napuštena, valja vrednovati i pozitivni uticaj nastalih promena na bezbednost Jugoslavije.

Pošto se savremena strategija dominacije sve izrazitije oslanja na nevojna sredstva, ali uz stalnu pretnju vojnom silom, uz eskalaciju naših unutrašnjih međunacionalnih, međurepubličkih i međukonfesionalnih sukoba i uključivanje u te sukobe stranog činioca prema ostvarivanju njegovih strategijskih interesa, u prvi plan opasnosti po bezbednost i nezavisnost naše zemlje dolazi „specijalni rat”. On bi bio vođen u kombinaciji sa raznim oblicima vojnog intervencionizma, počev od ubacivanja diverzantsko-terorističkih grupa, preko pothranjivanja unutrašnjih oružanih pobuna, te razbijačke delatnosti naraslih i ojačalih separatističkih snaga, sve do udara sa distance i invazije dela vojnih snaga.

Iako je „specijalni rat”, sada i u dogledno vreme, najverovatniji oblik ugrožavanja bezbednosti i nezavisnosti SFRJ, ne sme se isključiti ni mogućnost oružane agresije na našu zemlju, iako nam ovog trenutka takva opasnost ne preti konkretno ni od jedne susedne zemlje, niti od neke velike sile ili saveza država. Mogućnost oružane agresije na Jugoslaviju sadržana je u produbljivanju naše unutrašnje društvene krize do stepena izbijanja građanskog rata, u eventualnom regionalnom sukobu na Balkanu ili Mediteranu na osnovu postojećih protivurečnosti među zemljama tih regiona ili njihovom daljnijem zaoštavanju i produbljivanju, te u mogućnosti značajne promene opšte konstelacije odnosa koji determinišu našu bezbednost i nezavisnost. Najvažniji činilac od kojeg zavisi naša bezbednost i nezavisnost, a i verovatnoća njenog ugrožavanja oružanom agresijom, jeste unutrašnje stanje. Dalje produbljivanje krize moglo bi do te mere oslabiti odbrambenu moć naše zemlje da bi se sasvim logično nametnula opasnost involviranja spoljnog činioca. On bi ograničenim vojnim akcijama (sukob niskog intenziteta, sa udarima sa distance), kao preovlađujućim načinom ograničene primene vojne sile, ili klasičnom oružanom agresijom podržavao snage unutrašnjeg neprijatelja u njihovom destruktivnom delovanju – da oružanom akcijom prekrajaju teritoriju i podele našu zemlju.

Na osnovu činjenica, u slučaju dalje eskalacije sukoba u zemlji i njihovog pretvaranja u građanski rat, strani činilac bi nesumnjivo nastojao da i oružanom akcijom ostvari svoje stratezijske interese prema Jugoslaviji. Štaviše, realno je očekivati da će se u te procese i sukobe uključivati, i to kao u sukobe niskog intenziteta, što implicira ograničenu i selektivnu primenu vojne sile, ali i mogućnost eskaliranja i prerastanja u oružanu agresiju sa ograničenim ili radikalnim ciljem.

Jedini siguran način za zaštitu od svake vrste oružane agresije na našu zemlju jeste izlazak iz postojeće krize, na osnovu čega bi strani činilac sigurno procenjivao da je Jugoslavija spremna i odlučna da se efikasno brani od svakog agresora, ako bi i interes toga spoljnog činioca bio podržavanje odbrane Jugoslavije i sprečavanje njene dezintegracije kao države. Na žalost, zbog stanja u zemlji i dubine i širine unutrašnje krize, ta opcija se ne može označiti kao konstanta u delovanju spoljnog činioca prema Jugoslaviji.

Kada je reč o oružanoj agresiji, prema stepenu verovatnoće, u prvi red opasnosti dolazi oružana agresija u okviru sukoba niskog intenziteta, koja bi bila tipa udara sa distance. U tom slučaju, radilo bi se o selektivnoj i ograničenoj primeni vojne sile, kako po ciljevima i aspektima napada i udara, tako i po upotrebljenim snagama i sredstvima. Agresor bi takvom modelu agresije pribegao samo kada bi, na osnovu svojih strategijskih procena, poverovao da mu mi, vlastitim udarom, ne bismo mogli naneti gubitke koje njegovo javno mnjenje ne bi bilo u stanju da prihvati. Stoga je efikasna strategija odvracanja na odgovarajućem nivou konvencionalne pretnje i dalje realna brana od takve vrste oružanog ugrožavanja naše bezbednosti i nezavisnosti.

Ne procenjujući stepen verovatnoće pojedinih vrsta ili oblika oružanog ugrožavanja bezbednosti Jugoslavije i ne ulazeći u procenu uslova i odnosa u okviru kojih bi do takvog ugrožavanja moglo doći, činjenica je da i dalje postoje mogućnosti za oružanu agresiju s radikalnim i ograničenim ciljem.

DOGRADNJA KONCEPCIJE OPŠTENARODNE ODBRANE I DRUŠTVENE SAMOZAŠTITE U OKVIRU VOJNO-POLITIČKIH PROMENA U EVROPI I BLIŽEM OKRUŽENJU

Pre konkretnijih odgovora na postavljeno pitanje valja imati u vidu da je koncepcija opštenarodne odbrane i društvene samozaštite, i na njoj izvedena systemska rešenja, zasnovana na nekoliko opštih pretpostavki: (1) na optimističkoj viziji unutrašnje političke stabilnosti Jugoslavije, njenom idejno-političkom jedinstvu, koheziji međunacionalnih i međurepubličkih odnosa i saglasnosti političke volje svih odgovornih političkih snaga našeg društva o Jugoslaviji kao federalnoj državi ravnopravnih federalnih jedinica i naroda; (2) na opštem uverenju da je samoupravni socijalizam najprogresivniji i najperspektivniji projekat društvenog razvoja savremenog sveta, što je – kako je smatrano – smanjilo mogućnost okupljanja snaga unutrašnje destrukcije u meri koja bi drastično destabilizovala unutrašnji društveni sistem; (3) na vodećoj idejno-političkoj, usmeravajućoj i u uslovima eventualnih otkaza sistema

u pojedinim njegovim delovima, rukovodećoj ulozi Saveza komunista u odbrambeno-samozaštitnoj delatnosti, i (4) na slici savremenog sveta u kojoj dominira konfrontacija, umesto saradnje, na strategijskom bipolarizmu supersila i vojnih blokova, što je direktnu strategiju stavljalo u prvi plan ugrožavanja bezbednosti i nezavisnosti naše zemlje i što je logički impliciralo organizovanje i osposobljavanje celokupnih odbrambenih snaga društva za efikasno obavljanje tzv. spoljne funkcije, odnosno za suprotstavljanje oružanoj agresiji koja podrazumeva invaziju agresorovih snaga na prostor Jugoslavije i njihov neposredni dodir sa našim snagama na jugoslovenskom ratištu.

Kao što je prethodna analiza spoljnog, pre svega vojno-političkog činioca pokazala, nijedna od navedenih opštih pretpostavki više ne odgovara stvarnosti, ili ne potpuno. Stoga, ako je faktičko stanje u okviru bitnih činilaca i osnova koncepcije takvo, izvesno je da se ona mora dograđivati.

Ovom prilikom obuhvatićemo samo deo dogradnje koncepcije i politike razvoja naših oružanih snaga koji je impliciran promenama na spoljnopolitičkom, geostrategijskom i vojnom planu. Dakle, samo relaciju koncepcija (odbrana i oružane snage SFRJ) – spoljne promene, sa stanovišta očekivanih i poželjnih dogradnji koncepcije i oružanih snaga. Ali, stepen realnosti tih promena određivaće i stanje unutrašnjih odnosa u Jugoslaviji, jer će još zadugo upravo unutrašnji činilac predominantno uticati na našu bezbednost i nezavisnost, i na naš teritorijalni integritet.

Promene koje su nastale na spoljnom planu nisu dovele u pitanje naša opšta koncepcijska opredeljenja u pogledu izbora oblika rata i njemu primerenih strategije i doktrine narodnog rata, oblika vojne organizacije i njihove doktrinarnе uloge, oblika borbe i otpora u opštenarodnom odbrambenom ratu, kao ni u pogledu drugih opredeljenja koje podrazumeva jedna autentična odbrambena koncepcija i doktrina koja se u izgradnji odbrambenih moći oslanja prevashodno na sopstvene snage i koja je inkompatibilna sa bilo kakvim ugovornim savezništvom koje bi unapred obavezivalo i ograničavalo samostalnost u izboru vlastitih rešenja. Prema tome, nema potrebe za menjanjem, već treba dograđivati koncepciju i politiku razvoja oružanih snaga prema promenama u fenome-

nologiji savremene strategije dominacije i dostignućima tehničko-tehnološkog činioca i, u vezi, s tim, fizionomije savremene agresije.

Masovnost snaga treba da bude i dalje bitna karakteristika koncepcije ONO i DSZ, ali u ograničenom obimu u odnosu na sadašnje stanje, a efikasna odbrana i zaštita od mogućih oblika oružanog ugrožavanja, bez obzira na to da li se radi o selektivnoj primeni oružanog nasilja u okviru doktrine sukoba niskog intenziteta ili o oružanoj agresiji sa radikalnim ciljem, koja bi se izvodila razvijenim snagama po tipu primene kopneno-vazdušne bitke i doktrine dubokih udara, podrazumeva visoki stepen pripremljenosti svih elemenata sistema društva i sistema odbrane. No, istraživanja u toj oblasti su pokazala da je neophodno tražiti optimalan odnos između ograničene masovnosti, kao trajnog principa koji proizilazi iz duha naše koncepcije, i visoke racionalnosti sistema i njegove efikasnosti, što podrazumeva opremljenost sredstvima visoke tehnologije. Fizionomija savremenih ratnih dejstava, makar po obimu ograničena na selektivne udare sa distance, takva je da ta dejstva izazivaju veoma velike rušilačke i, što je naročito važno, psihološke efekte. Jedina efikasna zaštita od njih je posedovanje dela ukupnih odbrambeno-zaštitnih snaga na visokom stepenu tehničke opremljenosti i osposobljenosti, po tipu interventnih snaga, koje bi činile jezgro masovnih snaga odbrane i zaštite. Pored svih dogradnji koje društvene promene i reforme impliciraju u domenu organizacije, opremanja, osposobljavanja i funkcionisanja civilne zaštite, sistema osmatranja i obaveštavanja i drugih podistema u okviru sistema ONO i DSZ, određene promene koje bi bile usmerene na poboljšanje njihovih interventnih mogućnosti impliciraju i promene koje su nastale u fizionomiji savremenih ratnih dejstava. Ta činjenica nameće neodgodivu obavezu redefinisiranja doktrinarnih opredeljenja i sistemskih rešenja u mnogim domenima odbrambeno-samozaštitnog organizovanja i delovanja.

Nastale promene nisu dovele u pitanje četiri osnovne funkcije naše koncepcije i naših oružanih snaga: (1) uspešno odvratanje svake vrste agresije i oblika ugrožavanja naše bezbednosti i nezavisnosti; (2) efikasno suprotstavljanje specijalnom ratu i svim oblicima vojnog intervencionizma, koji se

u savremenom vojnom i političkom žargonu zovu sukobi niskog intenziteta; (3) postizanje brze vojničke pobede u agresiji s ograničenim ciljem, i (4) uspešno vođenje dugotrajnog iscrpljujućeg rata u agresiji sa radikalnim ciljem. Sve te funkcije i dalje treba da ostanu naše opredeljenje, samo se prioriteta u merama i aktivnostima odbrambeno-samozaštitne izgradnje moraju prilagođavati imperativnim potrebama koje proizilaze iz promena u relevantnim činiocima koji uslovljavaju koncepciju.

Kada je reč samo o promenama na spoljnom planu i u vezi s tim o potrebama dogradnje koncepcije i oružanih snaga radi osposobljavanja za uspešno obavljanje navedenih funkcija, mora se imati u vidu sledeće:

(1) Kada je reč o efikasnom odgovoru na sve izazove specijalnog rata, dosadašnje krize kroz koje je prolazila naša zemlja pokazale su da je sistem ONO i DSZ postao nestabilan i neotporan na uticaje sveobuhvatne i veoma uporne strategije specijalnog rata, posebno kada se radi o infiltriranju te strategije u legalne institucije i funkcije društvenog sistema.

Poseban značaj u tim dogradnjama za efikasno suprotstavljanje specijalnom ratu dobija osposobljavanje i dogradnja oružanih snaga za aktivno učešće u sprečavanju nastajanja i eliminisanja eventualnih vanrednih prilika, koje, na žalost, mogu postati sve izrazitija opasnost po naše unutrašnje stanje. Takođe, oružane snage, i to prevashodno njihov mirnodopski deo, moraju se osposobljavati za efikasno obavljanje svoje tzv. unutrašnje funkcije, tj. da brzo otkriju i identifikuju i odlučno razbiju snage specijalnog rata koje u svom delovanju koriste vojna sredstva i vojnu silu. Pored toga, celokupne oružane snage treba izgrađivati i osposobljavati tako da budu otporne na sve oblike subverzivnog, političko-propagandnog i obaveštajno-izviđačkog delovanja snaga unutrašnjeg i spoljnog neprijatelja.

(2) S obzirom na verovatnoću primene pojedinih oblika ugrožavanja bezbednosti i nezavisnosti zemlje i posebno visoki stepen verovatnoće ugrožavanja primenom doktrine sukoba niskog intenziteta, osposobljavanje naših oružanih snaga, pre svega mirnodopskog dela Armije, za efikasan odgovor na udare sa distance i sve druge oblike selektivne primene vojne sile zadobija prvi red prioriteta. To i pored toga što smo svesni

činjenice da je doktrina udara sa distance prevashodno namenjena za tzv. zatvorena društva, u potpunosti hijerarhijski i piramidalno ustrojena, i u kojima udar u vrhu sistema i njegovo eventualno razbijanje paralizuje i sistem kao takav. Verovatnoću tog oblika ugrožavanja naše bezbednosti valja sagledavati u kontekstu naših unutrašnjih razračuna i visoke verovatnoće uključivanja spoljnog činioca u te razračune, uključujući i te udare sa distance, u kombinaciji sa vojnom intervencijom. Bez sumnje, odgovarajuće organizacijske i tehničko-tehnološke dogradnje biće neophodne, pre svega, u funkciji strategije odvratanja i povećanja uverljivosti tog odvratanja.

Dogradnja bi se odnosila prevashodno na nabavku, a potom i na razvoj i proizvodnju odgovarajućih ubojnih i prenosnih sredstava sistema PVO u svim njegovim podsistemima, sredstvima i sistemima za uzvratni udar na velikim daljinama i visinama, obaveštajno-izviđačkih i ometačkih sistema, i drugo, što sve spada u tzv. aktivnu komponentu i aktivni sistem mera. Osim toga, u ovom kontekstu na značaju dobija i sistem tzv. pasivnih mera, kojima se pojačava otpornost i žilavost objekata i prostorija na udare sa distance. Svemu tome treba dodati i napore koje treba preduzeti na planu preciziranja doktrinarne razrade te problematike, izvesne organizacijske mere, osposobljavanje namenskih jedinica i sistema za te zadatke, jačanje sistema rukovođenja i komandovanja u tim uslovima, što sve treba da doprinosi uverljivijem odvratanju od udara sa distance i efikasnijem suprotstavljanju, ako do takvih udara dođe.

Koncept i politiku razvoja oružanih snaga valjalo bi prilagoditi nastalim vojno-političkim i geostrategijskim promenama, kao i mogućnostima i verovatnoći oružanog ugrožavanja SFRJ i fizionomiji eventualne oružane agresije. U vezi s tim, naše je trajno opredeljenje, na kojem treba u potpunosti istrajati, dalje brojno smanjenje i mirnodopske i ratne armije, kako bi se dobila što operativnija, pokretljivija i borbena spremnija oružana sila, velike vatrene, udarne i manevarske moći.

Smanjenje Teritorijalne odbrane i uopšte politika njene borbene izgradnje kakvu sada imamo primerena je tradicionalnoj verziji oružane agresije po tipu invazije snaga na prostor

Jugoslavije. U takvoj viziji agresije, doktrinarna uloga Teritorijalne odbrane jeste da obezbedi masovnost borbenih dejstava na ratištu i kontinuitet oružane borbe u najtežim strategijskim uslovima, pre svega na privremeno zaposednutoj teritoriji, te borbenu kontrolu teritorije i funkcionisanje našeg društvenog sistema. U promenjenoj fizionomiji oružane agresije, pre svega u pogledu osnovnih modaliteta oružanog ugrožavanja, jedinice Teritorijalne odbrane, kakve mi imamo formirane, opremljene i osposobljene, u sudaru sa tehnički opremljenim i obučenim agresorom ispoljile bi nedovoljnu efikasnost, a trpele bi velike gubitke. Bilo bi produktivnije da se obukom stanovništva i odgovarajućom opremom i infrastrukturom stvore uslovi za formiranje masovnih snaga Teritorijalne odbrane po potrebi i prema operativnim mogućnostima, tj. da se stvori široki oružani pokret, a ne da se sve unapred organizuje u jedinice i sastave. Dalje, valjalo bi ozbiljno raspraviti nije li bolje da se od partizanskih snaga Jugoslovenske narodne armije i manevarskih snaga Teritorijalne odbrane stvori jedinstveni partizanski ešelon oružanih snaga, a da u Teritorijalnoj odbrani ostane deo koji sada čine prostorne snage.

Kada je reč o dogradnji Teritorijalne odbrane prema novim strategijskim uslovima, valja imati na umu i novu činjenicu: gubitak, do izvesne mere, značaja dejstava na privremeno zaposednutoj teritoriji i uopšte partizanskih dejstava. Ako je tačna teza da je verovatnoća agresije sa radikalnim ciljem sve manja, a jedino u tom modelu agresije može doći do stvaranja velike privremeno zaposednute teritorije, mora se prihvatiti i stav da opada značaj dela snaga koji je bio primarno namenjen za dejstva na privremeno zaposednutoj teritoriji, a to znači Teritorijalne odbrane i partizanskih snaga Jugoslovenske narodne armije. To ne znači da su te snage izgubile značaj već samo da je on znatno umanjen i da bi se to moralo do izvesne mere odraziti i na koncept izgradnje Teritorijalne odbrane i na njenu doktrinarnu ulogu. U vezi s tim, neke konkretne sugestije bi bile moguće tek na osnovu prethodnih temeljitih stručnih analiza i studija (to pitanje pokrećemo pre kao sugestiju za razmišljanje nego kao konkretan predlog rešenja).

(3) Poseban značaj poprima dogradnja JNA prema njenoj ustavnoj i doktrinarnoj ulozi. S obzirom na njenu dvojnju

ustavnu ulogu: (1) odbrana od spoljne oružane agresije, i (2) zaštita ustavnog poretka od unutrašnjeg ugrožavanja, i s obzirom na moguće različite modalitete ugrožavanja zemlje spolja i iznutra, njena veličina, organizacijska struktura, naoružanje i oprema, borbena obuka i drugi oblici priprema za odbranu i zaštitu, te načini strategijske upotrebe oružanih snaga i način izvođenja borbenih dejstava i taktičke upotrebe, moraju biti maksimalno prilagođeni zahtevima koji proizilaze iz takve njene ustavne uloge i, posebno, iz njene doktrinarne uloge kao nosioca frontalnih dejstava u frontalnom, odnosno okosnice borbenih dejstava u kombinovanom obliku oružane borbe. Obe te njene uloge i raznovrsnost mogućih pretnji našoj bezbednosti i adekvatnih odgovora na te pretnje nameću u prvi plan zahtev za fleksibilnošću organizacijske strukture u smislu brzog prilagođavanja nastalim strategijskim i borbenim uslovima. To podrazumeva sposobnost za brze transformacije organizacijske strukture primerene različitim strategijskim, operativnim i taktičkim zadacima na ratištu ili na pojedinim njegovim vojištima. U vezi s tim, početno strategijsko grupisanje i manevar naših oružanih snaga po planovima upotrebe primereni su najtežem ratnom slučaju – oružanoj agresiji s radikalnim ciljem, za vođenje strategijske defanzive, a za slučaj agresije sa ograničenim ciljem, što bi za nas bio lakši ratni slučaj, oružane snage moraju biti sposobne da se preorijentišu tako da vode strategijski napad, odnosno protivofanzivu. U agresiji koja bi bila kombinacija unutrašnjeg ugrožavanja i spoljne intervencije oružane snage moraju biti sposobne da se brzo prestrukturiraju, tako da od samog početka dejstvuju ofanzivno, energično i beskompromisno, primenjujući specifične oblike borbenih dejstava koji se bitno razlikuju od borbenih dejstava u tzv. klasičnoj oružanoj agresiji spolja. To su, pre svega, antiteroristička, protivdiverzantska, protivustanička (protivgerilska) dejstva, sa odgovarajućim instrumentarijumima. Bez sumnje, to podrazumeva nešto drugačiju viziju i rešenja u organizacijsko-formacijskom ustrojstvu, opremanju, obuci i osposobljavanju barem dela Jugoslovenske narodne armije.

Tako složeni borbeni zadaci oružanih snaga i u vezi s tim neodgodiv zahtev za adaptibilnošću njihovih strategijskih grupacija i operativnih i taktičkih sastava, nameću zahtev za

brojno manjom, ali savremeno opremljenom, mobilnom i veoma pokretnom, borbenu snažnom i žilavom, vrhunski obučenom mirnodopskom armijom, fleksibilne unutrašnje organizacijske strukture i relativno masovnom ratnom armijom, koja zajedno sa Teritorijalnom odbranom obezbeđuje princip masovnosti oružanih snaga i oružane borbe na jugoslovenskom ratištu.

Posebno mesto i ulogu u okviru navedenih pretnji dobija mirnodopska Jugoslovenska narodna armija, a time njen razvoj i izgradnja zadobijaju najviši prioritet. U njenom sastavu treba dalje jačati jedan brojno manji deo, tehnički visokoopremljen, mobilan i osposobljen, za raznovrsna dejstva i u različitim uslovima, kontingent koji bi bio u stanju da uspešno odgovori na tri vrste izazova: (1) da u funkciji gotovih snaga vodi početne operacije, izvede strategijski doček i obezbedi uspešan prelazak zemlje na ratno stanje u najtežem ratnom slučaju; (2) da brzo i efikasno reaguje i uzvratu udarom (protivudarom) na sve vrste ugrožavanja bezbednosti i nezavisnosti naše zemlje u okviru agresije sa ograničenim ciljem i brzo porazi agresora, i (3) da u sukobu niskog intenziteta, uključujući predupređenje i eliminisanje vanrednih prilika i protivudare na udare sa distance, energično porazi neprijatelja i zaštiti ustavni poredak Jugoslavije.

SUMMARY

CHANGES IN CONTEMPORARY WORLD AND THEIR IMPLICATIONS ON THE UPBUILDING OF THE TOTAL NATIONAL DEFENCE CONCEPT AND OF THE ARMED FORCES OF THE S. F. R. Y.

In the article are identified and explained the most significant changes in the contemporary world, among which are underlined the following ones: a) changes in the structure and distribution of political might in the world; b) changes in military-political realtions and in the strategic picture of the world; c) dying out of functions of militar-political organizations – blocs, of the Warsaw Agreement in particular; d) erosion of the bipolar strategic picture by a withdrawal of the USSR as the superpower and the ensuing change in the balance of forces as a sui generis „umbrella“ of the European peace; e) unification of Germany as a new power factor in Europe and a factor of change of the existing balance of forces; and f) disintegration of the „real socialism“

system and a dangerous possibility of disintegration of the USSR as a major state, which would greatly exacerbate the problem of peace in Europe. All these and other changes cause the matter of the European security system to be seen in a new light, and thus also introduce new moments into the contents and phenomenology of the strategy of domination, with an evident transition from the military to the non-military strategic instruments.

In the context of the above mentioned changes in the environment of our country, the internal crisis of Yugoslavia seems extremely anachronistic and incredible. While Europe is increasingly becoming united Yugoslavia is falling asunder, with a frenzied march of its nationalistic forces attempting to crush Yugoslavia as a state, which would entail all the inevitably fatal consequences. When assessing threats against security and independence of Yugoslavia in the light of changes in the world and of the crisis in the country we should notice that an eventual danger from an armed threat consists first of all of a further escalation of its internal crisis and conflict between its nations, together with an eventual involvement on the part of foreign factors, in the measure of their own strategic estimates and interests.

As to the implications of changes in the world and of our internal crisis to the upbuilding of our total national defence concept, we should: update, in a necessary measure, our strategic analyses and assessments; further rationalize systemic solutions in all elements of our total national defence system; further reduce the numerical strength of our armed forces and accelerate their technological modernization, with the accent placed on the peacetime part of their operative component, intended for preventing a strategic surprise; re-consider the concept of development of our territorial defence, in the context of an evident reduction of significance of combat activities in parts of the state territory temporarily taken by the aggressor, and generally of the partisan form of the armed struggle.

In brief, the author advocates an upbuilding of the concept, rather than its abandonment, since for such a radical change the necessary social and international conditions are not existing yet.

RÉSUMÉ

LES CHANGEMENTS DANS LE MONDE CONTEMPORAIN ET LEURS IMPLICATIONS SUR LE PERFECTIONNEMENT DE LA CONCEPTION DE DEFENSE POPULAIRE GENERALISEE ET DES FORCES ARMEES DE LA RSFY

Dans le présent article sont identifiés et commentés les changements majeurs du monde contemporain, parmi lesquels, d'après leurs portée et intérêt, sont: a) changements dans la structure et la distribution du pouvoir politique à l'échelle mondiale; b) changements des rapports politiques-militaires et de l'image stratégique du monde; c) fonctionnement perturbé des organisations politiques-militaires – des blocks, notamment de celle du Pacte de Varsovie; d) altération de l'image stratégique bipolaire et le retrait de l'URSS en tant que super-puissance et, en conséquence, la détérioration de l'équilibre des forces servant de „parapluie” sui generis pour la paix en Europe; e) l'unification

de l'Allemagne en tant que facteur de pouvoir nouveau en Europe et celui de la détérioration de l'actuel équilibre des forces; f) désagrégation des systèmes du socialisme réel et le risque de décomposition de l'URSS en tant que grand Etat, ce qui pourrait avoir pour conséquence la mise en question de la paix en Europe sous une forme fort aiguë. Tous ces changements, et tant d'autres, posent sous un jour nouveau la question du système de sécurité européenne, apportent des éléments nouveaux dans les contenus et la phénoménologie de la stratégie de domination, l'accent étant particulièrement déplacé depuis les moyens militaires vers les moyens stratégiques non-militaires.

Dans le contexte des changements cités, notamment dans l'environnement de la Yougoslavie, la crise intérieure dans ce pays semble anachronique et peu probable. Alors que l'Europe s'approche de son unification, nous tendons vers la désunion à l'ombre du déferlement des forces nationalistes qui aspirent au démantèlement de la Yougoslavie en tant qu'Etat avec toutes ses conséquences fatales et imminentes. A examiner les risques que courent notre sécurité et notre indépendance, à la lumière des changements dans le monde et de la crise qui sévit dans le pays, on doit constater que l'éventuel danger d'une menace armée réside, avant tout, dans l'escalade continue de la crise intérieure et des conflits entre les nationalités, et dans l'immixtion éventuelle du facteur étranger qui agirait suivant ses propres estimations et intérêts stratégiques.

En ce qui concerne les implications des changements dans le monde et celle de la crise intérieure sur le perfectionnement de notre conception de défense populaire généralisée, il faut, dans la mesure du nécessaire, actualiser nos estimations et analyses stratégiques, rationaliser les solutions systémiques de tous les éléments de la défense populaire généralisée, poursuivre la réduction des forces armées et leur modernisation technique en tant que notre option durable, l'accent étant mis sur la composante opérationnelle qui en temps de paix est destinée à prévenir la surprise stratégique, remettre en cause la conception de Défense territoriale dans le contexte de la diminution éclatante de l'intérêt que peuvent avoir les actions en territoire provisoirement occupé et les formes de lutte armée partisans, en général.

Bref, l'auteur opte pour le perfectionnement de la conception et non pour son abandon, étant donné que les préalables sociaux et internationaux à des changements aussi radicaux n'ont pas encore été réunis.

РЕЗЮМЕ

ИЗМЕНЕНИЯ В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ И ИХ ИМПЛИКАЦИИ НА ДОСТРОЙКУ КОНЦЕПЦИИ ВСЕНАРОДНОЙ ОБОРОНЫ И ВООРУЖЕННЫХ СИЛ СФРЮ

В статье идентифицируются и обосновываются наиболее крупные изменения в современном мире, из которых по своему значению выделяются следующие: а) изменения в структуре и распределении мировой политической мощи; б) изменение военно-политических соотношений и стратегической картины мира; в) прекращение функционирования военно-политических организаций – блоков, особенно Варшавского договора; г) нарушение биполярной стратегической картины и отступление

СССР, как великой державы, и на этой основе нарушение баланса сил, являющегося своеобразным „зонтом“ мира в Европе; д) объединение Германии, как новый фактор мощи в Европе и фактор нарушения существующего равновесия сил; е) распад системы реального социализма и угроза разрушения СССР как великой державы, что может поставить вопрос мира в Европе и в весьма острой форме. Все эти и другие изменения в новом свете поднимают вопрос системы европейской безопасности, а этим вносят и новые элементы в содержание и феноменологию стратегии превосходства, причем замечается четкий уклон от военных к невоенным стратегическим средствам.

В контексте указанных изменений, имевших место в окружении, внутренний кризис в Югославии кажется крайне анахроническим и невероятным. В то время как Европа объединяется, мы разъединяемся под неистовый марш националистических сил, стремящихся разбить Югославию как государство, несмотря на все пагубные последствия, сопровождающие эту затею. Когда в свете изменений в мире и кризиса в стране рассматриваются опасности для нашей безопасности и независимости, надо заметить, что возможная опасность вооруженной угрозы содержится, прежде всего, в дальнейшей эскалации внутреннего кризиса и международных столкновений и возможном включении иностранного фактора по мере его собственных стратегических оценок и интересов.

Что касается импликаций существующих изменений в мире и внутреннего кризиса на достройку нашей концепции всенародной обороны, нужно в необходимой степени актуализировать наши стратегические оценки и анализы, надо пойти на рационализацию системных решений во всех элементах системы всенародной обороны, на дальнейшее численное сокращение вооруженных сил, представляющее собой наш постоянный курс, и на их техническую модернизацию, обращая главное внимание на оперативный компонент мирного времени, назначаемый для предотвращения внезапностей, на пересмотр концепции строительства Территориальной обороны в контексте очевидного уменьшения значения действий на временно занятой территории и вообще партизанской формы вооруженной борьбы.

Словом, автор является сторонником достройки концепции, а не ее отбрасывания, ибо для таких радикальных изменений не существуют необходимые общественные и международные предпосылки.

Privredna reforma i problemi dogradnje opštenarodne odbrane

General-potpukovnik prof. dr *NIKOLA ČUBRA*

U razmatranju autor polazi od stava da, iako se ne menjaju suštinska opredeljenja koncepcije, krupne promene u međunarodnom okruženju i radikalne promene u zemlji neminovno zahtevaju obimna prilagođavanja strukture i načina funkcionisanja sistema opštenarodne odbrane.

Dalje, autor razmatra uzroke i detaljnije obrađuje pravce i karakteristike promena koje nastaju u okviru reforme jugoslovenske privrede, naročito robnu proizvodnju i delovanje tržišnih zakonitosti, pluralizam svojinskih odnosa, samoupravljanje u preduzećima, poreski i fiskalni sistem, društveno planiranje i ekonomske funkcije federacije.

S obzirom na pravce i karakter promena, autor navodi osnovne pravce dogradnje sistema opštenarodne odbrane u ekonomskom podsistemu. Najobimnije promene treba izvesti na normativnom planu (zakoni, propisi), gde će dominirati redistribucija nadležnosti i ovlašćenja u obavljanju poslova u oblasti pripreme privrede i društvenih službi za funkcionisanje u ratu, zamena samoupravnog sporazumevanja i društvenog dogovaranja u toj oblasti ugovornim odnosima i preciziranje novog položaja preduzeća u obavljanju tih poslova.

Autor posebno obrađuje sistem finansiranja Armije sa stanovišta sigurnosti i stabilnosti, i povezuje ga sa opredeljenjem da federalna država jedinstveno reguliše fiskalni sistem za celu zemlju. Takođe, posebno se obrađuje problematika prilagođavanja vojne industrije i planiranje u oblasti odbrambenih priprema privrede i društvenih službi, pri čemu se, kao posebno značajan, navodi zahtev za radikalnom deregulacijom tih procesa i postupaka.

Uvod

Prilikom razmatranja aktuelne problematike dogradnje sistema opštenarodne odbrane treba poći od dve bitne činjenice:

1) da se koncepcija opštenarodne odbrane u toku narodnooslobodilačkog rata i u posleratnom razvoju praktično potvrdila, te da, stoga, nema potrebe za menjanjem njenih suštinskih opredeljenja;

2) da krupne promene koje se događaju u međunarodnom okruženju i, posebno, radikalne društvene reforme koje su započete i koje se očekuju u našoj zemlji zahtevaju obimna prilagođavanja kako načina funkcionisanja, tako i strukture sistema opštenarodne odbrane.

Sušтина tih promena uslovljena je zabludama koje su proizašle iz idealizovanja društvenih odnosa zasnovanih na društvenoj svojini, udruživanju rada i sredstava u privrednim i društvenim delatnostima, dogovornoj ekonomiji, delegatskom sistemu, integralnom samoupravljanju i nekritičkom prihvatanju nekih drugih kategorija iz klasične marksističke teorije.¹ Proklamovanje radničke klase i radnih ljudi nosiocima vlasti i upravljanja trebalo je da znači da će samoupravljanje obuhvatiti sve sfere društveno-političkih i ekonomskih odnosa – od osnovne organizacije udruženog rada i mesne zajednice do federacije. To je dovelo do dezintegracionih procesa i entropije u privrednom i političkom sistemu, odnosno krize koja je, prvenstveno, sistemskog karaktera.

Idealistička koncepcija društveno-ekonomskog i političkog sistema i na toj osnovi uspostavljeni odnosi morali su se odraziti na teorijske postavke, a i na praktična rešenja u odbrambeno-zaštitnom organizovanju društva. To se najbolje ogleda u ustavnim i zakonskim opredeljenjima prema kojima radni ljudi i građani u samoupravnim organizacijama i zajednicama, društveno-političkim i drugim organizacijama i društveno-političkim zajednicama odlučuju o pitanjima odbrane, utvrđuju programe mera i aktivnosti, donose odgovarajuća samoupravna akta i preduzimaju druge potrebne mere i aktivnosti.²

Ustavom SFRJ utvrđena je posebna odgovornost Saveza komunista Jugoslavije za očuvanje tekovina narodnooslobodilačke borbe i socijalističke revolucije. On se, prema Zakonu o opštenarodnoj odbrani, „nalazi na čelu borbe i opštenarodnog otpora i kao osnovna idejno-politička snaga usmerava i koordinira sve činioce društva u ostvarivanju opštenarodne odbrane i društvene samozaštite”.³

¹ Marksovo viđenje osnovnih karakteristika diktature proletarijata (radnička klasa organizovana kao država) prihvatili smo Ustavom od 1974. godine kao okosnicu društveno-ekonomskog i političkog sistema. Na tim osnovama razmišljalo se i o podruštvljavanju opštenarodne odbrane prema Marksovom poimanju „naoružanog naroda”.

² To je najslikovitije izraženo u Zakonu o opštenarodnoj odbrani, član 14.

³ Isto, član 12.

Gubljenje tako utvrđene vodeće uloge Saveza komunista, menjanje svojinskih odnosa, a time i karaktera društveno-ekonomskog uređenja,⁴ kao i opredeljenje za politički pluralizam na osnovama višepartijskog sistema i parlamentarne demokratije građanskog tipa, nametnulo je i potrebu za istraživanjem rešenja koja će sačuvati suštinu koncepcije opštenarodne odbrane u njenom poimanju opšteg angažovanja svih ljudskih i materijalnih potencijala u odbrani od spoljne oružane agresije.⁵ Međutim, kada se te promene društvenog sistema do kraja sprovedu, bez obzira na krajnja rešenja, neminovne će biti i određene promene i dogradnja u sistemu opštenarodne odbrane.

Za razumevanje suštine privredne reforme i njenog uticaja na potrebu za promenama u sistemu opštenarodne odbrane neophodno je imati u vidu nekoliko opštih postavki:

- dostignuti nivo razvoja proizvodnih snaga i proizvodnih odnosa, a time i ekonomska moć zemlje, uveliko opredeljuje i način njenog odbrambenog organizovanja. S druge strane, efikasno organizovanje odbrane jedna je od osnovnih pretpostavki nesmetanog razvitka društvene zajednice i u okviru toga, njene privrede;

- najopštija međuzavisnost privrede i odbrane jedne zemlje može se posmatrati u materijalnoj sferi i privrednim sistemskim rešenjima. Težište našeg razmatranja biće na sistemskim pitanjima;

- u našim uslovima različito se tretiraju izdaci za odbrambene potrebe sa stanovišta društvene reprodukcije (od toga da ne ulaze u tokove reprodukcije, do toga da su ta izdvajanja jedan od njenih najbitnijih delova). Odnosi prema ulaganjima u odbranu, posebno prema finansiranju Armije, najčešće su uslovljeni odnosom prema Jugoslaviji kao zajedničkoj državi svih njenih naroda i narodnosti;

- bez obzira na karakter privrednog i društvenog sistema, neophodno je obezbediti odbrambene kriterijume u koncipiranju privrednog razvoja i omogućiti nastavljanje efikasnog funkcionisanja privrednog sistema u ratu.

⁴ Nema dileme da je vlasništvo nad sredstvima za proizvodnju osnovna determinanta proizvodnih i društvenih odnosa. Mi smo se opredelili za ravnopravnost svih svojinskih oblika, ali se nismo opredelili za titulara društvene svojine, a time ni za karakter društveno-ekonomskog uređenja koje želimo graditi.

⁵ Ako se radi o zaštiti ustavnog poretka od unutrašnjeg ugrožavanja, obim angažovanja resursa bio bi uslovljen karakterom i obimom samoga ugrožavanja.

Velika ograničenja i teškoće u razradi ove teme pričinjavao je izostanak odgovora na suštinska pitanja izgradnje privrednog sistema. Od njih se ističu: definisanje titulara društvene svojine i njene sudbine, izgradnja fiskalnog sistema kao osnove za vođenje ekonomske politike i obezbeđenje jedinstva jugoslovenskog tržišta, ekonomske funkcije države, posebno federacije, promene u ekonomskom suverenitetu republika i drugo. Tome treba dodati i neizvesnost budućeg političkog ustrojstva Jugoslavije, s obzirom na različite opcije i ispoljene separatističke interese.

OSNOVNE INTENCIJE REFORME JUGOSLOVENSKE PRIVREDE

Činjenica je da jedan od osnovnih uzroka krize socijalizma jeste njegova ekonomska neefikasnost⁶ koja je posledica pogrešnog shvatanja zakonitosti robne proizvodnje i tržišta.⁷ Iako je u Programu SKJ posebno naglašeno da robna proizvodnja i tržište čine bitne pretpostavke razvoja efikasnog sistema socijalističkog samoupravljanja, mi smo u dosadašnjoj praksi potcenjivali njihovu ulogu. Najizrazitiji dokaz za to jeste ekonomija zasnovana na sporazumevanju i dogovaranju. Napuštanjem privredne reforme od 1965. godine, donošenjem Ustava 1974. godine i Zakona o udruženom radu odustali smo od tržišne privrede, što nas je brzo dovelo u ekonomsku krizu. Uviđajući sve posledice tih zabluda, već smo se u Dugoročnom programu ekonomske stabilizacije (1984) odlučno opredelili za potpunu tržišnu privredu, a sistemskim rešenjima 1988. i 1990. godine delimično smo realizovali privredni sistem tržišnog tipa. Za ostvarenje tog opredeljenja posebno je značajan Program ekonomske reforme i mere za njegovu realizaciju u 1990. godini.⁸

⁶ Kao razlog jednak ekonomskoj neefikasnosti u mnogim zemljama navodi se još samo nizak stepen ili odsustvo političke demokratičnosti.

⁷ Pitanje tržišnih odnosa u socijalizmu bilo je predmet širokih rasprava u ranim socijalističkim pokretima (počev od socijalista - utopista i nemačkih socijaldemokrata), a rasprave o tome su vođene i tokom celokupnog razvoja Sovjetskog Saveza i drugih socijalističkih zemalja, posebno kada su zapadale u ekonomsku krizu.

⁸ Poznat kao Program Saveznog izvršnog veća, koji je prihvatila Skupština SFRJ krajem decembra 1989. godine.

Suštinska opredeljenja na kojima bi trebalo da se zasnivaju reforme našeg privrednog i ekonomskog sistema jesu:

1. *Robna proizvodnja i delovanje tržišnih zakonitosti*, što podrazumeva slobodnu cirkulaciju robe i usluga, kapitala, radne snage i znanja na celokupnom jugoslovenskom prostoru. Uspostavljanje jedinstvenog jugoslovenskog tržišta sa integralnim svojstvima nije moguće bez napuštanja zatvorenih nacionalnih, odnosno republičko-pokrajinskih ekonomija i stvaranja uslova za tržišnu samostalnost privrednih subjekata kao robnih proizvođača. S obzirom na nepovoljnost ukupnih, posebno političkih odnosa, koje karakterišu separatističke tendencije, ta pretpostavka se neće lako ostvariti.

Izgradnja tzv. integralnog tržišta svih privrednih činilaca pretpostavlja radikalno menjanje dosadašnjeg koncepta socijalizma,⁹ ne samo u odnosu na svojinu i robnu proizvodnju, već i tretman tržišta kapitala i radne snage. Čine se pokušaji da se problem tržišta kapitala reši transformacijom društvene svojine u društveni kapital. Međutim, to je nedovoljno bez definisanja svojinsko-pravnih odnosa i titulara te svojine.

2. *Pluralizam svojinskih odnosa* osnovna je pretpostavka robne proizvodnje i tržišne privrede. Nacrtom amandmana na Ustav SFRJ jemči se društvena, državna, zadružna i privatna svojina i drugi oblici svojine utvrđeni saveznim zakonom. Značajno je da se predviđa ravnopravnost svih svojinskih oblika. Novina je u tome da je, pored rada, i svojina osnova za upravljanje i učešće u odlučivanju, čime se stvaraju uslovi za veću motivisanost i odgovorniji odnos prema poslovanju preduzeća u celini.

Kada se radi o titularu društvene svojine, smatramo da za krupnu privrednu infrastrukturu i privredne grane značajne za stratejski razvoj zemlje to treba da bude država. Takođe

⁹ Imajući u vidu celokupni razvoj socijalističkih pokreta i teorija u različitim društvenim uslovima, poimanje socijalizma mora se svesti na dva karakteristična shvatanja. *Prvo*, koje daje primat svemu što je opšte i zajedničko, negira privatno vlasništvo i sva dostignuća buržoaskog društva, zalaže se za što pravedniju raspodelu dobara i, na tim osnovama, propagira veću humanizaciju društva u celini. *Drugo* shvatanje socijalizma u prvi plan stavlja političke slobode i pravo radnika da putem parlamentarne većine poprave ekonomski položaj i ostvare šire ciljeve socijalizma. Suština tih socijalističkih i socijaldemokratskih pokreta jeste u tome što pokušavaju da robnu proizvodnju i privatno vlasništvo nad sredstvima za proizvodnju maksimalno podrede opštim i zajedničkim interesima putem klasične parlamentarne demokratije. U odnosu na ekonomsku efikasnost, to drugo shvatanje socijalizma dalo je bolje rezultate u dosadašnjoj praksi.

je neophodno jasno odrediti koji se segmenti društvene svojine kao društveni kapital mogu transformisati u privatnu ili mešovitu svojinu. Finansijska sredstva dobijena po tom osnovu mogla bi se ulagati u nove investicione projekte, što bi bio doprinos bržoj realizaciji novog razvojnog ciklusa.

3. *Samoupravljanje u preduzećima*, koje proizilazi iz statusa društvene svojine, zadržalo bi se i dalje. Velike su dileme o tome da li društvena svojina, bez transformacije u poznate oblike svojine (državna, privatna i mešovita), može izdržati konkurenciju u tržišnim uslovima privređivanja, a time da li i samoupravljanje u dosadašnjem poimanju ima objektivne mogućnosti. Dobro je što se ustavnim promenama predviđa da radnici, pored samoupravljanja, imaju i pravo odlučivanja u preduzećima koja nisu društvena. Ono mora biti utvrđeno zakonom, kolektivnim ugovorom ili statutom preduzeća. I oko kolektivnih ugovora, posebno u društvenim preduzećima, gde bi trebalo da se zadrži samoupravljanje, ima mnogo dilema.

4. *Poreski, a i fiskalni sistem* u celini Ustavom SFRJ od 1974. godine dezintegriran je i vertikalno i horizontalno. Stvoreni su brojni subjekti koji samostalno vode poresku i fiskalnu politiku.¹⁰ Fiskalni suverenitet prenet je sa federacije na republike i pokrajine, osim njenog ovlašćenja u domenu carine i osnovnog poreza na promet. Razdvojeni su porezi, kao instrumenti finansiranja opšte potrošnje (državna uprava, narodna odbrana, dopunska sredstva nerazvijenima i drugo), od doprinosa, kao instrumenta zajedničke potrošnje (obrazovanje, zdravstvo, kultura i drugo).

Ustavnim amandmanima od 1988. godine federacija je dobila ovlašćenje da utvrđuje osnove poreskog sistema – izvore, vrste, obaveznike i osnovice. Međutim, nije dobila ovlašćenje da utvrđuje visinu poreskih stopa, poresko oslobađanje i olakšice, što čini osnovne elemente sistema i instrumente vođenja poreske politike. Doprinosi za zajedničku potrošnju ostali su u nadležnosti samoupravnih interesnih zajednica. Kako ni ta rešenja nisu zadovoljavajuća, zaključeno je da je neophodna celovita i radikalna reforma postojećeg fiskalnog sistema, koja bi obuhvatila reintegraciju svih vidova javne potrošnje (zajednička i opšta, odnosno doprinos i porez).

¹⁰ U 1989. godini oko 7.500 subjekata (društveno-političke i samoupravne interesne zajednice) bilo je nadležno za utvrđivanje poreza i doprinosa po raznim osnovama.

Da bi se to ostvarilo neophodno je predstojećim ustavnim promenama ovlastiti federaciju da utvrđuje jedinstveni poreski sistem i zajedničke osnove poreske politike. Bez toga se ne može voditi makroekonomska politika i obezbediti funkcionisanje tržišne privrede na jedinstvenom jugoslovenskom prostoru.

5. *Društveno planiranje*, prema sadržaju, metodologiji i efektima u dosadašnjoj praksi, ne može dobiti visoku ocenu. S opredeljenjem za tržišnu privredu pojavile su se i dileme o tome da li nam uopšte treba makroplaniranje i kakvo bi trebalo da bude. Bila bi velika greška ako bismo napustili planiranje društveno-ekonomskog razvoja, jer bi to sigurno imalo za posledicu raznovrsna lutanja, haotičnost i izrazitu neefikasnost u ulaganjima u investicione i razvojne projekte. Bez dobrog planiranja i programiranja ne bi bilo moguće ni uspešno vođenje makroekonomske politike. Nema dileme, planiranje mora da bude zasnovano na drugim, prvenstveno ekonomskim, a ne administrativnim osnovama.

6. *Ekonomске funkcije države*, posebno federalne, izuzetno su značajne za uspešnu realizaciju modela tržišne privrede. Federacija sada ima odgovarajuću ingerenciju jedino u oblasti monetarne politike. Radi uspostavljanja i razvoja jedinstvenog jugoslovenskog tržišta posebno je neophodno da federalna država, pored toga, dobije pravo i odgovornost za vođenje makroekonomske politike u oblasti fiskalnog sistema, spoljnje trgovine i deviznog sistema, ali je najvažniji fiskalni sistem.

OSNOVNI PRAVCI DOGRADNJE SISTEMA OPŠTENARODNE ODBRANE U EKONOMSKOM PODSISTEMU

Prema meri napuštanja idealističke koncepcije društveno-ekonomskog i političkog sistema i prelaska na tržišnu privredu i višestranački parlamentarni sistem biće neophodno sprovesti i raznovrsna prilagođavanja u pripremanju i organizovanju privrednih i društvenih delatnosti za rad u ratu. Tako radikalne reforme privrednog i političkog sistema, bez obzira na karakter i efikasnost u sprovođenju novih rešenja, neće moći da ostanu

bez velikih, a možda, u ovom trenutku, i nesagledivih uticaja na: način finansiranja i poslovanje oružanih snaga, planiranje u miru i ratu, poslovanje vojne industrije i celokupnu materijalnu komponentu sistema opštenarodne odbrane. Međutim, neke osnovne promene se već i sada mogu sagledati, bilo da proizilaze iz sprovedenih privrednih sistemskih rešenja ili se očekuju u daljim ekonomskim i političkim reformama.

1) U okviru ukupnih promena odnosa u proizvodnji neminovno je prenošenje prava i dužnosti samoupravnih organa u organizacijama udruženog rada i samoupravnim interesnim zajednicama u oblasti opštenarodne odbrane na poslovodne organe u preduzećima, prvenstveno na organe državne uprave u društveno-političkim zajednicama.

Sigurno je da će u ispunjavanju materijalne obaveze, a posebno u direktnom organizovanju raznih odbrambenih funkcija (jedinice oružanih snaga i civilne zaštite, proizvodnja i obavljanje usluga u ratu i drugo) morati biti izvedena značajna diferencijacija u odnosu na karakter vlasništva preduzeća (državno, društveno, privatno ili strano). Donošenjem Zakona o preduzeću i napuštanjem rešenja koja su proizilazila iz Zakona o udruženom radu stvoreni su kvalitativno novi uslovi i odnosi u organizovanju proizvodnje i privrede u celini. Oni zahtevaju krupne promene u Zakonu o opštenarodnoj odbrani i celokupnoj regulativi koja se odnosi na odbrambene pripreme i funkcionisanje privrednih i društvenih delatnosti u ratu. Tome treba dodati potrebu za regulisanjem subjekata i njihovih prava i dužnosti u obavljanju poslova opštenarodne odbrane, koje su do sada obavljale samoupravne interesne zajednice, koje se ukidaju. Naime, one su članom 58. Zakona o opštenarodnoj odbrani bile ovlašćene da organizuju i podstiču saradnju osnovnih i drugih organizacija udruženog rada u oblasti u kojoj su osnovane, da daju inicijativu za samoupravno sporazumevanje i društveno dogovaranje i da usklađuju zajedničke interese u ostvarivanju opštenarodne odbrane. Funkcije samoupravnih interesnih zajednica u opštenarodnoj odbrani najverovatnije treba da preuzmu nadležni organi uprave, koji će preuzeti i njihove poslove u celini.

Institucije samoupravnog sporazumevanja i društvenog dogovaranja u oblasti opštenarodne odbrane bile su jedan od najkarakterističnijih primera naših zabluda oko organizovanja privrede i države pa, otuda, i odbrane.

Samoupravno sporazumevanje i društveno dogovaranje u oblasti odbrane, kao i u svim drugim privrednim oblastima, moralo bi biti zamenjeno ugovorima između pojedinih privrednih i državnih subjekata, odnosno zakonskim i drugim regulativama, kojima će se jasno regulisati obaveze preduzeća, organa uprave i drugih društvenih institucija u poslovima odbrane. To pretpostavlja suštinsku promenu sadašnje ustavne i zakonske regulative o pravima i odgovornostima privrednih i društvenih subjekata za proizvodnju i obavljanje usluga u ratu, kao i drugih zadataka opštenarodne odbrane. Za pojedine vlasničke oblike, utvrđene Zakonom o preduzeću, treba regulisati i obaveze u obezbeđivanju sredstava za potrebe odbrane, preduzimanju mera za pripremu proizvodnje i obavljanje usluga u ratu, kao zadataka u vezi sa zaštitom i spasavanjem ljudstva i materijalnih dobara, i druge obaveze od interesa za opštenarodnu odbranu. Pri tome nije sporno da bi svako preduzeće, bez obzira na oblik svojine, pa i ono sa stranim i privatnim ulaganjima, moralo imati odgovarajuće materijalne ili druge obaveze prema opštenarodnoj odbrani.

S obzirom na promenjene uslove ugrožavanja bezbednosti SFRJ, a i izmenjene odnose u privrednom i političkom sistemu zemlje, trebalo bi brzo sagledati opravdanost postojanja jedinica Teritorijalne odbrane u preduzećima.

Bez obzira na fizionomiju budućeg privrednog sistema, vojne vlasti bi trebalo da zadrže pravo da utvrđuju i kontrolišu primenu zahteva kojih se treba pridržavati u pogledu prilagođavanja investicionih objekata i prostornih i urbanističkih planova potrebama odbrane. To se naročito odnosi na tzv. velike sisteme i saobraćajnu infrastrukturu.

Ratne robne rezerve, prema vrsti, količini, mestu lociranja, formiranju i zadržavanju, finansiranju i potrošnji, neophodno je znatno više nego do sada integrisati sa redovnim privrednim aktivnostima i uskladiti sa tržišnim uslovima privređivanja.

2) Prava i dužnosti namenskih kapaciteta vojne industrije u užem smislu i drugih preduzeća od posebnog značaja za opštenarodnu odbranu morala bi se u tržišnim uslovima privređivanja posebno regulisati. Iako se i ta preduzeća u svemu moraju prilagođavati novim uslovima privređivanja, ona ipak neće biti robni proizvođači u pravom smislu, jer

njihovi proizvodni programi ne mogu se zasnivati isključivo na potrebama tržišta. Međutim, bez obzira na karakter odnosa koje će vojni organi i uprave uspostavljati sa tim preduzećima, oni moraju biti zasnovani na ekonomskim principima. To znači da više ne bi trebalo da bude bespovratnih ulaganja, uslova kreditiranja na sopstvenu štetu, rizika u izvozu koji preuzimaju državni organi ili saniranja gubitaka na vanekonomskim osnovama. Spoljnotrgovinski promet naoružanja i vojne opreme, bez obzira na određene ingerencije vojnih vlasti, mora se zasnivati na ekonomskim interesima svih učesnika. Udruživanja preduzeća vojne industrije ne treba regulisati posebnim zakonom, već ona sama treba da nađu interes u tome i odluče se za oblik koji će najviše doprineti povećanju efikasnosti proizvodnje i poslovanja. Neke vojno-tehničke institute, koji se bave projektno-konstruktivnim poslovima u tržišnim uslovima privređivanja, trebalo bi integrisati sa proizvođačima naoružanja i vojne opreme, i tako obezbediti veću motivisanost za rad. U postojećim institutima bi se, u okviru tog rešenja, zadržao deo naučnoistraživačkih kapaciteta, koji bi istraživao optimalna rešenja naoružanja i vojne opreme u odnosu na našu koncepciju i utvrđivao zahteve koje bi vojna privreda morala zadovoljiti u razvoju proizvoda i osvajanju tehnoloških procesa njihove proizvodnje.

3) Sistem finansiranja opštenarodne odbrane nije nikada bio regulisan na zadovoljavajući način. U *Zakonu o opštenarodnoj odbrani* date su samo njegove osnove. U njima se polazi od pretpostavke da samoupravne organizacije i zajednice i društveno-političke zajednice finansiraju zadatke i poslove opštenarodne odbrane iz svoje nadležnosti. Takvo rešenje ima više slabosti, kao što su: nesklad između zadataka i mogućnosti finansiranja, različiti kriterijumi i subjektivizam u utvrđivanju iznosa sredstava za potrebe odbrane, neadekvatnost strukture ulaganja i drugo.

Finansiranje Armije u okviru budžeta federacije, kao i drugih funkcija savezne države, nije bilo dobro rešeno, jer je njen fiskalni suverenitet prenesen na niže društveno-političke zajednice i samoupravne interesne zajednice. Da bi se to otklonilo, ustavnim promenama treba obezbediti da federacija utvrđuje jedinstveni poreski sistem i zajedničke osnove poreske politike. Takođe je bitno stvoriti i ustavne osnove za formira-

nje i efikasno funkcionisanje jedinstvene službe javnih prihoda. U okviru jedinstvenog poreskog sistema trebalo bi rešavati i probleme finansiranja poslova odbrane na nivoima nižim od federacije, prvenstveno putem budžeta društveno-političkih zajednica.

Zadovoljavajuće rešavanje problema finansiranja JNA moguće je jedino stvaranjem ustavnog osnova po kojem prihode federacije čine svi porezi utvrđeni jedinstvenim poreskim sistemom SFRJ. Ako se to rešenje ne bi prihvatilo, radi sigurnosti i stabilnosti finansiranja JNA a i funkcionisanja federacije u celini, neophodno je nominovanje nekog od tzv. direktnih poreskih izvora, a to je, prvenstveno, porez na dobit i porez na lične dohotke. Sada korišćeni porez na promet više je instrument ekonomske politike nego fiskalni, što se odnosi i na poseban porez za finansiranje Armije.

Sa stanovišta sigurnosti i stabilnosti finansiranja JNA značajno je da se u Ustavu SFRJ zadrži sadašnja odredba prema kojoj se obim sredstava za njeno finansiranje utvrđuje u procentu od nacionalnog dohotka ili društvenog proizvoda za period za koji se donosi srednjoročni društveni plan Jugoslavije. Ako bi se odustalo od donošenja društvenih planova, to bi trebalo vezati za period za koji se donosi srednjoročni plan razvoja oružanih snaga SFRJ.

4) Zakonima i drugim propisima regulisano je da se opštenarodna odbrana planira kao integralni deo planova i programa rada i razvoja samoupravnih organizacija i zajednica i društvenih planova društveno-političkih zajednica. Određeno je da se to obavlja prema društvenim dogovorima i samoupravnim sporazumima o osnovama planova. Pored toga, samoupravne organizacije i zajednice, društveno-političke i druge društvene organizacije i društveno-političke zajednice, prema jedinstvenim osnovama planova i pripremnih mera za odbranu zemlje i osnovama pripreme privrede i društvenih delatnosti za funkcionisanje u ratu, pripremaju i donose u miru planove odbrane, kojima utvrđuju zadatke, organizaciju, snage, sredstva, mere i postupke za odbranu i svoj rad i druge odbrambene aktivnosti u ratu.¹¹ Tako veliki broj subjekata koji treba da rade planove razvoja i upotrebe, a posebno složenost metodoloških postupaka utvrđenih podzakonskim aktima, toliko je

¹¹ Obaveze utvrđene članom 202. Zakona o opštenarodnoj odbrani.

usložio postupak planiranja da je na njemu moralo da radi mnogo ljudi, bez većih praktičnih rezultata.

Na osnovu toga, može se zaključiti da je celokupni sistem planiranja opštenarodne odbrane neophodno radikalno promeniti. Te promene treba da omoguće značajno smanjenje broja subjekata koji rade planove razvoja odbrane i planove odbrane. Sadržaj planova i postupci njihove pripreme i donošenja moraju biti znatno pojednostavljeni. Materijalne bilanse proizvoda i usluga treba svesti na znatno manji broj stavki,¹² usaglasiti nomenklature i izgraditi odgovarajući informacioni sistem.

Od uspešne pripreme i realizacije planova odbrane u oblasti privrednih i društvenih delatnosti uveliko će zavisi materijalno obezbeđenje oružanih snaga, odnosno realizacija planova njihovog razvoja i planova upotrebe.

5) Prelazak na tržišne uslove privređivanja, reforma privrednog i političkog sistema i promene u strukturi i načinu funkcionisanja sistema opštenarodne odbrane zahteva značajnu deregulaciju odbrambenih priprema za funkcionisanje privrednog sistema u ratu. Brojni mirnodopski propisi i uredbe sa zakonskom snagom koje bi stupile na snagu u ratu, sada obuhvataju celinu privrednog sistema sa stanovišta potrebe odbrane i funkcionisanja u ratu. Rešenja bi bila racionalnija i lakše bi se sprovođila ako bi se pošlo od toga da se reguliše ono što samo u ratu funkcioniše drugačije od mirnodopskog sistema (suspenzije, restrikcije, promena ovlašćenja i slično).

6) U poslovanju jedinica i ustanova oružanih snaga moraće se znatno više uvažavati ekonomski zahtevi, kako u obezbeđenju, tako i u trošenju sredstava. U višestranačkom parlamentarnom sistemu tražiće se znatno detaljnija obrazloženja i objašnjenja o potrebnim i utrošenim sredstvima. Interna ekonomija će morati da bude na znatno više nivou, što će zahtevati i drugi profil kadrova, posebno onog koji je direktno angažovan na planiranju, finansiranju, nabavkama i materijalnom poslovanju. Vojnodohodovne ustanove će morati radikalno da se smanje i usklade sa potrebama brojčano manjih oružanih snaga. Uporedo s tim, deo tih ustanova biće preveden na oblik poslovanja sličan poslovanju jedinica i

¹² Sada se bilansira oko 3.360 stavki.

ustanova JNA, a drugi će se organizovati kao preduzeća sa određenim specifičnostima koje proizilaze iz njihove uloge u vojnoj organizaciji.

Pluralizam svojinskih odnosa, napuštanje sistema integralnog samoupravljanja i radikalne promene društveno-ekonomskih odnosa i političkog sistema zahtevaju i potpuno nov teorijski i praktični prilaz problemu podružtvljavanja poslova odbrane. Isto tako, biće neophodne i značajne promene u načinu rukovođenja određenim segmentima sistema opštenarodne odbrane, posebno kada se radi o redistribuciji prava i odgovornosti između pojedinih subjekata.

SUMMARY

ECONOMIC REFORM AND PROBLEMS OF UPBUILDING OF TOTAL NATIONAL DEFENCE

In his consideration of this theme the author starts from the view that although the essential orientation and the foundation of our total national defence concept remain unchanged the major changes in the international environment of our country and radical internal changes in Yugoslavia inevitably demand the extensive adaptation of the structure of our total national defence system and of ways and manner of its functioning.

Further on the author considers causes of changes emerging within the framework of the Yugoslav economy and analyses in some detail their characteristic features and trends. Particularly analysed are the production of commodities and goods, functioning and effects of market laws, pluralism of ownership relations, self-management in economic enterprises, tax and fiscal system, social planning, and economic functions of federal bodies and authorities.

Taking into account the trends and character of these changes, the author presents the basic directions of upbuilding of our total national defence system within the frames of the military economic sub-system. The most comprehensive changes are to be effected in the normative field (laws and regulations), with the dominant ones being a re-distribution of competences and authorizations in matters of preparation of the economy and services of society for their functioning in war, replacement of self-managerial settlements in this field by contractual relations, and fixing the new position of enterprises in the effectuation of these activities.

The author analyses and presents in some detail the system of financing the Yugoslav People's Army from the aspect of its reliability and stability, connecting its functioning with the orientation to the centralized regulation of the fiscal system of the country by the federal state bodies and authorities.

Also the problems of adaptation of the military industry and of planning in the field of defence preparations of the economy and services of society are presented, whereat as a particularly significant is underlined the requirement for a radical revision of instruments regulating these processes and procedures.

RÉSUMÉ

LA REFORME ECONOMIQUE ET LES PROBLEMES DE PERFECTIONNEMENT DE LA DEFENSE POPULAIRE GENERALISEE

Dans son traitement de cette problématique, l'auteur avance son point de vue selon lequel même si les postulats fondamentaux de la conception demeurent inchangés, les changements importants dans l'environnement international et les transformations de grande portée et radicales dans le pays exigent l'adaptation sur une vaste échelle de la structure et des modes de fonctionnement du système de défense populaire généralisée.

Plus loin, l'auteur traite des causes, des axes et des caractéristiques des changements qui s'opèrent dans le cadre de la réforme de l'économie yougoslave. Il traite particulièrement de la production de biens, de l'action des lois du marché, du pluralisme des rapports de propriété, de l'autogestion dans les entreprises, du système, de la planification sociale et de la fonction économique de la Fédération.

Etant donné les axes et le caractère des changements exposés, l'auteur présente les principaux axes du perfectionnement du système de défense populaire généralisée dans le cadre du sous-système économique. Les changements les plus importants sont à faire au plan de la réglementation (Lois, règlements) avec redistribution dominante de compétences et de pouvoirs en matière des fonctions dans le domaine des préparatifs de l'économie et des services sociaux en vue de fonctionner en temps de guerre; les rapports de type contractuel viendront se substituer à la convention autogestionnaire et aux contrats sociaux, la nouvelle position de l'entreprise devant être précisée pour assurer à celle-ci le bon exercice des fonctions.

L'auteur traite à part le système de financement de l'APY du point de vue de la sécurité et de la stabilité du pays et le met en corrélation avec l'option selon laquelle l'Etat fédéral est compétent de la réglementation unique du système fiscal pour l'ensemble du pays. De même, il traite de la problématique d'ajustage de l'industrie militaire et de la planification dans le domaine des préparatifs de défense de l'économie et des services sociaux et souligne, comme étant d'un intérêt particulier, la nécessité d'une déréglementation radicale de ces processus et procédures.

РЕЗОЈУМЕ

ЭКОНОМИЧЕСКАЯ РЕФОРМА И ПРОБЛЕМЫ ДОСТРОЙКИ ВСЕНАРОДНОЙ ОБОРОНЫ

В рассмотрении настоящей проблематики автор исходит из положения, что, хотя существенные установки концепции не подлежат изменениям, крупные изменения в международном окружении и широкие, ради-

кальные изменения в стране неминуемо требуют объемистых приспособлений структуры и способа функционирования системы всенародной обороны. Автор потом рассматривает причины и подробно обрабатывает направления и характеристики изменений, возникающих в рамках реформы югославской экономики. В этом особо обрабатывается товарное производство и влияние рыночных закономерностей, плюрализм собственных отношений, самоуправление на предприятиях, налоговая и фискальная системы, общественное планирование и экономические функции федерации.

Учитывая направления и характер изложенных изменений, автор рассматривает основные направления достройки системы всенародной обороны в экономической подсистеме. Самые объемистые изменения надо сделать в нормативном плане (законы, предписания), где будут преобладать перераспределение компетенций и полномочий в деятельности в области подготовки экономики и общественных служб для функционирования в войне, отмена самоуправленческого согласования и общественного договаривания в этой области контрактными отношениями и уточнение нового положения предприятий в выполнении этой деятельности.

Автор особое внимание уделяет системе финансирования ЮНА, с точки зрения надежности и устойчивости и связывает ее с положением, предусматривающим, что федеральное государство единственным способом регулирует фискальную систему для всей страны. Также особо обрабатывается проблематика приспособления военной промышленности и планирования в области оборонительных подготовок экономики и общественных служб, причем, как особенно значительное, выделяется требование радикальной дерегуляции этих процессов и поступков.

Reforme političkog sistema i njihov uticaj na dogradnju opštenarodne odbrane

Kapetan bojnog broda prof. dr *MILOSAV SIMIĆ*

Autor je komparativnom analizom osnovnih obeležja političkog sistema uspostavljenog ustavnim reformom iz 1974. godine sa osnovnim obeležjima političkog sistema koji se sadašnjim društvenim i političkim reformama uspostavlja, došao do sledećih zaključaka:

(1) u svojinskim odnosima dolazi do korenitih promena. Monizam svojine zamenjen je pluralizmom svojinskih oblika, koji su ravnopravni u pogledu ustavnopravne zaštite;

(2) takozvana dogovorna ekonomija zamenjuje se tržišnom ekonomijom, koja se zasniva na integralnom tržištu i slobodnoj tržišnoj konkurenciji;

(3) politički monizam zamenjuje se političkim pluralizmom višestranakog tipa;

(4) umesto partijske države i njenog područjavanja (odnosno odumiranja), na delu je stvaranje pravne države;

(5) umesto integralnog samoupravljanja i delegatskog sistema, uvodi se parlamentarni sistem i parlamentarna demokratija;

(6) umesto jedinstva vlasti, uvodi se funkcionalna podela i razgraničenje nosilaca zakonodavne, izvršne i sudske vlasti;

(7) sve to nedvosmisleno ukazuje da su promene u našem političkom sistemu (izvršene i one u toku) takve da se s pravom može reći da su najkorenitije od 1945. godine do sada.

U vezi s tim zaključcima, autor postavlja pitanje kakav je uticaj tih promena na dalji razvoj, odnosno dogradnju koncepcije i sistema opštenarodne odbrane. Međutim, ne pretenduje da da precizan odgovor sa tačno naznačenim pravcima dogradnje koncepcije i sistema opštenarodne odbrane, već nastoji: (1) da ukaže da promene u našem političkom sistemu neminovno nameću potrebu za daljom dogradnjom koncepcije i sistema opštenarodne odbrane; (2) da naznači u kojem smeru treba da se odvija dogradnja koncepcije i sistema opštenarodne odbrane, i (3) da, problematizujući neka pitanja i otvarajući raspravu o njima, doprinese traženju najboljih rešenja.

Uvod

Problem promena i reformi našeg političkog sistema nastao je početkom osamdesetih godina izbijanjem ekonomske krize. Ona se, u međuvremenu, produbljivala i prerasla u

sveopštu društvenu krizu, pa i u krizu Jugoslavije kao federativne zajednice ravnopravnih naroda i narodnosti. Političke borbe za reformu političkog sistema su nastavljene, ali u drugačijim i težim uslovima. Stoga se, na predlog Predsedništva SFRJ, pristupilo promeni Ustava i 25. novembra 1988, Skupština SFRJ donela je odluku o proglašenju 40 amandmana na Ustav SFRJ.

U radu na pripremanju i donošenju amandmana iskazan je nizak nivo sposobnosti našeg društva za neophodne društvene promene. Ideološke predrasude, dogmatska opterećenja, nejedinstvo unutar Saveza komunista Jugoslavije kao vodeće (tada) društveno-političke snage društva, umnogome su usporavali promene. Uz to, postojalo je sve očitije da je stanje svesti u društvu o potrebi za promenama značajno ispred stepena saglasnosti u centrima političke moći koji bi trebalo da prednjače u pokretanju i usmeravanju društvenih promena. Usvajanjem 40 amandmana u Skupštini Jugoslavije, iako su te promene polovične, i nedovoljne, posebno u oblasti političkog sistema, ipak je učinjen korak napred. Pre svega, napuštena su rešenja koja su u praksi odbačena i, stvoren je minimalni ustavno-pravni osnov za promene u privrednom sistemu, što je neophodna pretpostavka za sprovođenje privredne reforme. To je Savezno izvršno veće značajno iskoristilo za donošenje programa za obaranje inflacije i izlaska iz ekonomske krize.

Događaji koji su se dešavali u našem društvu od trenutka usvajanja amandmana do sada pokazali su da ustavne promene nisu dovoljne da bi obuhvatile promene koje nastaju. Naime, u toku 1989. i početkom 1990. godine došlo je do izuzetno burnog procesa političke pluralizacije našeg društva, koji je rezultirao stvaranjem mnoštva novih političkih stranaka različitog idejno-političkog opredeljenja. U istom periodu, su na našu političku scenu otvoreno „isplivale” različite koncepcije i viđenja Jugoslavije kao složene države i odnosa u njoj. Sve je to pratilo dalje produblјavanje ekonomske i političke krize našeg društva.

U takvim uslovima i Savez komunista Jugoslavije morao je učiniti radikaln zaokret u svom odnosu prema društvenim promenama. Tako su formulisani ciljevi i sadržaji takozvanih triju reformi, koje je Savez komunista formulisao u pripre-

mama za 14. vanredni kongres. To su reforma ekonomskog i političkog sistema i reforma samog Saveza komunista.

Međutim, pošto je 14. vanredni kongres Saveza komunista prekinut, intezivirano je nekoliko značajnih društvenih procesa:

Prvo, došlo je do ubrzanog slabljenja političkog uticaja Saveza komunista kao jugoslovenske političke organizacije.

Drugo, intenziviran je političko-propagandni rad novostvorenih političkih partija (posebno u republikama u kojima su raspisani izbori), što je dovelo do jačanja njihovog političkog uticaja i sveukupne društvene uloge.

Treće, novostvorene političke stranke promovišu svoje političke i izborne programe, u kojima se neke zalažu za promene našeg društvenog i političkog sistema koje ne samo da su korenit raskid sa dosadašnjim društveno-ekonomskim i političkim razvojem našeg društva već i raskid sa dosadašnjim federalnim uređenjem savezne države. Zapravo, mnoge stranke zastupaju konfederalno uređenje, a neke i potpuno izdvajanje pojedinih federalnih jedinica.

Četvrto, organizacije Saveza komunista republika i pokrajina u političkoj borbi sa novostvorenim političkim strankama sve više istupaju kao samostalne političke partije, promovišući svoje političke i izborne programe. Neke od njih menjaju i svoje nazive.

U takvoj političkoj situaciji, koja ozbiljno pretili jedinstvu zemlje, organi savezne države nisu više mogli ostati pasivni posmatrači. Svojim inicijativama i predlozima aktivno su se uključili u borbu za reformu našeg društvenog i političkog sistema radi usmeravanja reforme u pravcu koji će, s jedne strane, obezbediti promene u sistemu koje će omogućiti izlazak našeg društva iz krize i, s druge strane, očuvati socijalističko usmerenje društvenog razvoja i jedinstvo savezne države.

Na tom planu najbrže je reagovalo Savezno izvršno veće predlogom amandmana na Ustav SFRJ. Sledilo ga je Predsedništvo SFRJ sa predlogom za promenu Ustava Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, koji je 25. januara 1990. godine uputilo Skupštini Jugoslavije. U oba predloga predviđene su značajne promene, što znači da će njihovim celovitim, pa i delimičnim usvajanjem nastupiti bitne promene u našem društvenom i političkom sistemu.

Svi ti politički procesi u našem društvu i očekivane (neophodne) promene u našem društvenom i političkom sistemu nameću i pitanje o tome kako će sve to uticati na koncepciju opštenarodne odbrane i, posebno, na dalji razvoj sistema opštenarodne odbrane.

Društvenu osnovu koncepcije opštenarodne odbrane čine osnove našeg društvenog uređenja. Zato se u vezi s tekućim i očekivanim promenama našeg društvenog i političkog sistema postavlja pitanje da li će one dovesti do određenih promena u osnovama našeg društvenog uređenja, kakve će one biti i da li će zahtevati i određene promene u koncepciji opštenarodne odbrane.

Sistem opštenarodne odbrane (odnosno sistemska izvedba koncepcije opštenarodne odbrane) bitan je deo (element) našeg političkog sistema. To znači da određene promene u političkom sistemu, posebno ako su značajnije po svom karakteru i dubini zahvata, neminovno uzrokuju i određene promene u sistemu opštenarodne odbrane. Predlozi Predsedništva SFRJ i SIV-a, ako se i delimično realizuju, sigurno će dovesti do značajnih promena u našem političkom sistemu. U vezi s tim postavlja se pitanje: kako će te promene uticati na dalji razvoj i dogradnju sistema opštenarodne odbrane.

Da bi se dobili iole validni odgovori na ta složena pitanja smatram da je neophodno utvrditi osnovna obeležja izvedenih i predviđenih ustavnih promena.

OSNOVNA OBELEŽJA IZVEDENIH I PREDVIĐENIH USTAVNIH PROMENA

1. *Osnovna obeležja izvedenih ustavnih promena*

Ustav SFRJ iz 1974. godine do sada je inoviran usvajanjem 48 amandmana, koje je Skupština SFRJ usvojila dvema svojim odlukama.

Prva inovacija Ustava iz 1974. godine izvedena je Odlukom Skupštine SFRJ od 3. jula 1981. kojom je proglašeno osam amandmana na Ustav SFRJ. Njihovim usvajanjem rešena su samo dva problema. Prvo, popunjena je ustavna praznina nastala smrću predsednika Tita. Zapravo, bilo je neophodno dopuniti odredbe Ustava koje regulišu prava, dužnosti, način

izbora i rada Predsedništva SFRJ nakon gašenja funkcije predsednika Republike. Drugo, detaljnije je regulisan izbor, trajanje mandata, prava i dužnosti najviših funkcionera u federaciji.

Druga, veća i značajnija inovacija Ustava iz 1974. godine učinjena je usvajanjem 40 amandmana od strane Skupštine SFRJ 25. novembra 1988. godine. Njihov sadržaj izražava stepen postignute saglasnosti centara moći. Odnosno, bili su neophodni određeni kompromisi pošto između centara moći postoje značajne razlike, kako u pogledu karaktera, tako i u pogledu pravaca društvenih promena. To je uočljivo i u formulisanju većine amandmana, jer u njima nema preciznog pravnog izražavanja, ali je izražena političkoideološka verbalistika, što je smanjilo mogućnost precizne identifikacije stvarnog sadržaja i dometa usvojenih ustavnih promena.

I pored navedenih slabosti, usvojeni amandmani su omogućili značajne promene u našem društveno-ekonomskom i političkom sistemu. Uspostavljen je drugačiji odnos prema osnovnim kategorijama našeg društveno-ekonomskog sistema i društvenoj svojini, dohotku, osnovnim organizacijama udruženog rada itd. Takođe, u naš ekonomski sistem uvedene su nove kategorije, kao pluralizam svojinskih oblika, dobit (profit), strana ulaganja i drugo, koje su karakteristične za tržišnu privredu. Ali, očigledno je da te promene nisu rezultat celovitog i dobro osmišljenog koncepta, već mnogo više neminovnosti koju je nametnula ekonomska kriza.

Delimične promene zasnovane na usvojenim amandmanima učinile su naš društveno-ekonomski sistem još nekonzistentnijim i ambivalentnim. Sada su u njemu prisutni i elementi tržišne i elementi dogovorne ekonomije, elementi jedinstvenog i zajedničkog tržišta, elementi nacionalnih ekonomija i jedinstvenih osnova privrednog sistema, i drugo. Mnoga nova rešenja su u potpunom neskladu sa osnovnim ustavnim načelima koja nisu menjana. Međutim, normativni deo Ustava bio je i pre usvajanja amandmana nesaglasan s osnovnim načelima, pa se samo taj raskorak povećao.

Promene u oblasti političkog sistema i odnosa u federaciji, ako se izuzmu rešenja o racionalizaciji procesa odlučivanja u udruženom radu, uvođenje neposrednih izbora i proširenja nekih nadležnosti federacije za uređivanje pojedinih oblasti i

društvenog života, koje je nametnuo savremeni razvoj, ostale su na nivou pravnog preciziranja koje ne izlazi izvan okvira i koncepcije postojećih rešenja. Ipak, i pored tih nedoslednosti i nedostataka, u vezi s usvajanjem 48 amandmana mogu se konstatovati tri činjenice:

Prvo, promene koje su otpočele usmerene su prevashodno na otklanjanje ustavnih rešenja koja se u dosadašnjoj praksi nisu potvrdila;

Drugo, ostvarene ustavne promene neophodan su ustavno-pravni uslov za otpočinjanje korenite ekonomske reforme, i

Treće, dosadašnje ustavne promene, iako nekonzistentne i u odnosu na potrebe savremenog razvoja našeg društva nedovoljne, veliki su pomak ka radikalnim promenama u našem društveno-ekonomskom sistemu.

Zbog svega toga s pravom možemo konstatovati da je naš društveno-ekonomski sistem sada značajno izmenjen u odnosu na onaj uspostavljen Ustavom iz 1974. godine, a da su inicirane promene u političkom sistemu takođe usmerene u tom pravcu.

Nakon usvajanja amandmana na savezni ustav (25. novembra 1988), došlo je i do određenih ustavnih promena u socijalističkim republikama i socijalističkim autonomnim pokrajinama. Iako su bile sračunate na usklađivanje tih ustava s inoviranim saveznim ustavom, one su u određenim socijalističkim republikama izašle iz tih okvira, dovodeći njihove ustave u koliziju sa saveznim. Najilustrativniji primer takvog trenda su određeni amandmani Ustava SR Slovenije, kojima se uspostavljaju potpuno novi odnosi između te federalne jedinice i federalne države – odnosi na takozvanim konfederalnim principima. Amandmani na Ustav SR Slovenije, koje je Skupština te republike usvojila krajem 1989. godine, izuzetno su iskomplikovali odnose u federalnoj državi i otvoreno postavili problem uspostavljanja odnosa u federaciji na novim osnovama.

Budući da su izvedene ustavne promene nedovoljne da bi obezbedile dalje nesmetano odvijanje društvene reforme, uz burne promene u ekonomskoj i političkoj praksi, koje sve više izlaze iz okvira postojećih ustavnih rešenja, postavilo se kao neophodno ne samo inoviranje već i donošenje potpuno novog ustava Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije.

Zato su Skupštini SFRJ u toku januara 1990. godine stigla dva predloga: prvi je 23. januara 1990. uputilo Savezno izvršno veće radi pristupanja promeni Ustava SFRJ, a drugi predlog, 26. januara 1990, uputilo je Predsedništvo SFRJ da se donose novi ustav SFRJ. Oba predloga se nalaze u takozvanoj skupštinskoj proceduri.

2. Osnovna obeležja predloga Saveznog izvršnog veća za promenu Ustava SFRJ

Savezno izvršno veće, u formulisanju svog predloga ustavnih promena, pošlo je od nekoliko važnih činjenica. Prvo, da je sprovođenje ekonomske reforme ušlo u odlučujuću fazu, u kojoj se uspostavlja novi način privređivanja, zasnovan na: 1) pluralizmu, ravnopravnosti i konkurenciji različitih oblika svojine, 2) samostalnosti privrednih subjekata, i 3) jedinstvenom jugoslovenskom tržištu. Drugo, da već izvedene i name-ravane promene u društveno-ekonomskim odnosima zahtevaju i promene u političkom sistemu u pravcu demokratizacije ukupnih društvenih odnosa i jačanja pravne države, a u okviru toga, i određene promene u karakteru, funkcijama i organizaciji institucija sistema. Treće, da izgrađivanje tržišne privrede i uvažavanje tržišnih zakonitosti nameće novu organizaciju i novu ulogu državnih organa, koje karakteriše: (a) smanjenje njihovih ovlašćenja u skladu sa procesom deetatizacije ekonomije zemlje i (b) uspostavljanje novih ovlašćenja koja su neophodna za obezbeđenje i zaštitu mehanizma tržišnog privređivanja i stabilnost privrede.

U svom predlogu Savezno izvršno veće usmerava ustavne promene u sledećim pravcima:

1) Na osnovu izvedenih promena u oblasti privrednog sistema, potrebe za stvaranjem neophodnih uslova za zaokruženje tog sistema, omogućavanja dalje deetatizacije ekonomskih odnosa i potpune samostalnosti privrednih subjekata, definisanja (određenja) titulara društvene svojine i obezbeđenja ravnopravne zaštite svih oblika svojine, predloženo je da se u sada važećem ustavu ukinu sva rešenja koja su prepreka za ostvarenje tih ciljeva. Time bi se, istovremeno, otklonile ustavne prepreke za utvrđivanje novih rešenja koja zahteva

sistem preduzetničkog poslovanja i odnosi koji iz takvog poslovanja proizilaze.

2) Radi stvaranja uslova da se, prema promenama u privrednom sistemu, izvedu promene i u oblasti zadovoljavanja zajedničkih potreba ljudi, predloženo je: a) da se ukinu sve odredbe Ustava koje se odnose na samoupravno interesno organizovanje i upravljanje samoupravnim interesnim zajednicama, i b) da se Ustavom i Zakonom utvrđene potrebe i interesi društva u oblasti društvenih delatnosti obezbeđuju putem budžeta društveno-političkih zajednica, društvenih fondova ili na drugi način.

3) Radi efikasnog funkcionisanja jedinstvenog jugoslovenskog tržišta predloženo je da osnovu tog tržišta čine jedinstven poreski sistem i jedinstvene osnove poreske politike i da federacija ima određena ovlaštenja u toj oblasti.

4) Polazeći od uloge države u tržišnoj privredi i obezbeđivanju stabilnih uslova privređivanja, predloženo je da se zajednička razvojna i ekonomska politika utvrđuje u Skupštini SFRJ, a da mere za realizaciju utvrđene politike donosi Savezno izvršno veće. Na taj način bi se omogućilo Saveznom izvršnom veću da odgovorno i efikasno ostvaruje svoje funkcije u vođenju tekuće ekonomske politike.

5) Radi izgrađivanja stabilnijeg i efikasnijeg sistema finansiranja funkcija federalne države predloženo je da se tačno utvrde izvorni prihodi federacije.

6) Da bi se obezbedilo efikasno funkcionisanje osnovnih institucija političkog sistema i omogućilo neposredno učešće građana i radnih ljudi u odlučivanju o najznačajnijim društvenim pitanjima predloženo je:

a) da se ukinu sve ustavne odredbe (i u osnovnim načelima i u normativnom delu Ustava) koje se odnose na delegatski i izborni sistem, i na regulisanje položaja i uloge društveno-političkih organizacija (Savez komunista, Socijalistički savez radnog naroda, Savez sindikata) u političkom sistemu;

b) da se novim ustavnim odredbama zagarantuju slobodni, neposredni i tajni izbori, slobode, lična, politička i druga prava čoveka i građanina (posebno ona za koje se naše društvo opredelilo prihvatanjem odgovarajućih međunarodnih akata);

c) da se novim ustavnim odredbama (u skladu sa određenjima za dalju demokratizaciju društvenih odnosa) zajamči sloboda političkog organizovanja i drugih oblika udruživanja građana.

7) Radi izgrađivanja efikasne i racionalne pravne države predložene su i neophodne promene u pravosudnom sistemu: a) ukidanje svih ustavnih odredaba koje se odnose na sudove udruženog rada i društvene pravobranioce samoupravljanja, i b) da se novim ustavnim odredbama još više afirmišu redovni sudovi kao organi pravne i društvene zajednice u celini i obezbedi nezavisno i samostalno delovanje svih pravosudnih organa i institucija.

8) Da bi se obezbedili uslovi za jedinstvo i efikasno sprovođenje saveznih zakona i ojačao princip ustavnosti, zakonitosti i pravne sigurnosti, predloženo je da Savezno izvršno veće i drugi savezni organi dobiju veća ovlašćenja, koja moraju, istovremeno, biti i u funkciji efikasne zaštite osnovnih vrednosti našeg sistema utvrđenih Ustavom SFRJ i saveznim zakonima.

Iako je sadašnji predlog Saveznog izvršnog veća za promenu Ustava SFRJ po broju amandmana (24) skoro duplo kraći od prethodnog predloga (40), promene koje bi njihovim usvajanjem nastale u našem društvenom i političkom sistemu bile bi mnogo korenitije. Osnovne karakteristike predloženih promena su sledeće:

a) potpuni raskid sa dogovornom ekonomijom i stvaranje neophodnih ustavnih uslova za uspostavljanje tržišne ekonomije;

b) uspostavljanje pluralizma svojinskih oblika i njihova ravnopravnost u pogledu ustavno-pravne zaštite;

c) ukidanje delegatskog sistema i njemu primerenog izbornog sistema, tzv. posrednih izbora;

d) ukidanje posebnog ustavnog položaja Saveza komunista i drugih društveno-političkih organizacija;

e) uspostavljanje ustavnih osnova za slobodno političko i drugo udruživanje građana, tj. osnova za višestranački sistem i neposredne, slobodne i tajne izbore;

f) jačanje ustavnosti i zakonitosti, te nezavisnosti i samostalnosti pravosudnih organa kao neophodnih preduslova za uspostavljanje pravne države;

g) jačanje makroekonomskih funkcija federacije radi uspostavljanja jedinstvenog jugoslovenskog tržišta, i,

h) jačanje određenih izvršnih funkcija Saveznog izvršnog veća radi efikasnijeg i racionalnijeg sprovođenja tekuće ekonomske politike.

Dosadašnji tok skupštinske procedure na usvajanje predloga Saveznog izvršnog veća pokazao je da je postignut visok stepen saglasnosti, kako u skupštinskim odborima Savezne skupštine, tako i u skupštinama republika i pokrajina, o svim predloženim promenama sem onih koje se odnose na jačanje makroekonomskih funkcija federalne države i nekih izvršnih funkcija Saveznog izvršnog veća. Dakle, problem je opet nastao oko odnosa u federaciji, tj. odnosa između federalne države i federalnih jedinica.

Kako će taj problem biti razrešen teško je predvideti iz više razloga. Prvo, SR Slovenija i u dosadašnjem sastavu svojih predstavničkih organa osporavala je sva rešenja u pravcu jačanja nekih funkcija federalne države. Drugo, posle izbora u SR Sloveniji, održanih u aprilu 1990. godine, u uslovima višestranačkog sistema većinu u Skupštini osvojila je koalicija desnih partija – DEMOS, koja kao minimum zahteva postavlja uređenje Jugoslavije kao konfederacije, što znači da će osporavanja ustavnih rešenja koja idu na jačanje makroekonomskih funkcija federacije biti još snažnija. Treće, izbori u SR Hrvatskoj održani krajem aprila i početkom maja 1990. godine na kojima je pobedila Hrvatska demokratska zajednica još više su usložili taj problem.

Svesno svih tih teškoća, Savezno izvršno veće u pogledu svog predloga postalo je fleksibilnije, insistirajući da se u Skupštini SFRJ usvoje barem amandmani oko kojih postoji opšta saglasnost.

3. Osnovna obeležja predloga Predsedništva SFRJ za donošenje novog ustava

U najširoj političkoj, naučnoj i stručnoj javnosti duže vreme ispoljen je sve šire prihvaćeni stav da se nepovoljni procesi u ekonomskim, socijalnim i političkim odnosima u jugoslovenskom društvu mogu savladati samo korenitom društvenom, a to znači i ustavnim reformom, koja bi omogućila

i garantovala stabilan i uspešan ekonomski i društveni razvoj, demokratske društvene odnose, potpunu zaštitu sloboda i prava čoveka i građanina i ravnopravnost naroda i narodnosti. Takva reforma zahteva izgrađivanje jednog konzistentnog ekonomskog i političkog sistema, što nije moguće ostvariti povremenim i delimičnim promenama postojećeg, već jedino donošenjem potpuno novog ustava SFRJ. To su bili osnovni razlozi zbog kojih je Predsedništvo SFRJ pristupilo izradi svog predloga za donošenje novog ustava. Osnovni cilj tog predloga jeste da se donošenjem novog ustava SFRJ obezbede takva rešenja u ustavnom sistemu kojima će se doprineti da se jugoslovensko socijalističko društvo dalje razvija kao ekonomski uspešno, demokratsko, progresivno i humano.

Većina osnovnih ustavnih načela u Predlogu Predsedništva SFRJ bitno je drugačija od onih u sadašnjem saveznom ustavu. U njima su izražena osnovna opredeljenja na kojima treba da se izgradi ustavni poredak SFRJ:

a) Jugoslavija je *socijalistička federativna* republika dobrovoljno ujedinjenih naroda, organizovanih u socijalističke republike, zasnovana na pravu naroda na samoopredeljenje, uključujući i pravo na otepljenje, i socijalistička demokratska zajednica građana i radnih ljudi;

b) Čovek i njegova sloboda i lična sreća najveća su vrednost i cilj socijalizma. Slobode i prava čoveka i građanina su osnov na kojem počiva fizički, moralni, duhovni i politički integritet pojedinca;

c) Princip ustavnosti i zakonitosti osnova je zaštite slobode i prava građana, koju obezbeđuju nezavisni pravosudni organi;

d) Odnosi u proizvodnji i raspodeli materijalnih i duhovnih dobara određeni su robnim karakterom proizvodnje, tržištem i različitim oblicima svojine. Svi oblici vlasništva imaju jednaku pravnu zaštitu. Na osnovu tih uslova utvrđuju se položaj i funkcija svih stvaralaca materijalnih i duhovnih dobara i različiti oblici upravljanja, odlučivanja i uticaja na uslove i rezultate rada;

e) Politički sistem treba koncipirati tako da osnovni nosioci (subjekti) vlasti i upravljanja budu građani i radni ljudi, a u ostvarivanju nacionalne ravnopravnosti narodi i narodnosti;

f) Politički sistem treba da obezbedi slobodu građana i radnih ljudi da izražavaju svoje interese i potrebe i da ih ostvaruju putem raznih oblika političkog i drugog organizovanja i udruživanja;

g) Organizacija i funkcionisanje političkog sistema zasnivaju se na principima izbornosti, smenjivosti i demokratske kontrole svih nosilaca državnih, javnih i drugih društvenih funkcija. Slobodni, neposredni i tajni izbori su način na koji građani i radni ljudi biraju članove predstavničkih organa svih društveno-političkih zajednica;

h) Odnosi u federaciji treba da se zasnivaju na principu da građani (i radni ljudi), narodi i narodnosti svoja suverena prava ostvaruju u socijalističkim republikama (odnosno socijalističkim autonomnim pokrajinama), prema pravima i dužnostima utvrđenim Ustavom, i u federaciji onoliko koliko je to, u zajedničkom interesu, utvrđeno Ustavom SFRJ. Istovremeno, federacija mora biti efikasna država, što znači da mora imati tačno (Ustavom) utvrđene funkcije i efikasna sredstva za ostvarenje tih funkcija na čitavoj teritoriji Jugoslavije;

i) Konceptija opštenarodne odbrane treba da izrazi odbrambenu strategiju zemlje kojom se štite sloboda, nezavisnost, suverenitet, teritorijalna celokupnost i Ustavom utvrđeni poredak. Takođe, ona mora izraziti jedinstvo sistema opštenarodne odbrane, jedinstvo oružanih snaga i tačno odrediti mesto i ulogu oružanih snaga, prava i dužnosti građana i drugih subjekata društva u toj oblasti;

j) Svoje međunarodne odnose Jugoslavija će zasnivati na principima suverenosti i ravnopravnosti svih zemalja, nemešanja u unutrašnje poslove drugih država, nezavisnosti, nesvrstanosti i rešavanju međunarodnih sporova mirnim putem. U tom kontekstu, Jugoslavija će se dosledno pridržavati povelje Organizacije ujedinjenih nacija i drugih međunarodnih akata.

Na osnovu tih principa, u Predlogu Predsedništva SFRJ formulisani su i osnovni zahtevi i pravci izrade normativnog dela ustava.

Pokrećući tu inicijativu, Predsedništvo SFRJ smatralo je da će i sam postupak donošenja novog ustava, a posebno javna rasprava, biti svojevrsan podsticaj za nalaženje najadekvatnijih rešenja, koja će omogućiti da se na socijalističkim osnovama obezbedi progresivan razvoj SFRJ kao celine i svakog njenog dela.

Međutim, dosadašnji tok procedure oko Predloga Predsedništva ukazao je na dva problema:

Prvo, da se opet, kao u ranijim raspravama o ustavnim promenama, problem odnosa u federaciji pokazao kao veliki kamen spoticanja u traženju najboljih ustavnih rešenja. Šta više, predlog SR Slovenije za promenu Ustava SFRJ upravo je po tim pitanjima u velikoj nesaglasnosti s predlogom Predsedništva SFRJ.

Drugo, proceduralni postupak uspostavljen Ustavom iz 1974. godine omogućuje da jedna narodnost u potpunosti blokira ustavne promene. To je na najočigledniji način pokazala Skupština SAP Kosova, kada je glasanjem skinula sa dnevnog reda raspravu i Predlog Predsedništva SFRJ za donošenje novog ustava.

Sve to i veoma složeni politički odnosi u našoj federalnoj zajednici (naročito posle izbora i SR Sloveniji i SR Hrvatskoj) utiče da izrada novog ustava SFRJ bude komplikovana i spora, što će dodatno usložiti odnose u našem društvu.

KARAKTERISTIKE NAŠEG SADAŠNJEG DRUŠTVENOG I POLITIČKOG SISTEMA

Na pitanje šta karakteriše naš sadašnji društveni i politički sistem teško je odgovoriti iz više razloga. Prvo, promene su u toku, a sam proces promena je brz i buran. Zbog toga sadašnja, trenutka obeležja sistema ne moraju važiti u bliskoj budućnosti. Drugo, zbog činjenice da se promene u društveno-političkoj stvarnosti mnogo brže odvijaju nego u ustavnoj i zakonskoj regulativi, u nas se može govoriti o paralelnom postojanju dva sistema: prvi – de facto (stvarni), u samom životu, i drugi – de jure, tj. onaj koji postoji u ustavnim i zakonskim normama. Raskorak između ta dva sistema u pojedinim oblastima društvenog života je veliki. Treće, promene u stvarnosti i u pravnoj regulativi ne odvijaju se istom brzinom, čak ni u istim pravcima u svim delovima federalne države, pa određene karakteristike sistema nisu iste za sve federalne jedinice.

Međutim, i pored svih tih teškoća i ograničenja, ipak se mogu formulirati barem najbitnija obeležja našeg sadašnjeg

društvenog i političkog sistema, koji je u nastajanju. Pri tom, polazi se od sledećih činjenica: prvo, od nastalih promena u društveno-ekonomskoj i političkoj stvarnosti; drugo, od procenjenih tendencija našeg daljeg razvoja; treće, od dosadašnjih ustavnih promena i promena u zakonskoj regulativi i, četvrto, od osnovnih karakteristika Predloga Saveznog izvršnog veća za promene saveznog ustava i Predloga Predsedništva za donošenje novog saveznog ustava. Ipak, smatramo da navedena obeležja našeg sadašnjeg društvenog i političkog sistema nemaju (i ne mogu imati) isti stepen validnosti. Zapravo, neka od njih su već utemeljena i u stvarnosti i u ustavnopravnoj regulativi, dok su druga u nastajanju. Naime, više su izražene u stvarnosti, ali ustavnopravno još nisu potpuno regulisana.

1. Osnovna obeležja i opredeljenja društvenog uređenja

Uz sve prethodno navedeno mislimo da su se u dosadašnjem procesu društveno-ekonomskih i političkih promena u našem društvu već formirali ili je u toku formiranje sledećih nekoliko značajnih obeležja i opredeljenja našeg novog društvenog uređenja.

a) *Društveno uređenje u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji* je socijalističko. To je socijalizam čiji su ciljevi izgradnja društva slobode, demokratije, materijalnog bogatstva, socijalne pravde i solidarnosti, odnosno demokratsko socijalističko društvo.

b) *Čovek*, njegova sloboda i lična sreća su najveća vrednost i cilj našeg demokratskog i socijalističkog društva. On je suvereni politički subjekt i nema nijednog višeg istorijskog, državnog ili klasnog cilja iznad dostojanstva čoveka, niti ima prava ili sloboda starijih (iznad) od čovekovih individualnih prava i sloboda. Državna vlast ne sme u te slobode da dira (da ih ograničava), već je dužna samo da ih štiti.

c) *Pluralizam svojinskih oblika* podrazumeva da su svi oblici svojine (društvena, privatna, kolektivna, zadružna i mešovita) ravnopravni i imaju istu pravnu zaštitu.

d) *Tržišna privreda* podrazumeva postojanje integralnog tržišta, uključujući i tržišta kapitala i rada. To znači da su odnosi u proizvodnji i raspodeli materijalnih i duhovnih dobara određeni robnim karakterom proizvodnje, ravnoprav-

nim uslovima privređivanja u svim oblicima svojine nad sredstvima za proizvodnju i slobodnom tržišnom konkurencijom. Saglasno sa tim, utvrđuju se položaj i funkcija svih stvaralaca materijalnih i duhovnih dobara u upravljanju i odlučivanju o uslovima i rezultatima rada.

e) *Politički pluralizam* izražava se u pravu i slobodi građana i radnih ljudi da radi izražavanja i zadovoljavanja svojih potreba i interesa mogu osnivati razne oblike političkog i drugog organizovanja i udruživanja i, istovremeno, dokidanje Ustavom zagarantovane vodeće idejno-političke uloge Saveza komunista.

Ako se uporede osnovna obeležja i opredeljenja sadašnjeg društvenog uređenja sa osnovnim obeležjima i opredeljenjima uređenja uspostavljenim Ustavom iz 1974. godine, jasno je da su u razvoju našeg društvenog uređenja nastupile velike i značajne promene.

Prvo, i u jednom i u drugom slučaju društveno uređenje Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije se određuje kao socijalističko. Međutim, u definisanju socijalizma polazi se sa značajno različitim osnova, a bitno su različiti i društveni ciljevi. Socijalizam kao društveno uređenje u Ustavu iz 1974. godine zasnivao se na radnom čoveku i njegovim pravima iz rada (posebno pravu na samoupravljanje), a kao ciljeve je postavljao oslobođenje rada i izgrađivanje dobrovoljne asocijacije slobodnih proizvođača. Ti ciljevi su se, za sadašnji stepen društveno-ekonomskog razvoja, pokazali kao utopistički. Demokratski socijalizam polazi od čoveka i njegovih prava i sloboda, a kao cilj postavlja izgradnju društva slobode, demokratije, materijalnog bogatstva i socijalne pravde. Dakle, i pored toga što se u oba slučaja radi o socijalističkom društvenom uređenju, postoje značajne razlike kako u definisanju socijalizma, tako i u određivanju njegovih ciljeva.

Drugo, na planu svojinskih odnosa nastaje radikalni raskid. Monizam svojine, koji se izražavao u dominantnoj ulozi društvene svojine i posebnim oblicima njene ustavnopravne zaštite, zamenjen je pluralizmom svojinskih oblika, koji su u pogledu ustavnopravne zaštite ravnopravni. To je veoma značajna, pa i suštinska promena u pogledu ekonomske osnove društvenog uređenja, sa dalekosežnim posledicama kako u političkoj, tako i u ostalim sferama društvenog života.

Treća, takozvana dogovorna ekonomija, u kojoj je postojalo samo tržište roba (koje je imalo veliki broj administrativnih ograničenja), zamenjena je tržišnom ekonomijom, koja se zasniva na integralnom tržištu (tržištu svih činilaca proizvodnje), pluralizmu svojinskih oblika, slobodnoj tržišnoj konkurenciji i potpunoj samostalnosti privrednih subjekata. To, istovremeno, znači i dokidanje dominacije politike nad ekonomijom, što je takođe korenita društvena promena.

Četvrto, politički monizam zamenjen je političkim pluralizmom. Time je dokinut monopol Saveza komunista Jugoslavije kao vodeće idejno-političke snage našeg društva, čiji je legitimitet u vršenju vlasti bio Ustavom garantovan.

2. Osnovna obeležja i opredeljenja političkog sistema

Polazni stavovi na kojima se zasniva sveukupna reforma našeg političkog sistema su:

Prvo, da su osnovni nosioci vlasti i upravljanja društvenim poslovima građani i radni ljudi, a narodi i narodnosti samo kad se radi o ostvarivanju nacionalne ravnopravnosti;

Drugo, da građani i radni ljudi, neposredno i preko svojih predstavnika, učestvuju u odlučivanju o pitanjima od šireg društvenog interesa, tako da se potpuno ostvaruje demokratsko i efikasno donošenje i sprovođenje društvenih odluka, kao i javnost i kontrola rada svih nosilaca državnih, javnih i drugih društvenih funkcija;

Treće, da se jasno razgraniči državna vlast od samoupravnog odlučivanja u radnim organizacijama, društveno-političkim zajednicama i drugim organizacijama i zajednicama;

Četvrto, da se u uslovima odvojenosti ekonomske od političke sfere uspostavi uzajamnost elemenata ekonomske i političke ravnopravnosti, koja treba da građanima, radnim ljudima, narodima i narodnostima obezbedi osnovne društvene uslove bez kojih se garantovana politička i druga prava i slobode ne mogu uspešno ostvariti.

U duhu tih stavova odvijale su se dosadašnje i projektovane su tekuće i buduće promene našeg političkog sistema. Njegove osnovne karakteristike izražavaju se u sledećim kategorijama:

a) *Pravna država* treba da bude osnovni garant prava i sloboda čoveka i građanina. To znači da se ustavnim rešenjima moraju obezbediti neophodne pretpostavke da svi pravni subjekti dosledno poštuju princip ustavnosti i zakonitosti i da ga efikasno štite. Posebno je značajno da se precizno utvrde granice korišćenja ovlašćenja nosilaca vlasti, odnosno državnih i svih drugih organa i organizacija i osnove njihove odgovornosti pred Ustavom i Zakonom.

Dalje, pravna država podrazumeva preciznu funkcionalnu podelu između nosilaca zakonodavne, izvršne i sudske vlasti. Skupštine treba da budu zakonodavna tela koja istovremeno vrše demokratsku kontrolu i nadzor nad izvršnim i upravnim organima. Pravosudni organi moraju biti potpuno nezavisni u obavljanju svoje funkcije – zaštite ustavnosti i zakonitosti. Sudovi moraju istovremeno biti i organi državne vlasti i organi društvene zajednice u celini. To znači oni (držeći se Ustava i Zakona) štite i interese države i interese pojedinca – građanina od državne samovolje.

b) *Višestranački politički pluralizam* proizilazi iz prava i sloboda građana i radnih ljudi da radi izražavanja i zadovoljavanja svojih potreba i interesa mogu osnivati (u zakonski utvrđenim uslovima) i političke stranke, koje postaju politički subjekti i učestvuju u izbornoj borbi za osvajanje državne vlasti ili bar uticaja na nju.

c) *Skupštinski (parlamentarni) sistem* i neposredni, slobodni i tajni izbori samo su druga strana višestranačkog pluralizma. To znači da skupštine, kako savezne države, tako i republika i pokrajina (svaka u delokrugu svojih nadležnosti, koje su utvrđene Ustavom), čine najviše organe vlasti i da se formiraju putem neposrednih, slobodnih i tajnih izbora, u kojima imaju pravo da učestvuju sve političke stranke čiji je rad dozvoljen.

d) *Federativno uređenje savezne države*. I u predlogu Predsedništva SFRJ za izradu novog ustava i u predlogu Saveznog izvršnog veća za promenu sadašnjeg ustava SFRJ Jugoslavija je određena kao demokratska federacija u kojoj se dosledno poštuju slobode čoveka i ostvaruju prava svih njenih građana, naroda i narodnosti. Dalje, da federacija ima potpuni državno-pravni i politički subjektivitet u okviru Ustavom SFRJ utvrđenih nadležnosti.

Međutim, oko tog obeležja našeg političkog sistema postoji najveći stepen nesaglasnosti. U vremenu koje je neposredno pred nama taj problem će morati biti razrešen, ali je teško predvideti na koji način. U vezi sa tim postoji više opcija, sigurno je samo da jugoslovenska federalna država, kad su u pitanju odnosi između federalnih jedinica i federalne države, neće biti ista kao do sada.

Poređenjem osnovnih karakteristika političkog sistema uspostavljenog Ustavom iz 1974. godine i političkog sistema koji nastaje iz sadašnjih promena u našem društvu uočavaju se krupne promene, i to baš na temeljnim odrednicama.

Prvo, politički sistem uspostavljen Ustavom iz 1974. godine imao je za cilj revolucionarno ukidanje svakog oblika klasne eksploatacije i zabranjivao je privatno-svojinske odnose i svaki oblik političkog organizovanja koji bi ih zastupao. Sistem koji se sada uspostavlja ne samo da ne zabranjuje privatno-svojinske odnose već ih i stimuliše, i dozvoljava i političko organizovanje radi zastupanja privatno-svojinskih interesa.

Drugo, umesto partijske države i njenog područjavanja (odnosno odumiranja), u novom političkom sistemu se insistira na stvaranju pravne države.

Treće, napušta se integralno samoupravljanje i delegatski sistem i u društveno-političke zajednice uvode bitni elementi parlamentarnog sistema i parlamentarne demokratije.

Četvrt, umesto jednopartijskog, odnosa nepartijskog sistema, uvodi se višestranački sistem i njemu primereni slobodni i tajni izbori.

Peto, umesto jedinstva, uvodi se precizna funkcionalna podela i razgraničenje između nosilaca zakonodavne, izvršne i sudske vlasti.

Dakle, promene koje su do sada izvršene i koje su neposredno u toku u našem političkom sistemu takve su da se može s pravom tvrditi da je u nas u nastajanju potpuno nov politički sistem sa značajno drugačijim osnovnim karakteristikama u odnosu na dosadašnji politički sistem (uspostavljen Ustavom iz 1974. godine). Zapravo, može se sasvim opravdano zaključiti da su u toku najkorenitije promene u našem društvenom i političkom sistemu od 1945. godine do sada.

U KOJEM SMERU TREBA DOGRAĐIVATI KONCEPCIJU I SISTEM OPŠTENARODNE ODBRANE

Reforme koje se sprovode u našem društvu već su dovele do značajnih promena u našem društvenom i političkom sistemu, a dalji tok društvenih reformi u relativno bliskoj budućnosti dovešće do konstituisanja značajno drugačijeg društvenog i političkog sistema od onog koji je uspostavljen ustavnim reformom iz 1974. godine. U vezi s tim, postavlja se pitanje kakav je uticaj svih tih promena na dalji razvoj, odnosno dogradnju koncepcije i sistema opštenarodne odbrane.

Potpuno decidan i precizan odgovor na to pitanje nije moguć iz više razloga. Prvo, promene u našem društvu su u toku i teško je tačno predvideti sve njihove kosekvence. Drugo, za potpuno precizne i decidne odgovore potrebna je svestranija analiza kako svih segmenata i aspekata naše društvene reforme, tako i svih mogućih rešenja u pogledu dogradnje koncepcije i sistema opštenarodne odbrane uzrokovanih društvenom reformom. Stoga u ovom radu želimo samo: da ukažemo da promene u našem društvenom i političkom sistemu neminovno nameću potrebu za dogradnjom koncepcije i sistema opštenarodne odbrane u skladu sa tim promenama; da pokušamo da ukažemo u kojem pravcu treba da se odvija dogradnja koncepcije i sistema opštenarodne odbrane i, da, problematizujući neka pitanja i otvarajući raspravu o njima, doprinesemo traženju najpovoljnijih rešenja.

U vezi s tim, naša stvarnost postavlja, a neposredna budućnost će još više potencirati, nekoliko važnih problema.

1) *Koncepcija opštenarodne odbrane i društvene samozastite* nije zatvoren sistem, već je otvoren za sve neophodne promene koje mogu biti uzrokovane sledećim činiocima: (a) promenama u međunarodnim, a posebno u vojno-političkim odnosima u svetu; (b) razvojem vojnog činioca u svetu i promenama njegovog uticaja na bezbednost naše zemlje; (c) novim iskustvima iz savremenih ratova i drugih oblika agresivne upotrebe vojne sile; (d) razvojem i promenama u našem društvenom i političkom sistemu, i (e) dostignućima u naučno-tehnološkom razvoju.

Da bi se odgovorilo na pitanje da li promena našeg društvenog i političkog sistema zahteva i određene promene, odnosno dogradnju koncepcije opštenarodne odbrane i društvene samozaštite neophodno je problematizovati nekoliko osnovnih opredjeljenja koncepcije.

Prvo, jedno od osnovnih opredeljenja koncepcije jeste da je odbrana zemlje neotuđivo *samoupravno pravo* i najveća patriotska dužnost i čast svih radnih ljudi i građana. S obzirom na to da novi društveni i politički sistem ističe u prvi plan čoveka i građanina, i njihove slobode i prava, može se postaviti pitanje da li bi novom sistemu bilo primerenije da se to koncepcijsko opredeljenje formuliše tako da se kaže da je odbrana zemlje neotuđivo *građansko pravo* i najveća patriotska dužnost svih njenih građana. Može se dodati i radnih ljudi, ali nije neophodno, jer su svi radni ljudi istovremeno građani naše zemlje, dok svi građani nisu istovremeno i radni ljudi.

Drugo, u jednim od osnovnih opredeljenja koncepcije, koje je neposredno proizišlo iz osnovnih obeležja našeg sadašnjeg društvenog i političkog sistema, kaže se da „Savez komunista Jugoslavije, kao avangarda radničke klase i drugih radnih slojeva, *ima posebnu ulogu i istorijsku odgovornost* (podvukao M.S.) za organizovanje, pripremanje i funkcionisanje opštenarodne odbrane i društvene samozaštite. Kao jedinstvena organizacija komunista svih naroda i narodnosti, Savez komunista deluje kao integrativni faktor jugoslovenske državne i samoupravne demokratske zajednice, tumačeći aktuelne i istorijske interese radničke klase i radnih ljudi i građana svih naroda i narodnosti i boreći se za njihovo ostvarenje. Najvažniji zadatak Saveza komunista Jugoslavije i opštenarodne odbrane i društvene samozaštite *jeste izgrađivanje visoke političke, moralne i odbrambene svesti radnih ljudi i građana i podsticanje svih subjekata društva na aktivno delovanje u organizovanju i pripremanju celokupnog društva za odbranu i zaštitu*” (podvukao M.S.).

S obzirom na faktičku demonopolizaciju Saveza komunista (uskoro će uslediti i ustavna demonopolizacija), uvođenje političkog pluralizma u naš politički sistem i sadašnje stanje u Partiji, jasno je da Savez komunista ne može ni faktički ni ustavnopravno imati takvu ulogu u opštenarodnoj odbrani i društvenoj samozaštiti. Naime, zbog činjenice da kao jedin-

stvena jugoslovenska društveno-politička organizacija (ili kao jedinstvena politička partija) više ne postoji, Savez komunista teško može biti (pre ne može biti) najvažniji činilac izgrađivanja visoke moralne, političke i odbrambene svesti radnih ljudi i građana, a pogotovu organizovanja i pripremanja celokupnog društva za odbranu i zaštitu.

Ustavnopravno, on tu ulogu više neće imati, jer demopolizacija političke uloge stavlja ga u isti položaj sa ostalim političkim partijama.

U novonastaloj situaciji postavlja se ozbiljan problem u vezi sa dogradnjom koncepcije opštenarodne odbrane i društvene samozaštite kako i na koji način nadomestiti ulogu koju je do sada imao Savez komunista; da li je mogu preuzeti određeni državni organi; ako mogu, koji su to organi i na koji način će ostvarivati tu ulogu? Dakle, problem je ozbiljan i složen, i mora se odmah rešavati. Armija u njegovom rešavanju mora imati ne samo najvažniju ulogu već mora biti i inicijator i predlagač mogućih rešenja. Stručnu raspravu treba otpočeti odmah i „u hodu” tražiti određena rešenja da nas sled događaja ne bi terao da prihvatimo iznuđena rešenja, koja u principu nisu dobra.

Treće, kad je u pitanju definisanje koncepcije opštenarodne odbrane i društvene samozaštite i formulisanje njenih osnovnih stavova i opredeljenja neophodno je usaglasiti pojmove i termine s pojmovima i terminima kojima se sada iskazuju osnovni fenomeni našeg društvenog i političkog sistema. To nije samo formalno pitanje već i sadržinsko, jer su neki stari termini i pojmovi dobili nove sadržaje, a ima i novih pojmova i termina. Na primer, demokratski socijalizam, politički pluralizam, pravna država, i drugi.

2) *Jedno od osnovnih obeležja našeg sistema opštenarodne odbrane i društvene samozaštite čini njegovo podruštvljavanje.* To obeležje je neposredno proizašlo iz obeležja našeg dosadašnjeg društveno-političkog sistema, tj. njegov sveukupni razvoj bio je usmeren ka podruštvljavanju svih državnih funkcija i ka odumiranju države. Zbog te činjenice u našem sistemu opštenarodne odbrane i društvene samozaštite kao njegovi subjekti pojavljuju se svi državni, politički i privredni subjekti, tj. sve društveno-političke zajednice, društveno-političke i druge društvene organizacije, organizacije udruženog rada i,

naravno, radni ljudi i građani, narodi i narodnosti. U *Strategiji opštenarodne odbrane i društvene samozaštite SFRJ* kaže se: „Subjekti opštenarodne odbrane i društvene samozaštite su: radni ljudi i građani, narodi i narodnosti SFRJ, osnovne i druge organizacije udruženog rada, radne zajednice i samoupravne interesne zajednice, mesne zajednice, društveno-političke zajednice, društveno-političke i druge društvene organizacije i udruženja građana”.¹

Reforme u našem društvenom i političkom sistemu dovele su baš u toj oblasti do značajnih promena. Prvo, umesto podružtvljavanja državnih funkcija i odumiranja države sadašnji smer razvoja našeg političkog sistema ima za cilj izgrađivanje pravne države. Drugo, u takvoj pravnoj državi treba da dođe do odvajanja politike od ekonomije, zapravo, do dokidanja svih oblika dominacije politike nad ekonomijom i potpunog osamostaljenja ekonomije i ekonomskog života uopšte. Treće, politički pluralizam višestranačkog tipa izuzetno je usložio oblast političkog udruživanja građana, posebno sa stanovišta pluralizacije idejnih i političkih osnova tog udruživanja. Četvrti, mnogi društveni subjekti, koji su bili i subjekti sistema opštenarodne odbrane i društvene samozaštite već su u dosadašnjim promenama ukinuti (samoupravne interesne zajednice), mnogi će biti ukinuti ili transformisani (osnovne organizacije udruženog rada u preduzeća), a na delu je veoma živ proces nastajanja novih društvenih subjekata, posebno u ekonomskoj sferi (privatna, mešovita i akcionarska preduzeća).

Sve to otvara veći broj pitanja vezanih za dalji razvoj i dogradnju sistema opštenarodne odbrane i društvene samozaštite.

Prvo, da li i dalje osnovni smer razvoja sistema opštenarodne odbrane i društvene samozaštite može biti njegovo podružtvljavanje ako to nije više opšta tendencija razvoja našeg društva. To pitanje je veoma značajno, posebno zbog činjenice da je u dosadašnjem procesu podružtvljavanje sistema opštenarodne odbrane i društvene samozaštite došlo i do određenih negativnih tendencija i posledica (što je uostalom karakterisalo taj proces i u nekim drugim oblastima društvenog života). U dosadašnjem procesu podružtvljavanja odbrambene

¹ *Strategija opštenarodne odbrane i društvene samozaštite SFRJ*, Beograd, 1987, str. 47.

sфере dolazilo je i do nekritičke i neistorijske primene teorije „o naoružanom narodu”, a sam proces podruštvljavanja odbrane nekad je bio shvaćen kao proces negiranja stručnosti i kompetencije. Zapravo, došlo je do mešanja politike i struke, tako da je proces podruštvljavanja politike prenet i u sferu struke. To je imalo negativne posledice u svim oblastima društvenog života, a u sferi odbrane dovelo je do toga da se svako smatrao kompetentnim da raspravlja i daje sudove o svim pitanjima vojne struke, što nema nikakve veze sa podruštvljavanjem odbrambene sfere. Dalje, nekritička, a posebno neistorijska primena teorije „o naoružanom narodu” često je korišćena za neke druge ciljeve, pa i za razbijanje jedinstva sistema opštenarodne odbrane i društvene samozaštite i jedinstva oružanih snaga.

Zbog navedenog, tom problemu i njegovom rešavanju moramo posvetiti veliku pažnju, jer je s političkog aspekta veoma osetljiv, a sa stručnog veoma komplikovan. Zapravo, postavlja se pitanje da li sadašnje nastojanje da se demokratizuje naš politički sistem (i to razvojem višestranačke demokratije) možemo smatrati nastavkom procesa podruštvljavanja. Ako možemo, kako to utiče na razvoj sistema opštenarodne odbrane i društvene samozaštite, a ako ne možemo, kakve su moguće posledice.

Drugo, odvajanje ekonomije od politike i njeno osamostaljivanje, a posebno nastajanje novih privrednih subjekata nameće više pitanja: (a) da li ekonomski subjekti mogu i dalje biti subjekti sistema opštenarodne odbrane i društvene samozaštite, (b) ako mogu, kakav subjektivitet mogu imati privatna, akcionarska i mešovita preduzeća, posebno ona u kojima učestvuje strani kapital, i (c) ako ne mogu, kako izvršiti desubjektivizaciju društvenih preduzeća.

Treće, politička pluralizacija našeg društva u obliku višestranačkog sistema postavila je pitanje subjektiviteta društveno-političkih i drugih društvenih organizacija i udruženja građana. Zapravo, postavlja se pitanje da li može opstati stav iz *Strategije opštenarodne odbrane i društvene samozaštite SFRJ* da: „... društveno-političke i druge društvene organizacije organizuju i sprovode idejno-političku aktivnost kojom se neposredno doprinosi izgradnji političke i odbrambene svesti i motivisanju svojih članova i svih radnih ljudi i građana

Jugoslavije za angažovanje i svesno delovanje u opštenarodnoj odbrani i društvenoj samozaštiti”.²

Mislimo da taj stav više nije održiv jer novostvorene političke partije i udruženje imaju veoma različite stavove o osnovnim opredeljenjima i stavovima koncepcije opštenarodne odbrane i društvene samozaštite i ulozi oružanih snaga i njihovoj organizaciji.

Dakle, u vezi s tim osnovnim obeležjem našeg sistema opštenarodne odbrane i društvene samozaštite postavljaju se mnoga pitanja i nameću problemi koje treba rešavati. Međutim, smatramo da bi se sva ta pitanja mogla svesti na dva osnovna: (a) da li u uslovima pravne države sa višestranačkim sistemom i tržišnom ekonomijom odbrambena sfera pripada samo državi i njenim oragnima, i (b) da li u tim uslovima subjekti odbrane mogu biti privredne organizacije (bez obzira na titulara svojine), političke partije i druge društvene organizacije i udruženja građana. Naravno, ne mislimo da odgovore na ta pitanja može dati samo Armija, nezavisno od toga kakva će biti pojedina ustavna i zakonska rešenja, ali u okviru Armije moramo tražiti odgovore za konkretne probleme u više varijanta generalnih rešenja (ustavnih i zakonskih). Morali bismo imati i odgovore za varijantu da se novim ustavom i zakonima pozitivno odgovori na prvo pitanje, tj. da odbrambena sfera bude isključivo funkcija pravne države i njenih organa. To znači da subjekti sistema opštenarodne odbrane i društvene samozaštite mogu biti samo građanin i društveno-političke zajednice – od opštine (pa i mesne zajednice) do federacije. U toj varijanti je traženje konkretnih rešenja za dogradnju sistema opštenarodne odbrane i društvene samozaštite jednostavnije. Mnogo složeniji problemi bi se postavili ako bi odgovor na drugo pitanje bio pozitivan. Iako je ta druga varijanta manje verovatna, moramo i o njoj razmišljati, jer nije isključena mogućnost nekog mešovitog rešenja, tj. kombinacije prve i druge varijante.

3) *Jedno od osnovnih obeležja našeg dosadašnjeg sistema opštenarodne odbrane i društvene samozaštite* jeste da Savez komunista ima vodeću, odnosno rukovodeću ulogu. Već iz dosadašnjih promena u našem političkom sistemu nedvosmisleno proizilazi da Savez komunista više ne može imati takvo

² Isto, str. 51.

mesto i ulogu, što potvrđuju izbori u SR Sloveniji i SR Hrvatskoj, gde je Savez komunista izgubio vlast i prešao u opoziciju.

Na rešavanju tog problema već su preduzete i neke konkretnije mere i u društvu i u Armiji. U društvu je pokrenuta inicijativa za ukidanje komiteta za opštenarodnu odbranu i društvenu samozaštitu, koji su bili jedan od najznačajnijih organizacionih oblika kroz koje se ispoljavala rukovodeća uloga Saveza komunista u opštenarodnoj odbrani i društvenoj samozaštiti. Iako ti komiteti još nisu formalno ukinuti njihovo delovanje je faktički prestalo.

Izmenjeno je i dopunjeno *Pravilo službe oružanih snaga*. Tačka 13, stav jedan, koji je glasio: „Lica na službi u oružanim snagama obavezna su da aktivno rade na sprovođenju politike Saveza komunista Jugoslavije u jedinici ili ustanovi, društveno-političkim i drugim organizacijama, ako i u sredini u kojoj žive”, izmenjen je i sada glasi: „Lica na službi u oružanim snagama dužna su da dosledno tumače i sprovode politiku najviših državnih organa SFRJ”.

Međutim, kad je u pitanju depolitizacija (odnosno depar-tijnost) Jugoslovenske narodne armije i oružanih snaga u celini problem je izuzetno složen, i ne može se rešiti samo promenom jednog ili više članova *Pravila službe* ili nekog drugog pravnog akta. Savez komunista Jugoslavije (odnosno Komunistička partija Jugoslavije) od nastanka oružanih snaga SFRJ pa do sada imao je izuzetno značajnu ulogu u celokupnom radu i životu Armije i oružanih snaga u celini. Ta uloga je posebno bila značajna u sferi odbrambenog vaspitanja i izgrađivanja moralno-političkog jedinstva jedinica i ustanova naših oružanih snaga. Problem nije u tome kako dokinuti delovanje Partije u oružanim snagama odnosno Armiji. To se može učiniti jednim aktom nadležnih organa federalne države, i to neće (ne bar prevashodno) zavisiti od nas – pripadnika Armije. Pravi problem je kako i na koji način nadomestiti tu ulogu Saveza komunista, odnosno kako, na koji način i na kojim društvenim vrednostima organizovati i sprovoditi aktivnosti u sferi života i rada jedinica i ustanova koje sada on realizuje. Mislimo da se taj problem mora hitno rešavati. Odgovori, makar i privremeni, moraju se iznalaziti jer je problem već postao aktuelan za ratne jedinice Armije i jedinice Teritorijalne odbrane.

Neposredno povezan sa tim problemom jeste i problem formulisanja novih osnova i društvenih vrednosti na kojima će se zasnivati politički rad u Armiji i oružanim snagama. Do sada je osnove političkog rada činila ideologija i politika Saveza komunista i osnovne vrednosti samoupravnog socijalističkog društva. Demonopolizacijom Partije, uvođenjem političkog (i ideološkog) pluralizma i formulisanjem nekih novih društvenih vrednosti i novih ciljeva u razvoju našeg društva nameće se potreba za redefinisanjem osnova i društvenih vrednosti na kojima će se zasnivati politički rad (ili kako tu oblast života i rada budemo nazivali) u našim oružanim snagama. To redefinisanje mora biti usmereno na što veći stepen dezideologizacije te sfere života i rada.

Na kraju, jedno od važnijih pitanja vezano za tu oblast sistema opštenarodne odbrane i društvene samozaštite jeste kako i na koji način pripadnicima Armije (prvenstveno aktivna vojna lica i građanska lica) u uslovima višestranačkog pluralizma obezbediti političko angažovanje i aktivno i pasivno biračko pravo. Iskustva u rešavanju tog problema drugih država treba proučiti da bi se našlo što primerenije rešenje.

4) *Jedinstvo sistema opštenarodne odbrane* i jedinstvo oružanih snaga SFRJ ne dovodi se u pitanje u predlozima Saveznog izvršnog veća i Predsedništva SFRJ za promenu Ustava SFRJ, odnosno izradu novog ustava SFRJ. U Predlogu Predsedništva SFRJ kaže se da: „Federacija, kao demokratska socijalistička država i zajednica, ima puni državno-pravni i politički subjektivitet u okviru Ustavom SFRJ utvrđenih nadležnosti, odnosno prava i obaveza, što podrazumeva da ona raspolaže zakonodavnim, izvršno-upravnim, i sudskim ovlašćenjima kojima će obezbeđivati efikasno i kvalitetno ostvarivanje tih prava i obaveza”.³ U skladu sa takvim (federalnim) konceptom savezne države, u Predlogu se kaže da „Novim ustavom treba izraziti koncepciju opštenarodne odbrane kao odbrambene strategije zemlje kojom se štite sloboda, nezavisnost, suverenitet, teritorijalna celokupnost, Ustavom utvrđeni poredak, *jedinstvo sistema narodne odbrane, jedinstvo oružanih snaga i njihovo mesto i uloga* (podvukao M.S.), prava i dužnosti građana i drugih subjekata društva u toj oblasti”.⁴ Na

³ Predlog Predsedništva SFRJ za promenu Ustava SFRJ donošenjem novog ustava, tačka 7.

⁴ Isto, tačka 33.

kraju, u Predlogu Predsedništva SFRJ, kao izraz shvatanja jedinstva sistema narodne odbrane i jedinstva oružanih snaga, kaže se da bi: „Predsedništvo SFRJ trebalo i dalje da zadrži funkciju najvišeg kolektivnog organa rukovođenja i komandovanja oružanim snagama SFRJ u miru i ratu”.⁵

Kada bi postojala saglasnost u pogledu Predloga Predsedništva SFRJ, kad bi se novi ustav SFRJ izradio na predloženim principima i kada bi se ustavi republika i autonomnih pokrajina izradili u saglasnosti sa Ustavom federacije, tada se ne bi postavljali neki veći problemi u dogradnji sistema opštenarodne odbrane i društvene samozaštite. Zapravo, dogradnja tog sistema opštenarodne odbrane i društvene samozaštite kada su u pitanju njegovi osnovni elementi (subjekti opštenarodne odbrane i društvene samozaštite, snage opštenarodne odbrane, rukovođenje opštenarodnom odbranom i rukovođenje i komandovanje oružanim snagama) mogla bi se svesti na rešavanje nekoliko problema: redefinisane subjekata opštenarodne odbrane prema ustavnim promenama, racionalizacija u organizaciji oružanih snaga, te racionalizacija, modernizacija i povećanje efikasnosti u rukovođenju opštenarodnom odbranom i rukovođenju i komandovanju oružanim snagama.

Međutim, u našoj stvarnosti činjenice (bar za sada) nisu takve. Već početne rasprave o promenama Ustava u nadležnim državnim organima (skupštinama republika i pokrajina, saveznoj skupštini) pokazale su da postoje velike razlike u pogledu uređenja odnosa u federalnoj državi. Problem je postao još komplikovaniji posle izborne pobeđe desne koalicije partija – DEMOS u Sloveniji i radikalno desne i nacionalističke Hrvatske demokratske zajednice u Hrvatskoj. U pogledu uređenja odnosa u saveznoj državi i HDZ i DEMOS imaju konfederalistički koncept, i to kao polaznu fazu u procesu potpunog osamostaljenja tih federalnih jedinica. U skladu s takvim konceptom, oni žele da reformišu i odbrambenu sferu, posebno organizaciju oružanih snaga. U vezi s tim, predstavnici tih stranaka dali su veći broj izjava u toku izborne kampanje. No, najvažnije je, što moramo imati u vidu, da i posle pobeđe na izborima, tj. u procesu preuzimanja vlasti, oni istrajavaju u tom svom stavu. To najbolje ilustruju izjave vođe HDZ-a dr Franje Tuđmana, predsednika Predsedništva SR Hrvatske

⁵ Isto, tačka 46.

koje je dao nekim listovima posle pobede u prvom krugu izbora.

U intervjuu ljubljanskom listu „Delo” (od 28. aprila 1990) dr Tuđman, pored ostalog, ističe: „Svakako naš koncept konfederacije obuhvata i preuređenje vojske, koju ubuduće ne bi mogle više da sačinjavaju nacionalno pomešane jedinice. Hrvatski mladići bi ubuduće služili vojsku kod kuće, a komandovalo bi im se na hrvatskom jeziku. Konfederativno uređenje države predviđa i regionalizaciju vojske. Zajednička armija i odbrana moraju biti slično organizovane kao u državama Severnoatlantskog pakta”. Zagrebačkom nedeljniku „Danas” (od 1. marta 1990), na pitanje novinara: „Jeste li vi za stvaranje hrvatske armije?”, dr Tuđman je odgovorio: „U stanovitom smislu da. Nitko ne može poreći da armije s nacionalnim utemeljenjem nisu borbeno sposobnije i djelatnije od unitarnih, za što imate primjer NATO-a, koji takođe polazi od toga”. Sličnih izjava u poslednje vreme, posebno posle izborne pobede DEMOS-a i HDZ-a sve je više. Razlika u odnosu na prethodni period je u tome što te izjave više ne daje „vanparlamentarna opozicija” i kritičari postojećeg sistema, već predstavnici partija koje su preuzele vlast u dve federalne jedinice, pa te izjave imaju drugu političku težinu.

Sve nam to govori da će baš problem odnosa u federaciji biti osnovni kamen spoticanja u postizanju saglasnosti oko izrade novog ustava. To znači da će funkcije, odnosno prava i obaveze federalne i republičkih država u sferi odbrane, sistema odbrane, struktura, organizacija i uloga oružanih snaga biti jedan od centralnih problema oko kojih će se voditi rasprava u procesu donošenja novog ustava SFRJ. A to su sve bitni elementi sistema opštenarodne odbrane. U ovom trenutku veoma je teško predvideti krajnji ishod, ali Armija u procesu dogradnje sistema opštenarodne odbrane mora imati u vidu moguće pravce razvoja odnosa u federaciji i, u vezi s tim, i varijante dogradnje sistema opštenarodne odbrane. To je nužno barem iz dva razloga: prvo, da bismo mogli argumentovati zastupati naše stavove u pogledu uređenja federalne države i njenog sistema odbrane i, drugo, da za većinu mogućih pravaca razvoja imamo barem u osnovnim crtama formulisana rešenja za dogradnju sistema odbrane kako ne bismo bili u situaciji da „preko noći” tražimo odgovore na veoma značajna i složena pitanja.

SUMMARY

REFORMATION OF THE POLITICAL SYSTEM AND ITS
RAMIFICATIONS ON THE TOTAL NATIONAL DEFENCE

In a comparative analysis of fundamental features of our political system, established by the constitutional reform of 1974, with fundamental features of the political system being established by the current social and political reforms, the author has reached several conclusions:

(1) in the ownership and property domain radical changes have occurred; the monism of ownership has been replaced by a pluralism of forms of ownership, which enjoy the status of equality concerning their constitutional legal protection;

(2) the so called agreed upon economy is being replaced by the market economy based on the integrated market and free market competition;

(3) the political monism is being replaced by a political pluralism of the multi-party type;

(4) instead of the party state and its socialization (or its dying out or withering away) the creation of a legalistic state is in process;

(5) instead of an integrated self-management and delegate system the parliamentary system and the parliamentary democracy are being introduced;

(6) instead of the unity of authority a functional division and delimitation of bearers of the legislative, executive and judicial authorities are being introduced;

(7) all these clearly show that the changes in our political system (already applied or the process of introduction) are of such character that we can rightly say that these are most radical changes of our political system from 1945 to date.

On the basis of these conclusions, the author poses the question: which are the ramifications of these changes on the further development or upbuilding of our total national defence concept and system? In his comments to this question the author does not pretend to offer a precise reply, with precisely identified directions of the upbuilding of the total national defence concept and system, but is satisfied with more modest pretensions: (1) to point out that the changes in our political system inevitably impose a further upbuilding of the total national defence concept and system; (2) to point out the direction in which this upbuilding should be undertaken; and (3) by his identifying certain questions and problems and by opening the discussion on them to contribute to finding out the best solutions.

RÉSUMÉ

LES CHANGEMENTS DU SYSTEME POLITIQUE ET LEUR IMPACT
SUR LE PERFECTIONNEMENT DU SYSTEME DE DEFENSE
POPULAIRE GENERALISEE

Par une analyse comparative des principales caractéristiques du système politique établi par la réforme constitutionnelle de 1974, qui représente la base du système politique actuel et fait l'objet des réformes sociale et politique, l'auteur du présent article aboutit aux conclusions suivantes:

(1) des changements radicaux se produisent dans le domaine des rapports de propriété. Le monisme de propriété cède sa place au pluralisme de formes de propriété qui sont à égalité en matière de protection juridique constitutionnelle;

(2) l'économie dite concertée sera remplacée par le système d'économie de marché fondée sur le marché intégral et sur la concurrence libre;

(3) le pluripartisme politique vient se substituer au monisme politique;

(4) à la place de l'Etat du parti et de sa socialisation (c'est-à-dire déperissement) est en cours de formation l'Etat fondé sur le Droit;

(5) à la place de l'autogestion intégrale et du système de délégation on institue le système parlementaire et la démocratie parlementaire;

(6) à la place de l'unité du pouvoir on introduit le partage fonctionnel et établit les tenants du pouvoir législatif, exécutif et judiciaire;

(7) tout ce qui précède illustre sans équivoque que les changements opérés (ou en cours) dans notre système politique sont tels qu'on peut dire à juste titre qu'il n'y en a pas eu de plus radicaux depuis 1945 à nos jours.

A la suite et au sujet des conclusions faites, l'auteur pose la question suivante: quel est l'impact de ces changements sur le développement continu, c'est-à-dire sur le perfectionnement de la conception et du système de défense populaire généralisée? Pour répondre à cette question, l'auteur ne prétend pas donner une réponse précise dans le sens où elle permettrait de définir les axes majeurs du perfectionnement de la conception et du système de défense populaire généralisée en se contentant de formulations plus modestes, à savoir: (1) d'une façon imminente, les changements dans le système politique imposent le besoin de perfectionner la conception et le système de défense populaire généralisée; (2) indiquer le sens dans lequel devront être placés les efforts de perfectionnement de la conception et du système de défense populaire généralisée; (3) en problématisant certaines questions et en ouvrant le débat là-dessus on contribue à la recherche de solutions optimales.

РЕЗЮМЕ

РЕФОРМЫ ПОЛИТИЧЕСКОЙ СИСТЕМЫ И ИХ ВЛИЯНИЕ НА ДОСТРОЙКУ ВСЕНАРОДНОЙ ОБОРОНЫ

Автор при помощи сопоставительного анализа основных характеристик политической системы, восстановленной конституционной реформой из 1974 года, и основных характеристик политической системы, восстанавливаемой нынешними общественными и политическими реформами, пришел к следующим выводам:

(1) в собственнических отношениях происходят коренные изменения. Монизм собственности заменен плюрализмом собственнических форм, которые в отношении конституционно-правовой защиты являются равноправными;

(2) так называемая договорная экономика заменяется рыночной экономикой, основывающейся на интегральном рынке и свободной рыночной конкуренции;

(3) политический монизм заменяется политическим плюрализмом многопартийного типа;

(4) вместо партийного государства и его обобществления (то есть отмирания), идет создание правового государства;

(5) вместо интегрального самоуправления и делегатской системы внедряются парламентарная система и парламентарная демократия;

(6) вместо единства власти внедряется функциональное разделение и разграничение носителей законодательной, исполнительной и судебной властей, и

(7) все это недвусмысленно указывает на то, что характер изменений в нашей политической системе (выполненных и тех, которые выполняются) несомненно свидетельствует о том, что речь идет о наиболее существенных изменениях политической системы с 1945 года по ныне.

В связи с этими выводами автор ставит вопрос: какое влияние этих изменений на дальнейшее развитие, то есть на достройку концепции и системы всенародной обороны? Отвечая на этот вопрос, автор не претендует дать точный ответ со строго определенными направлениями достройки концепции и системы всенародной обороны, но удовлетворяется более скромной целью: (1) указать на то, что изменения в нашей политической системе неминусом навязывают необходимость дальнейшей достройки концепции и системы всенародной обороны, (2) обозначить в каком направлении нужно проводить достройку концепции и системы всенародной обороны и (3) внести вклад в поиск лучших решений, проблематизируя некоторые вопросы и открывая прению по ним.

Preobražaj Saveza komunista Jugoslavije i problemi dogradnje koncepcije opštenarodne odbrane

Potpukovnik prof. dr MIROSLAV HADŽIĆ

U tekstu se razmatra odnos preobražaja Saveza komunista Jugoslavije i dogradnje koncepcije opštenarodne odbrane. Radi se o pokušaju utvrđivanja stepena i sadržaja povezanosti ta dva procesa radi identifikovanja i evidentiranja njihovih reperkusija na koncepciju i sistem opštenarodne odbrane, odnosno odbrambenu sposobnost Jugoslavije. Polazna autorova pretpostavka sadržana je u stavu da se s obzirom na počete i najavljene reforme i promene u društvu, odnosno Partiji, može očekivati i menjanje karaktera i domena uticaja Saveza komunista na koncepciju i sistem opštenarodne odbrane. Budući da se radi o složenim i protivurečnim krizno-reformskim procesima, čija rezultanta ne može biti predviđena s većom pouzdanošću, autor je, na osnovu delimičnog uvida u stvarnost konstruisao početne pretpostavke o mogućim ishodima preobražaja Saveza komunista i reformi društva.

Projekti reformi političkog i ekonomskog sistema objektivno vode stvaranju novog društvenog sistema. Iz toga će nužno slediti uspostavljanje novih odnosa i nadležnosti redefinisanih i novostvorenih društvenih i političkih subjekata. Država i njeni organi će perspektivno poprimati nadstranački karakter i sticati funkcionalnu samostalnost od tekućih političkih procesa i promena. Najavljene vladine reforme društva i sistema direktno se reflektuju na odnos Partije i koncepcije opštenarodne odbrane. Politička pozicija i moć Saveza komunista Jugoslavije radikalno se menjaju. Vladinim projektom su napušteni postulati partijske vizije socijalizma, odnosno integralnog samoupravljanja. Time su počete i promene u dosadašnjem odnosu Partije i državnih organa. Postepeno se kida direktna sprega, a nastaje parlamentarno posredovan odnos. Iz toga nužno sledi i značajna izmena dosadašnje pozicije Partije u koncepciji i sistemu opštenarodne odbrane. Autor smatra da je, zbog svega toga, nužno preispitati i valjanost idejno-političkih postulata i dimenzija koncepcije opštenarodne odbrane.

Utvrđivanje *stepena i sadržaja povezanosti* preobražaja Saveza komunista Jugoslavije i dogradnje koncepcije opštenarodne odbrane otvara mnoštvo zbiljskih, teorijskih i metodoloških problema. Zadati naslov referata ne obuhvata svu

složenost postavljenog problema. Njime je samo naznačena jedna od bitnih relacija i konsekvenci aktuelnog trenutka jugoslovenskog društva. U odnosu – dosadašnjem i sadašnjem – Savez komunista Jugoslavije i koncepcija opštenarodne odbrane sadržani su, doduše višestruko posredovano, svi relevantni činioci. U tom prostoru prepliću se temeljni i aktuelni društveni i politički procesi i sustižu njihove trenutne i trajne, pozitivne i negativne posledice. Zbog svega toga, teorijski je neizvodljivo navedenu relaciju *izolovano* tretirati. Tek u zatečenom društvenom i političkom kontekstu moguće je saznavati karakter i smer međusobnog uticaja preobražaja Saveza komunista Jugoslavije i dogradnje koncepcije opštenarodne odbrane. Analiziranje relacionih sadržaja pretpostavlja spoznaju suštine društvene i partijske krize. Što je još važnije, analiza nužno vodi u procenjivanje valjanosti, odnosno predviđanje mogućih ishoda reformi sistema i promena u društvu. Istovremeno, analiza obavezuje i na, barem preliminarno, identifikovanje i evidentiranje *reprekusija* tih procesa *na koncepciju i sistem opštenarodne odbrane, odnosno odbrambenu sposobnost Jugoslavije*. Tek realizacijom naznačenih predradnji biće moguće razmatranje problema dogradnje koncepcije opštenarodne odbrane.

Značajnu teškoću u nameravanoj analizi pričinjava nemogućnost preciznog određenja sadržaja korelata „preobražaj SKJ” i dogradnja koncepcije opštenarodne odbrane. Njihova, naslovom implicirana, pozitivna korelacija počiva na, bar, upitnim pretpostavkama. Naime, i dalje je otvoreno pitanje da li se Savez komunista Jugoslavije može, a ako može kako i u kom smeru preobraziti. Iz toga sledi i pitanje da li će preobraženi SKJ, odnosno njegovi delovi, imati isti društveni (ustavni) status i dosadašnju političku moć. Tekuće promene i reforme u društvu, a posebno akutna kriza Saveza komunista Jugoslavije jasno indiciraju preraspodelu političke moći u društvu i samoj Partiji. Na osnovu toga, lako je pretpostaviti da će se *nužno menjati karakter i domet upliva SKJ na koncepciju i sistem opštenarodne odbrane*. Već samoproklamovana demonopolizacija Partije potvrđuje prethodnu pretpostavku, a počete reforme ekonomskog i političkog sistema čine je, tako reći, izvesnom.

Prvi problemi proizilaze iz dosadašnje *dvojnosti političkog bića i društvenog statusa Saveza komunista Jugoslavije*. Partija

je do sada istovremeno funkcionisala kao nevladajuća politička organizacija, ali i kao tvoreći subjekt političkog sistema i posednik presudne moći u njemu. Na osnovu toga su tekla dva prividno nezavisna, a u osnovi protivurečna procesa. Od 6. kongresa Partija stalno pokušava da se razvlasti. Uporedo se povećavala njena institucionalna moć, da bi vrhunac dostigla ustavnim garantovanjem političkog monopola. Shodno tome, ona je po dve osnove presudno uticala na oblikovanje i sistemsku izvedbu Konceptije. Prvo, podvođenjem sistema odbrane pod politički sistem i, drugo, partijskim organizovanjem pripadnika oružanih snaga. Iz toga je, logično, sledilo ideološko i političko determinisanje konceptije i sistema opštenarodne odbrane partijskim projektom socijalizma i jugoslovenskog društva. Rezultat je visoka ideologija i politička posredovanost¹ njihovih vojnih sadržaja. Stoga, nastaje problem kako u procesu kritičkog preispitivanja konceptije opštenarodne odbrane *razlučiti i revalorizovati njene ideološko-političke i vojne dimenzije*. Drugim rečima, problem je kako utvrditi koji su postulati, sadržaji i vrednosti izdržali probu vremena i zbilje. Odnosno, kako utvrditi koji su elementi i dimenzije konceptije *nekorespondentni* sadašnjoj i, reformom naznačenj, budućoj stvarnosti jugoslovenskog društva.

Sledeća grupa istraživačkih problema nastaje povodom upotrebljivosti važećih analiza i ocena jugoslovenske stvarnosti. Javnom, a parcelisanom scenom dominiraju brojne, različite i dijametralno suprotne ocene i prognoze. Različito se razumeju uzroci, suština i opseg krize. Još veće razlike postoje u ponuđenim programima njenog razrešenja. Istovremeno, krizno-reformska stvarnost je prepokrivena *ideologijskim interpretacijama različitog predznaka*. Zajedničko im je to, da ideologijskim posredovanjem stvarnosti dodatno podstiču, krizom nastale, *svakovrsne političke iracionalnosti*. Masovnim bekstvom, još neuspostavljenih, građana u nacionalne (nacionalističke) „zabrane”, stvorena je socijalna osnova za politički problematične i egzistencijalno neizvesne intervencije u zbilju. Po meri izbornog ozbiljenja, novonastale projekcije i politički programi uređenja republičkih društava i jugoslovenskog

¹ O tome svedoče i rezultati nekih istraživanja o odnosu studenata prema nastavnom predmetu opštenarodna odbrana i društvena samozaštita. Prema njima, oko 72 odsto ispitanika smatra da taj predmet treba osloboditi preterane ideologizacije (uporedi: „Borba”, 7. maj 1990, str. 8).

državnog prostora najavljuju još neizvesniju blisku budućnost. Sve to otežava analitičko probijanje do temeljnih društvenih procesa. Problem je kako razdvajati pojavno od suštinskog, realno od irealnog, proklamovano od stvarnog itd.

Figurativno rečeno, jugoslovensko društvo i njegovi subjekti trenutno pohađaju *kratak kurs nedoživljene istorije*. Istorijsko vreme se zgusnulo. U sadašnjosti su se srele različite prošlosti i budućnosti. Bivša budućnost je postala prošlost. Ali, zato, bivša prošlost preti da postane budućnost. U ime neizvesne budućnosti međusobno se bore snage prošlosti. Prošlošću se želi ukinuti budućnost sadašnjosti. Međutim, do budućnosti sadašnjost može stići jedino preko prošlosti. Istorijski preskočene lekcije se kad – tad moraju naučiti. Pametna sadašnjost ne ponavlja sopstvenu, već uči iz civilizacijski potvrđene prošlosti. Ona je za nju uslov ulaska u budućnost.

Nemali problem u nameravanom razmatranju, a posebno u dogradnji Konceptije, biće zatečeni individualni i grupni *psihološko-emocionalni, vrednosno-saznajni i političko-interesni* sklopovi. Kriza nejednako zahvata različite pojedince, društvene grupe i slojeve. Različitim intenzitetom se reflektuje na njihov zatečeni društveni i politički status, različito im ugrožava bazične i konkretne interese i potrebe. Istovremeno, i moć političkog uticaja na krizu, tj. reformu, nejednako je raspoređena. Iz toga nužno slede i različite, pojedinačne i grupne, reakcije na zbilju.

Temeljna kriza društva sadrži i krizu morala, krizu sistema vrednosti i ideologijskih uverenja znatnog broja građana. Udružene, one vode i ka egzistencijalnoj krizi pojedinca. Ustaljeni i usvojeni egzistencijalni, ali i dnevni odgovori na izazove života sve su manje dovoljni za razumevanje turbulentne stvarnosti. Veliki deo stečenih odgovora postaje disfunkcionalan. Tendencijski se povećava nekonzistentnost stavova i ponašanja pojedinaca i grupa. Radikalnost (neželjenih) društvenih promena i (željenih) reformi sistema izaziva nove, individualne i kolektivne, socijalno-psihološke konflikte. Mada su pojedinačne reakcije nepredvidljive i bez istraživanja unapred nesaznatljive, na osnovu iskustva se može registrovati nastajanje tri preovlađujuća modela odgovora na krizu. Pri tome, treba imati u vidu da se *uvek radi* i o psihološko-ideološkim *racionalizacijama* konkretnih – ekonomskih i političkih

interesa i potreba, odnosno spremnosti ili nespremnosti na njihovo, reformom naznačeno drugačije realizovanje i zadovoljavanje.

Prvi model možemo uslovno označiti kao model „ideološke rigidnosti”. Suština mu je u *emocionalno-saznajnom neprištajanju na stvarnost*, odnosno u svojevrsnom bekstvu od stvarnosti. Osnova mu je u neprihvatanju svih konsekvenci krize i reforme, odnosno u neprištajanju na izmenu stečenih interesa i pozicija. Tada delatni i misaoni odnos prema stvarnosti ostaje u granicama stečenog sistema uverenja i stavova. Zbog svoje disonance sa stvarnošću, takvi stavovi prerastaju u ideološke stereotipije i faktički blokiraju delatni angažman pojedinaca ili grupa.

Drugi model uslovno možemo nazvati „konvertitskom nekritičnošću”. Po njemu se u trenucima krize ili radikalnih promena *dotadašnji sistem kanona, vrednosti i ciljeva lako zamenjuje drugim*. Nosioći takve svesti masovno napuštaju svoja dojučerašnja neupitna verovanja da bi se istim žarom prepustili novonastupajućim ideologijama. S tog stanovišta se, onda, lakše razume pristajanje velikog broja građana uz nacionalističke i druge ispodcivilizacijske programe i pokrete.

Treći model, u najopštijem smislu, možemo imenovati kao „kreativno-aktivistički”. Suština mu je u emocionalnoj i saznoj otvorenosti za *kritičko-upitni odnos prema nasleđenom i sadašnjem*. Iz toga se crpu motivi – pokretači sopstvenog političkog angažmana u reformskom preuređenju jugoslovenske zajednice tragom modernih društava. Međutim, u svim tim varijantama ključni problem njihovim protagonistima biće oslobađanje od iluzije da su *pojedinačna ili kolektivna politička, ideološka i emocionalna volja dovoljne za (ne) menjanje stvarnosti*. A, u vezi sa tim, i da je moguće, odnosno opravdano nametanje sopstvene, parcijalne političke i ideološke volje (i interesa) drugačije mislećim.

Preliminarno naznačavanje teorijskih problema i nemogućnost jednoznačnog razumevanja zahvaćenih procesa, analizu koja sledi čine umnogome *hipotetičkom*. Naime, ako se osloncem na naučna saznanja i može steći pouzdan uvid u biće jugoslovenskog društva i SKJ, odnosno u suštinu njihove krize, ona nisu dovoljna za pouzdanije predviđanje nastajućih i mogućih promena. Rezultanta krizno-reformskih društvenih

procesa ne nastaje po projekcijama nauke, a još manje po liniji i nameri vladajuće ili pojedinačne političke volje. Drugim rečima, i *korelati* („preobražaj SKJ” i „dogradnja koncepcije opštenarodne odbrane”) i *medij* njihove egzistencije (krizom i reformom menjajuće društvo) u ovom trenutku su *nepoznane*. Stoga će biti nužno, na osnovu ograničenog uvida u stvarnost, konstruisati *početne pretpostavke* o mogućim ishodima kako preobražaja SKJ, tako i dogradnje koncepcije opštenarodne odbrane, a sve to u kontekstu previrućeg društva. Iz početnih, slediće *izvedene pretpostavke* o mogućim sadržajima „preobražaja” i „dogradnje”, odnosno karakteru i smeru sadašnjeg i budućeg interakcijskog odnosa Saveza komunista Jugoslavije i koncepcije opštenarodne odbrane.

Nezavisno od navedenih ograničenja, i u ovom istraživačkom slučaju *nauka je u mnogo povoljnijoj poziciji od politike*. Naime, *nauci je mnogo lakše, pa makar i na hipotetičkoj osnovi, da se ispoštuju logičke i teorijske uzanse*. Politika, *koliko god da uvažava saznanja nauke, ne može, a i ne mora, da ih se pridržava u praksi*. Nauka je obavezna, za razliku od politike, da iz društvenih procesa, reformskih i drugih projekata, *izvodi sve i krajnje konsekvence*. Politika, s osloncem na svoju moć, može te konsekvence da prenebregava, pa i odlaže, a da to zbilja odmah ne sankcioniše. Međutim, bekstvom od konsekvenci ne može se, u krajnjoj instanci, izbeći susret sa istorijskim računom, koji zbilja neminovno, ali uvek naknadno ispostavlja. Stoga, *racionalna politika uvek polazi od svih mogućih konsekvenci i pokušava da predupredi njihove negativne efekte po sebe i društvo*. No, smer kvalitet i domet političkog odlučivanja zavise, pre svega, od karaktera distribucije političke moći u društvu i, na toj osnovi, uspostavljenog odnosa političkih snaga. Međutim, posedovanje dovoljne količine moći za donošenje odluke ne garantuje njeno ostvarivanje. Tek u susretu sa stvarnošću, promenljivom socijalnom i interesnom geografijom društva, počinje provera valjanosti i ostvarljivosti političke odluke. Dakako, to nauku ne oslobađa od odgovornosti za kvalitet politike, ali aktom odluke politička volja preuzima na sebe ključnu odgovornost. Tada bi logično bila da ona prva i snosi posledice svoje (ne) uspešnosti.

Spram navedenog odnosa između politike i nauke, i analiza koja sledi je, irelevantna sa stanovišta konkretne

političke situacije u Jugoslaviji i Savezu komunista. Namere autora ostaju u razmerama manje ili više obuhvatnog i argumentovanog problematizovanja zadate relacije – preobražaja Saveza komunista i dogradnje koncepcije opštenarodne odbrane. Budući da je otkrivanje tih veza moguće jedino u okviru aktuelnog društvenog i političkog miljea, autor se morao upustiti i u sažete analize protivurečnih procesa. Na toj osnovi je i učinjen pokušaj ukazivanja na konsekvence konfliktna transformacije jugoslovenskog društva po koncepciju opštenarodne odbrane. Dakako, radi se samo o jednom razumevanju i interpretiranju, koje, eventualno, može biti uvod u dalja istraživanja.

SAMOUKIDAJUĆI PREOBRAŽAJ SAVEZA KOMUNISTA JUGOSLAVIJE

Tekući preobražaj Saveza komunista Jugoslavije samo je spoljna manifestacija mnogo složenijih i dugotrajnih procesa. Na osnovu unutrašnjih promena, sukoba i neuspeha nije moguće razumeti suštinu *raskršća* na kojem je danas Partija. Preovlađujuća, u osnovi pojednostavljena objašnjenja različito lociraju uzroke i činioce njene krize. Licitira se sukobima između rukovodstava, različitih shvatanja socijalizma i unutarpartijskih odnosa. U „igru” su uvedeni i različiti pristupi Jugoslaviji – konfederalne i federalne opcije. Nude se objašnjenja pozivom na, različito interpretiranu, zajedničku prošlost. Sudeći po tim objašnjenjima moglo bi se pomisliti da su različite urote i (anti)koalicije određivale sudbinu ne samo Jugoslavije i njenih naroda već i socijalizma.

Aktuelna partijska rukovodstva delova Saveza komunista nude, pak, svoja objašnjenja. Odriču se svoje i zajedničke prošlosti i beže u lako obećanu demokratsku budućnost socijalizma blagostanja. Međusobno nikako ne mogu da izmere ko je (bio) veći grešnik, a ko je sada, veći unitarista (separatista). U međusobnim obračunima koriste se nacionalni, istorijsko-mitski, dnevno-politički i budući interesi. Dugotrajne unutarpartijske „igre bez granica” počele su da daju prve rezultate. Pošiljalaca ima bezbroj, a adresant je samo jedan – Savez komunista Jugoslavije.

Pokušaj razumevanja krize SKJ u okviru aktuelnog političkog miljea znači odustajanje od traganja za temeljnim razlozima i suštinom. Bez analize društvenog i partijskog bića, predašnjeg i sadašnjeg, SKJ nema valjanih odgovora. S tog stanovišta, celovita kriza SKJ *krajnja je i istorijska rezultanta njegovog prethodnog delovanja*. U krizi su se stekli, sustigli i prepleli, da bi u njoj postali javni, determinantni činioци partijskog bića. Karakter partijskog bića je odredio sadržaje i domete projekta novog društva. Kraх projekta samoupravnog društva, u krajnjoj instanci, samo je saldo prethodnog partijskog mišljenja praktikovanja socijalizma.

Pokazalo se da je društvo mnogo lakše od Partije podnelo kraх njenog projekta. Nemoćna da na vreme spozna sudbinu integralnog samoupravljanja i nadiđe ga novim programom, Partija je stalno kasnila za krizom. I, u trenutku kada je zasnovala početni koncept (Prva konferencija SKJ) nije bila sposobna da ga oživotvori. Okupirana i obezmoćena sopstvenom krizom, Partija nije bila sposobna da rešava društvenu. Pozitivna strana partijske krize je tendencijsko osamostaljenje društva i sistema. Pokazalo se da je to bilo presudno za nastajanje politički relevantne snage (Savezno izvršno veće), sposobno da ponudi i realizuje pozitivan program razrešenja krize. Ma koliko zvučalo paradoksalno, takav ishod pogoduje i Savezu komunista Jugoslavije. Oslobođen dela političke moći, prenesene na vladu, dobio je priliku da se preobrazi.

U suštini, proces preobražaja je znak da je SKJ ostao bez identiteta, odnosno da traga za njim. *Preobražajem Partija napušta stari i pokušava da osvoji novi identitet* – samoukida se da bi se ponovo samoproizvela. Dakako, radi se o istorijskoj i kriznoj iznudici, a ne o dobrovoljnom izboru. Očigledno je da SKJ ne može da se samoproizvede dok se Partija ne samoukine. Da bi se samoukinula, što je uvod u preobražaj, mora da ukine sve pretpostavke svoje prethodne egzistencije. Odnosno, da dokine izvore i činioce sopstvene krize, koja ga je potpuno zahvatila.

Svedoci smo krize *socijalnog identiteta* Saveza komunista Jugoslavije. Ona je rezultat spregnutog delovanja dva osnovna razloga. Prvi razlog proizilazi iz činjenice da se (samo) legitimacijski socijalni izvor – radnička klasa – nije uspostavio i dokazao kao subjekt istorije. Do sada radnička klasa ni

empirijski nije postala jugoslovenska. Faktički, ona to nije ni mogla, jer je prvo bila malobrojna a kasnije podeljena. Ekonomski i politički je stalno posredovana i parcijalizovana. Nacionalnim i „zurovskim“ međama, delegatskim sistemom i dogovornom ekonomijom, ostala je s onu stranu politike i moći. Drugi razlog je činjenica da SKJ, i pored svih proklamacija i ustavno-sistemskih reformi, nije uspeo da realizuje konkretne i istorijske interese radnika (radničke klase) u Jugoslaviji.

Ne odustajući od svog klasnog identiteta, SKJ se sada sreće sa novim problemima. Paradoks istorije je, između ostalog, i u tome što su se radnicima u Jugoslaviji onog trenutka kada su počeli da se klasno osveščuju i organizuju (nezavisni sindikati) počele sužavati mogućnosti da osvoje istorijsku poziciju. Naučno-tehnološkom revolucijom i postindustrijskom strukturom proizvodnje tradicionalna radnička klasa u modernim društvima postepeno nestaje sa pozornice. Tržišno prestrukturiranje jugoslovenske privrede vodi sličnim rezultatima: socijalnoj dezagregaciji radničke klase i nastanku novih slojeva i grupa. Zbog toga ostaje otvoreno pitanje na koju i kakvu radničku klasu će se SKJ sada i ubuduće oslanjati. Inovirano programsko otvaranje SKJ prema drugim socijalnim izvorima, za sada, ne obećava mnogo. Političkim pluralizmom građani su dobili mogućnost izbora. Za to što je taj izbor sada, uglavnom, (jedno)nacionalan zasluga ima i Savez komunista Jugoslavije. Istovremeno, i dugotrajno partijsko sektaštvo i ekskluzivizam daju rezultate. Ranije zapostavljene i marginalizovane grupe i slojevi stvaraju svoje partije. Kidaju se i transmisijski izvori kadrovskog obnavljanja Partije. Utoliko se SKJ tek nalazi pred iskušenjima uspostavljanja novog socijalnog identiteta. Spram tekućih reformi, anahrono bi bilo utočište ponovo tražiti u jednoj klasi ili sloju. Nova pravila političke igre zahtevaju obraćanje svim građanima, koji će prema prepoznatljivosti i ostvarljivosti sopstvenih interesa podržavati, ili ne, Savez komunista Jugoslavije. Pridobijanje novih subjekata – građana zahteva i nov program, a Partija ga za sada nema.

Evidentna je i kriza *programskog identiteta Saveza komunista Jugoslavije*. Dodajući svojim nazivima nova određenja, delovi SKJ javno su se odrekli partijskog programa. U političkoj iznudici sankcionisali su ono što je kriza ustanovila a oni

nisu. Odričući se programa, nisu se odrekli političkog nasleđa. Žele se legitimisati komunističkim nasleđem, ali ne žele i njegove hipoteke. Pozivom na prošlost, koju su odbacili, žele sačuvati (osvojiti) vlast. U tu svrhu su ekspresno proizvedeni novi programi. Na prvim izbornim proverama nisu položili ispit. Pokazalo se da nije dovoljno odbaciti staro i obući novo programsko „ruho”. Posebno ne bez detaljnog obrazloženja.

Novi programski identitet uspostavljao se na nekoliko načina. Teorijsko-idejni sadržaji su crpeni sa više izvora. Iz komunističkog nasleđa je zadržano, ali modifikovano i prošireno, klasno izvorište i socijalizam kao budući cilj. Od tradicionalne socijaldemokratije preuzete su kritike ranog boljševizma i ključni elementi koncepta „demokratskog socijalizma”. U tom okviru je preuzet i korpus građanskih civilizacijskih i univerzalnih vrednosti. Veza sa savremenim procesima hvatana je uvođenjem ekologije itd. Istovremeno, odbačeni su temeljni postulati sopstvenog i izvornog komunističkog projekta: monizam svojina, politički monizam, klasna borba, diktatura proletarijata, partijska avangardnost, odumiranje države, antikapitalizam, i tako redom.

Eklektički pristup, posebno u političkim programima, principijelno posmatrano nije hendikep. On je, verovatno, i nužan na putu ka novom identitetu. Međutim, politički dometi i efekti su mu omeđeni dvema slabostima. Napuštajući stari program i praksu bez njihove radikalne, teorijske i istorijske kritike, novoimenovani delovi SKJ otvorili su politički prostor svojim rivalima. Neizbežne kritike programa i produkata delovanja dosadašnjeg SKJ zahvataju i njih i dovode im u pitanje politički i moralni dignitet. Nudeći eklektički novi program delovi, a time i ceo SKJ izgubili su stari a nisu uspostavili novi programski identitet. Na programskom nivou teško ih je razlikovati od novonastalih, barem nominalno, prodemokratskih partija. Kada se još ima u vidu da su novi programi delova SKJ dovoljno uopšteni i teško ostvarivi u sadašnjem trenutku, postaje jasnije zašto opada njihov uticaj.

U osnovi samoukidajućeg preobražaja SKJ nalazi se njegova *konstitucionalna kriza*. I u slučaju SKJ osnovni organizacijski princip – demokratski centralizam – pokazao je sve svoje vrline i mane, koje su se ispoljavale na društvenom i unutarpartijskom planu.

Sve dok je demokratski centralizam bio samo unutarpartijski princip davao je, sa stanovišta ciljeva KPJ (SKJ), pozitivne rezultate. Dokazao se kao neophodan preduslov i ključan instrument za politički opstanak u predratnoj, odnosno za političku (ratnu) pobjedu u novoj Jugoslaviji. Međutim, onog trenutka kada je proširen na društvo, postao je, u krajnjoj instanci, kontraproduktivan. Mada se SKJ (KPJ) inaugurisanjem samoupravljanja nominalno odrekao vladanja društvom, u svojoj politici u društvu faktički nikada nije napustio demokratsko-centralistički način odlučivanja. Kombinacijom teritorijalnog i funkcionalnog načina organizovanja, Partija je bila sveprisutna. Pod njenom kontrolom su se nalazile sve sfere života i društvene proizvodnje. Time je obezbeđeno ostvarenje vrhovne političke volje. Međutim, ostavljen je hijerarhijski prostor za nastanak i ukorenjivanje parcijalnih partijskih volja. Rezultantno je nastao proces, prvo prikrivenog, a onda javnog separiranja jedinstvene organizacije. Prenesen na društvo i ustavno sankcionisan, doveo je do separiranja društva. Povratnom spregom nastaje krajnji produkt: (kongresni) raspad Saveza komunista Jugoslavije.

U unutarpartijskom prostoru demokratski centralizam je proizveo dvostruko negativne efekte. Distribucijom moći u korist rukovodstava učinio ih je politički samostalnim i nezavisnim od članstva. U sprezi sa, na toj osnovi, osvojenom količinom društvene moći produkovana je neograničena politička samovolja. U njenom zahvatu su se našle sve sfere društva od ekonomije do kulture. Nasuprot tome, statutarnom izvedbom demokratskog centralizma članstvo je politički obezmoćeno. Sva njegova politička moć je počinjala i završavala u osnovnoj organizaciji. Stoga, permanentna borba rukovodstava protiv pasivnosti i oportunitizma članstva i nije mogla dati rezultate. Kada se još ima u vidu da je između članstva i egzistencije (socijalne sigurnosti i promocije) uspostavljena visoka zavisnost, postaje jasan konformizam članstva. Istovremeno, to objašnjava i stalni priliv i hijerarhijsku dominaciju uglavnom neradničkog članstva.

Krajnji negativni efekti demokratskog centralizma ispoljeni su, što je samo prividno apsurd, raspravama i sukobima između republičkih partija oko demokratskog centralizma. Ni najžešći protivnici, ni najuporniji branitelji nisu doveli u pitanje opravdanost tog principa u sopstvenim okvirima. Sa-

svim logično, jer im je on omogućavao disciplinovanje sopstvenog članstva. Da je to tako potvrđuje činjenica da je i nakon (delimičnog) konsenzusa o završetku, odnosno nastavku Kongresa, demokratski centralizam napušten samo na saveznom nivou. Poboljšanjima statuta proširena su pojedina prava članstva, ali ne radikalno. Tako je i u republičkim partijama nastao prelazni period svojevrsnog dvovlašća. Članstvo ima pravo na zadržavanje svog (različitog i manjinskog) mišljenja, ali ne može i dalje da odlučuje o politici rukovodstva. Rukovodstvo je monopolisalo svoju politiku prema Jugoslaviji, SKJ i drugim delovima, ali više ne može sa sigurnošću da računa na podršku članstva.

Uspostavljanjem konsenzusa potvrđena je činjenica da SKJ više ne može (i neće) da postoji na dosadašnji način. Isto tako, da predstoji traganje za mogućnostima jugoslovenske rekonstitucije Saveza komunista koja će zahtevati i organizacijsko redefinisavanje njegovih budućih delova. Pomenuto redefinisavanje nije moguće bez programskog definisanja i socijalnog smeštanja. Zato se može reći da je SKJ završio jednu etapu svog postojanja a da još nije stvorio pretpostavke za svoj opstanak.

Sve društvene posledice temeljne krize SKJ još nisu vidljive. Za sada se ne mogu predvideti ni sve posledice po SKJ. Međutim, započete su društvene i sistemske promene koje bitno menjaju njegovu društvenu poziciju. Predlogom ustavnih promena predviđeno je ukidanje monopola Saveza komunista. Time on izlazi iz sistema. Da bi u njega ponovo ušao, ali u drugačijem svojstvu, moraće da pobeđuje na izborima. Uslov za to je da demokratskim putem stekne poverenje građana. To znači, Savez komunista Jugoslavije prestao je da bude „integrativni faktor” jugoslovenskog društva. Ustavnim promenama ostaće i bez „istorijske odgovornosti”. Državnim aparatom će moći da rukovodi samo ako dobije mandat građana, ali na određeno vreme. Sve to ukazuje da SKJ gubi dosadašnje nadležnosti nad državom, te da ih više ne može uspostaviti u starom obliku.

RAZMEĐA JUGOSLOVENSKOG DRUŠTVA

Tvrđnja da su jugoslovensko društvo i Savez komunista Jugoslavije u temeljnoj krizi više nije dovoljna za razumevanje

stvarnosti. Ona posebno nije dovoljna za otkrivanje i/ili prognoziranje budućeg scenarija (radikalnog) razrešenja krize. Na osnovu početne tvrdnje teško se mogu otkriti i proceniti sve posledice tekućih i budućih društvenih procesa. Kriza je inicirala i otvorila *protivurečne tokove* u društvu i Savezu komunista Jugoslavije. Reakcijom na krizu začeti su pozitivni reformski zahvati u ekonomski i politički sistem. Međutim, kriza je podstakla i učinila javnim raznovrsne promene u političkom, socijalnom, nacionalnom i ideološkom ambijentu. Na društvenu scenu su stupile raznorodne političke snage, kao nosioci raznosmernih, parcijalnih i globalnih promena. Tendencijski se stvara *nov paralelogram* raznoznačnih i raznosmerno delujućih *ekonomskih i političkih silnica*, čija se rezultanta, za sada, može samo naslutiti, ali ne i egzaktno utvrditi. Otpočeo je i protivurečan proces institucionalne i vaninstitucionalne *preraspodele* političke (i ekonomske) moći.

Nastao je svojevrstan društveni interregnum. Postojeći, posebno politički, sistem je u kriznoj iznudici i reformskom intervencijom, znatno deregulisan i obezmoćen. Faktički je nemoćan da značajnije podupre reforme u jugoslovenskim razmerama, a isto tako i da predupredi ili zaustavi neželjene promene. Reformskim projektom proklamovani novi sistem još nije uobličen i ustavno sankcionisan, te su tekući procesi izvan njegovog delotvornog zahvata. Nasuprot tome, u pojedinim segmentima društva teku promene koje su uvod u stvaranje drugačijeg(ih) sistema. Utoliko je, u ovom kontekstu, nužno sadržinski i pojmovno razlikovati počete *reforme i promene*. Mada semantički neopravdana, rečena distinkcija je zbiljski utemeljena, a time i razložna.

Naime, i bez obzira na deklarativne sličnosti, između *snaga reforme i snaga promena* postoje bitne *teleološke* razlike. Mada spolja nisu lako vidljive, one se jasno ispoljavaju u pristupima razrešenju krize. Ključne razlike nastaju u odnosu prema *zatečenom društvenom, državnom i sistemskom okviru* egzistencije jugoslovenske zajednice. Razloge tome, dakako treba tražiti i u činjenici da je kriza dokazala *temeljnu neintegrisanost jugoslovenskog društva*. Dosadašnji integrativni mehanizmi, pretežno političke i ideološke prirode, pokazali su se neotporni na centrifugalne tendencije. Postalo je jasno da ekonomija nije obavila svoju integrativnu funkciju, što je

i logično s obzirom na njenu trajnu potčinjenost politici. Stoga je, *prvo i pravo pitanje kako i na kojim osnovama je moguća reintegracija jugoslovenske društvene i državne zajednice.*

Politički izraženo, ali i politički instrumentalizovano nezadovoljstvo dominantnih nacional-političkih snaga sadašnjom, a i prethodnom Jugoslavijom čine sve izvesnijom nemogućnost njenog reintegrisanja u zatečenim ustavno-sistemskim okvirima. Snage reforme, uz sve međusobne razlike, jugoslovensku državnu zajednicu *tretiraju kao* (mogući, željeni i nužni) *okvir, odnosno polaznu osnovu* za reformske intervencije u krizu. Znači, misle je kao istorijski nastalu datost, a ne zadatost, posebno ne u sadašnjoj sistemskoj izvedbi, ali i kao neophodnu pretpostavku reformi. Smatraju da reformisanje jugoslovenske zajednice mora teći u skladu sa nagomilanim protivurečnostima i demokratskim artikulisanim, konsenzualnom, političkom voljom svih njenih subjekata. Nasuprot tome, snage promena *radikalnu izmenu, pa i dokidanje jugoslovenske zajednice* poimaju kao prvi i neophodan uslov realizacije sopstvenih antikriznih projekata. Shodno tome, u svoje, više predizborne (vlastonamerne) nego antikrizne, projekte ugrađuju zahteve za ukidanjem konstitutivnih i integrativnih činilaca i mehanizama države Jugoslavije. Odnosno, protive se njihovom vaspostavljanju i stvaranju.

Tako su kriza i političke reakcije na nju proizvele (privedno) paradoksalnu situaciju. Kriza jeste nastala, između ostalog, i zbog temeljne nesaglasnosti partijskog projekta socijalizma sa stalno menjajućim jugoslovenskim društvom. Projekt, i iz njega izvedeni ekonomsko-politički sistem, sa istorijskog staništa posmatrano, pokazali su se nesposobnim da amortizuju, a pogotovu da apsorbuju i delatno iskoriste nastajuće promene u društvu. Projekat i sistem jesu permanentno menjani ali, što je i kriza ustanovila, nezavisno od stvarnosti. Time je sve više *povećavan raskorak između nominalnog i faktičkog društvenog stanja*, što je rezultiralo trajnom disfunkcionalnošću ekonomskog i političkog sistema. Analogno tome, i poslednji pokušaji (stabilizacija ekonomskog i dogradnja političkog sistema) oktroisanog reformisanja su propali i ubrzali otvoreno izbijanje krize. Istovremeno, rasla je inkonzistentnost sistemskog okvira i promenjenog društvenog ambijenta. Socijalne, ekonomske, političke i duhovne promene u

društvu dugo su tekle van javne scene. Kada su i izbijale na površinu, racionalizovane su vladajućom, inače instrumentalizovanom, ideologijom. Zato je i bilo moguće da u okviru (prividno) jedinstvenog SKJ godinama uporedo opstaju različiti projekti i prakse političkog i ideološkog delovanja.

Paradoksalnost političkih produkata krize je u činjenici da ona, istovremeno, ali i nejednako, *stvara činioce sopstvenog razrešenja i produbljanja*. Kriza jeste nametnula reforme, a one su, koliko god usmerene na prevladavanje krize, potencirale i olakšale promene. Sadržaji i dometi reformi omeđeni su zatečenim ustavno-sistemskim okvirima, a promene nisu. Na toj osnovi nastaju dve, međusobno suprotne tendencije. Po meri reformi stvaraju se pretpostavke za postepeno dokidanje izvora i činilaca krize. Uporedo nastaju i pretpostavke ustavnog sankcionisanja i sistemske operacionalizacije nastalih i nastajućih društvenih promena. Utoliko se može reći da je reforma i *pokušaj ovladavanja promenama*, odnosno racionalnog korišćenja i usmeravanja, promenama produkovanih, društvenih energija. Znači, u krajnjoj instanci, kriza i reforme objektivno pogoduju promenama. U toj činjenici je i sadržan paradoks. Naime, krizom i reformom na javnu scenu izvedene i legalizovane promene tendencijski produbljuju krizu i, objektivno otežavaju reformu. Razloge tome treba tražiti i u značajnim manjkavostima, još važećeg, političkog sistema socijalističkog samoupravljanja, koje tek sada postaju očigledne.

Činjenica da u sistem nisu ugrađeni neophodni *samokorektivni, samozaštitni i samorazvojni* mehanizmi omogućava sada njegovo vaninstitucionalno i vanustavno menjanje. Istovremeno, socijalističko-samoupravna jednodimenzionalnost ostavila je izvan Ustava i sistema osnovne civilizacijske i univerzalne vrednosti. Pošto ustavno nisu sankcionisane, odnosno sistemski zaštićene kao temeljne i trajne vrednosti društva, one nisu ni mogle (p)ostati osnovne integrativno-vrednosne poluge njegove samoreprodukcije. U takvoj situaciji, navedene vrednosti postaju *manipulativna sredstva u političkoj promociji* raznorodnih subjekata u njihovom nastupu ka vlasti.

Pozivom na korpus ekonomsko-političkih i demokratskih vrednosti nastaju ispodcivilizacijski i aistorijski politički pokreti. Zajedničko im je to da navedene vrednosti zaodevaju

u nacionalno, posreduju ih i omeđuju nacional(ističkim)nim. Umesto društva građana, promovišu i nude apstraktno-mitskim nacionalnim kolektivitetom ispunjeno društvo. Na toj osnovi, tekuće, a ustavno nekontrolisane promene prete da zaustave i ponište reforme. Naime, ustavni interregnum *omogućava jednodne političke akte usmerene na rastakanje jugoslovenske društvene i državne zajednice*. U ovom trenutku, kriza i krah samoupravnog projekta prete da prerastu u krah jugoslovenskog društva. Drugim rečima, latentne i javne protivurečnosti reforme i promena tim aktima dolaze u sukob. Od načina razrešenja tog sukoba zavisi i dalja sudbina jugoslovenskog društva. A to znači i dograđene koncepcije i sistema opštenarodne odbrane.

Naznačavanje mogućih reperkusija reformi i promena na koncepciju opštenarodne odbrane zahteva skiciranje bitnih elemenata radikalno različitih pristupa jugoslovenskom društvu i njegovoj krizi. Uz rizik pojednostavljivanja, moguće je evidentirati dva osnovna pristupa. *Prvi*, koji nastaje na bazi reformske reakcije na krizu, *pretenduje na demokratsku rekonstituciju Jugoslavije* na osnovama modifikovanog apsorbovanja, istorijom potvrđenih, civilizacijskih vrednosti i sadržaja modernog društva. Taj pristup je najcelovitije sadržan u programu reformi Saveznog izvršnog veća.

Drugi, pristup se može označiti kao pokušaj *promena rastakanjem i preoblikovanjem državnog bića Jugoslavije* prema nacional-separatnim i pseudodemokratskim parcijalnim interesima. Varijante ispoljavanja, kao i socijalno-politički nosioci drugog pristupa su brojni. Zbog ideološko-političke mimikrije i socijalne (nacionalne) demagogije teško ih je prepoznavati. Shodno tome, i za prevladavanje, odnosno dokidanje krajnjih negativnih konsekvenci tih programa nije više dovoljna samo političko-propagandna antidelatnost. Zbog toga su, u našoj podeli, *prvi i drugi* pristup, dugoročno posmatrano, ne samo inkompatibilni već i suprotni. Sa znatnom verovatnoćom se može pretpostaviti da će se odlučujuće političke borbe u bliskoj budućnosti na jugoslovenskom nivou voditi između političkih zastupnika ta dva koncepta. Isto tako, može se pretpostaviti da će u zahvatu rasprava i borbi biti i koncepcija opštenarodne odbrane, odnosno društvena pozicija i uloga oružanih snaga SFRJ.

Činjenica da se radi o, manje ili više, oformljenim i javno prezentovanim programima, od kojih se neki već ozbiljuju, zahteva otkrivanje njihovih *konsekvenci* po Savez komunista i koncepciju opštenarodne odbrane. U tu svrhu ćemo, prvo prezentirati, u lapidarnom i modelskom vidu, osnovna obeležja navedenih programa.

Ishodišna i uhodišna tačka programa Saveznog izvršnog veća i ostalih jugoslovenski opredeljenih snaga, jeste *demokratska reintegracija i rekonstitucija Jugoslavije*. Reformskim zahvatima žele se stvoriti neophodne pretpostavke za sklapanje novog „društvenog i političkog ugovora” između građana, naroda i narodnosti, odnosno republičkih država, o sadržaju, karakteru i načinu funkcionisanja Jugoslavije. Istovremeno, želi se obezbediti, spram konkretnih uslova, a po meri modernog društva, optimalna autonomija svih subjekata i sfera u okviru interesno-demokratske integracije Jugoslavije. Centralna osa programa je uspostavljanje *autonomije ekonomije, politike i građana*. Na tim osnovama je i počeo proces radikalne reforme ekonomskog i političkog sistema Jugoslavije.

Koncept ekonomske reforme SIV-a počiva na tržišnoj privredi, kojoj su, izvori i pretpostavke pluralizma vlasništva i privrednih subjekata, slobodan protok roba, kapitala i radne snage, slobodna inicijativa i konkurencija, tržišno vrednovanje rezultata rada i njima primerena organizacija društva i (savezne) države. Saveznoj državi su namenjene samo makroekonomske funkcije. Od tržišne privrede se očekuje da, po tempu i meri ukorenjivanja, odigra *ulogu integrirajućeg faktora*, odnosno „razarača” uspostavljenih parcijalnih (i nacionalnih) egoizama. Jer, načelno, onog trenutka kada profit postane motivacioni i integrativni faktor razvoja društva jezičke, nacionalne, verske, kulturne, političke i ideološke razlike ostaju „za popodne”.

Komplement tržišnoj privredi, i njen neophodan uslov, jeste demokratski politički sistem. U idel-tipskoj varijanti pretpostavlja suverenitet građana i naroda (kao demosa), garantovana građanska prava i slobode pojedinca, višepartijski parlamentarni sistem, sa parlamentom kao centrom vlasti, podelu vlasti na nezavisno zakonodavstvo, sudstvo i izvršnu vlast, vladavinu prava, odnosno pravnu državu, slobodnu

javnost itd. Shodno tome, projekt reformi političkog sistema koji zastupa SIV, u kompletu sa reformom ekonomskog sistema, objektivno znači stvaranje *novog društvenog sistema*. Iz njega sledi uspostavljanje novih odnosa i nadležnosti, redefinisanih i novostvorenih, društvenih i političkih subjekata.

Prvi korak ka tome je ustavno redefinisanje napuštanjem ideologijskih u korist civilizacijskih, osnovnih i trajnih društvenih vrednosti. Novim ustavom se žele sankcionisati i zaštititi zajednički i opšteprihvaćeni interesi svih konstituenata jugoslovenskog društva. U okviru toga, predviđa se ukidanje svakog političkog monopola i dezideologizacija sistema. Država i njeni organi treba da poprime *nadstranački karakter*, odnosno da sačuvaju funkcionalnu samostalnost od tekućih političkih procesa i promena. Da bi to mogli biti, moraju postati *reprezentni interesa celog društva*, a ne njegovih pojedinih delova. Uslov za to je ustavno garantovanje temeljnih društvenih postulata i vrednosti. Radi toga je neophodno u politički sistem ugraditi samozaštitne i samorazvojne instrumente. Drugim rečima, Ustav i sistem moraju biti *zaštićeni* od jednokratnih i jednostranih promena po logici izbornih smena vladajućih partija. Jednom uspostavljeni i sankcionisani društveni odnosi moraju imati ustavom garantovanu stabilnost. U suprotnom, društvo bi se nalazilo u stanju stalnog konflikta, odnosno letentnog ili otvorenog sukoba. Istovremeno, i Ustav i sistem moraju biti opremljeni mehanizmima demokratske izmene i usavršavanja. Uslov za to je instaliranje i instrumenata zaštite važećeg poretka od nasilnog (neustavnog) menjanja, odnosno rušenja.

Lako je ustanoviti da se najavljene vladine reforme društva i sistema direktno reflektuju na Savez komunista i koncepciju opštenarodne odbrane, odnosno njihovu interakcijsku vezu. One se, istovremeno, prožimaju sa samopreobražanjem SK i dogradnjom koncepcije opštenarodne odbrane „u hodu”.

Politička pozicija SKJ radikalno se menja. Mada saveznim ustavom još nije nepotvrđeno, počelo je političko razvlašćivanje Partije. Vladinim projektom napušteni su postulati partijskog projekta socijalizma (integralnog samoupravljanja). Umesto svojinskog i političkog monizma, uvodi se pluralizam.

Na mesto samoupravno-dogovornog uređenja ekonomije, stupa tržište. Tendencijski, SKJ postaje *samo jedan* od političkih (partijskih) subjekata društva. Količina političke moći i uticaja SKJ u sistemu i društvu ubuduće će zavisiti od uverljivosti programa i izborne podrške građana. Nakon izbornog legitimisanja, realizacija projekta će morati da se kreće u ustavnim i sistemskim okvirima. A to znači, sve nameravane prosocijalističke promene postajace izvodljive tek nakon skupštinskog verifikovanja. Time se u Sloveniji, a verovatno i Hrvatskoj, već sada, bitno menja odnos SKJ i državnih organa. Kida se dosadašnja direktna sprega, a nastaje parlamentarno posredovan odnos.

U javnosti odomaćeni termin depolitizacije odbrane, odnosno Armije, ne izražava adekvatno suštinu problema i nameravanih reformi. Pojednostavljuvanjem se taj proces najčešće svodi na ukidanje Organizacije SKJ u JNA. Međutim, to je samo jedan aspekt. Naime, svaka institucionalizovana oružana sila jeste relevantan politički subjekt konkretnog društva. Utoliko je i nemoguće izvršiti njenu suštinsku depolitizaciju. Radi se samo o tome *na koji način* organizacija oružane sile *ispoljava svoj politički subjektivitet*, a to presudno zavisi od karaktera uređenja političkih i društvenih odnosa u svakom društvu. U modernim društvima, sa višestranačkom parlamentarnom vladavinom i pravnom državom, oružane snage nisu *samostalan politički subjekt*. Istim tim sistemom one su zaštićene i od eventualne političke samovolje trenutnih vlastodržaca. Odbrana je vrhovni interes svakog društva pa ne može biti prepuštena odlukama pojedinaca ili grupa. Stoga, oružane snage u okvirima pravne države zadržavaju svojevrsnu političku autonomiju. Umnogome su nezavisne od tekuće politike, a posebno u stvarima struke. Dakako, ni u jednom društvu nije do kraja ostvaren model čistih odnosa politike i oružanih snaga.

Izmenom društvenog sistema u Jugoslaviji nužno će se menjati ustavno-sistemski okviri i pretpostavke političkog subjektiviteta oružanih snaga. U meri u kojoj se bude konstituisao parlamentarni sistem, kao centar odlučivanja, nestajace potreba, a i mogućnost samostalnog političkog delovanja Armije. Ostajući oružana sila celog društva, Armija će, formalno i faktički, morati da izrazi svoju ulogu *opštedruštvenog*

reprezenta. Znači, neće moći posebno da zastupa ili favorizuje interese bilo kojeg društvenog sloja ili grupe, odnosno političke partije. Spoljašnja i unutrašnja odbrana ustavom utvrđenih društvenih interesa i vrednosti biće mera sistemom predviđene i dozvoljene, politizacije oružanih snaga.

Dosledno zaključivanje u okviru ideal-tipskog modela novog sistema i pretpostavljenog konsenzusa građana i njihovih predstavnika ne čini manje delikatnom trenutnu političku ulogu oružanih snaga (Jugoslovenske narodne armije). O tome govore i konsekvence koje slede iz, sasvim realne, mogućnosti ozbiljenja nacional-separatnih programa. Njihova prava i krajnja konsekvencija, kojom sve ostale postaju sekundarne, jeste namera jednostranog i vanustavnog ukidanja jugoslovenske državne zajednice, odnosno uspostavljanje novih (nacionalnih) država. Međutim, potencijalno ustavno (pre)uređenje jugoslovenske zajednice može nastajati samo kao izraz, demokratski ispoljene i uvažene, političke volje svih građana i njihovih ovlaštenih predstavnika. Do tada, oružane snage imaju obavezu da zaštite postojeći ustavni poredak i obezbede poštovanje demokratskih uzusa prilikom njegove promene. Da bi to mogle, one moraju garantovati i teritorijalni integritet Jugoslavije.

Zbog svega navedenog, aktuelni politički angažman oružanih snaga može imati presudan značaj. Sve dok se kreće u granicama reformskog projekta vlade, objektivno mu povećava mogućnost za realizaciju. Zbog toga se političko opredeljivanje oružanih snaga SFRJ sada *ne može racionalno legitimisati ideološkim i partijskim, već samo državnim, ustavnim i međunarodno-pravnim razlozima*.

Politička volja u jugoslovenskom društvu i njegovim delovima sada se uspostavlja novim mehanizmima i instrumentima i ne podleže dosadašnjoj, jednopartijskoj logici. Novonastajući parlamentarni sistem će biti nadležan da ustavno i sistemski omeđi politički prostor i pravila artikulisanja i usaglašavanja različitih interesa. Istorijski i civilizacijski interesi ujedinjenih građana, naroda i narodnosti *minimalna su, ali sasvim dovoljna i nepromenljiva platforma političke pozicije oružanih snaga*. Njihova uloga je da, u skladu sa postojećim i promenjenim ustavom, garantuju kontinuitet državnosti i ustavnosti Jugoslavije i nepovredivosti njenih spoljnih i unutra-

šnjih granica. Da bi to mogle da obave, oružane snage i njeni subjekti moraju preispitati valjanost konceptijskih i doktrinarnih polazišta opštenarodne odbrane, i na njima zasnovani sistem opštenarodne odbrane. Dogradnja Konceptije i Sistema biće valjana samo ako sferu odbrane *primeri* izmenjenom društvenom i nastajućem sistemskom ambijentu.

MOGUĆI PRAVCI DOGRADNJE KONCEPCIJE OPŠTENARODNE ODBRANE

Može se desiti da naslovom postavljena dilema završi kao sofizam. Ali, isto tako, dilema može da odvede u terminološke rasprave, koje bi zamaglile suštinu problema. Uostalom, odgovarajuće imenovanje treba da usledi tek nakon temeljnog uvida u predmet rasprave i proces koji se njom pokreće. Početne opasnosti se mogu izbeći dodatnim preciziranjima. Ona, pak, pretpostavlja moguću saglasnost oko dva stava: (a) da kriza, promene i reforme u društvu zahtevaju temeljito preispitivanje valjanosti konceptije i sistema opštenarodne odbrane, i (b) da se tek evidentiranjem svih posledica i konsekvenci društvenih procesa mogu odrediti pravac, dubina i opseg promena u sferi odbrane. Zasnivanje pristupa preispitivanju nameće, iz metodoloških razloga, *razdvajanje vremenskih i sadržinskih* komponenata konceptije. Na toj osnovi ćemo i pokušati da skiciramo moguće elemente postupka njenog preispitivanja.

S obzirom na vremensku dimenziju, neophodno je utvrditi koje su promene *trenutne*, a koje *trajne*. To zahteva i njihovo razvrstavanje u nužne, moguće i projektovane (željene) izmene i dopune. Da bi to bilo moguće, valjanost konceptije opštenarodne odbrane treba propitati spram sadašnje i buduće društvene i vojno-političke situacije.

Definisanje trenutnih, a to znači i nužnih promena zahteva otkrivanje *kritične tačke odbrane*. Drugim rečima, treba pouzdano utvrditi da li su, a ako jesu kako i koliko, promene u društvu ugrozile sadašnju odbrambenu sposobnost čitavog sistema, a posebno oružanih snaga i JNA. Isto tako, da li su, kako i koliko promene u Evropi i svetu smanjile ili povećale opasnost od ugrožavanja bezbednosti Jugoslavije. Tek na osnovu dobijenih rezultata biće moguće razlikovati vrste i

opseg promena i pristupiti njihovoj realizaciji. Trajne promene moraju krenuti od trenutnih, ali mogu proizaći tek iz naučne procene rezultante društvenih procesa i predviđanja posledica zaokruženja novog ekonomsko-političkog sistema po odbranu. Takođe, moraju se ukalkulisati i predvidljivi produkti aktuelnih kretanja u neposrednom i širem vojno-političkom okruženju. Na toj osnovi će biti moguće projektovanje *optimalnog odbrambenog modela*, odnosno utvrđivanje potreba i sadržaja trajne dogradnje koncepcije opštenarodne odbrane.

Realizacija prethodnih zadataka zahteva *ispitivanje vojno-političke izdržljivosti* sadržaja koncepcije opštenarodne odbrane. Stepenn njihove izdržljivosti jedino se može izmeriti spram izvršenih i početnih promena u jugoslovenskom, evropskom i svetskom ambijentu. Naime, u okviru tih promena treba proveriti i utvrditi *otpornost, prilagodljivost i samorazvojnost* Koncepcije i Sistema. U tu svrhu, metodološki je opravdano uslovno razdvajanje *vojnih i političkih sadržaja* koncepcije opštenarodne odbrane, pa ih u prvoj fazi istraživanja treba zasebno ispitivati.

Vojne sadržaje moramo ispitivati istim redosledom kojim su i nastajali. Znači, treba poći od istih grupa determinantnih i uticajnih činilaca kao u vreme zaokruženja Koncepcije i njenog pretakanja u sistem opštenarodne odbrane. Potom, sledi provera postojanosti determinanti i činilaca u proteklom periodu. Stepenn njihove postojanosti, odnosno promenjenosti, polazni je kriterijum u ocenjivanju saglasnosti i valjanosti vojnih sadržaja. Budući da je to specijalistički posao, njim će se baviti vojni eksperti. No, i oni moraju predvideti i uvažiti promene u političkim sadržajima koncepcije opštenarodne odbrane. S osloncem na ponuđene analitičke uvide u dosadašnji odnos Saveza komunista Jugoslavije i koncepcije opštenarodne odbrane, odnosno mogućnosti i probleme preobražaja SKJ i protivurečnosti rekonstitucije i reintegracije Jugoslavije, moguće je navesti sporne političke sadržaje koncepcije opštenarodne odbrane. Notiraćemo ih uz minimalna obrazloženja, nadajući se da će konkretni nosioci posla dogradnje koncepcije opštenarodne odbrane imati u vidu kompletnu argumentaciju. U prvoj fazi dogradnje treba preispitati i revidirati, po našem mišljenju, sledeće sadržaje:

a) *Ocena savremenog sveta.* Teorijski i faktički sve je manje održivo razlikovanje i suprotstavljanje socijalističkih i kapitalističkih zemalja i snaga. Njihovim dubokim, dakako protivurečnim transformacijama tendencijski nastaju savremena postindustrijska društva. Svetskom ekonomskom utakmicom, na bazi informatičke revolucije, nastaju integrativni i dezintegrativni procesi. Svedoci smo tendencije konvergencije društva i sistema, koji stvaraju mogućnost nastanka novog, izmenjenog, globalnog, društva. Iz toga nastaju brojne promene koje menjaju vojno-političku kartu sveta.

b) *Samoupravni postulati i izvori odbrambene moći koncepcije opštenarodne odbrane.* U toku je demontiranje i deregulacija političkog sistema socijalističkog samoupravljanja reformskim zahvatima. Proklamovane samoupravne vrednosti društva i sistema nisu potvrđene. Stvaranjem tržišta privrede i nastankom sistema predstavničke višestranačke demokratije menjaće se subjekti odbrane, nosioci prava, nadležnosti i obaveza u sistemu opštenarodne odbrane.

c) *Idejno-politički postulati i izvorišta koncepcije opštenarodne odbrane.* Reformom je otpočeo proces dezideologizacije društva i sistema. Napušteni su osnovni idejno-teorijski postulati samoupravnog projekta. Savez komunista Jugoslavije i njegovi delovi su samoinicijativno napustili sva svoja dosadašnja idejno-teorijska opredeljenja. Nameravanim ustavnim promenama biće redefinisane osnovne društvene vrednosti, koje će postati predmet ustavne, sistemske i odbrambene zaštite.

d) *Vodeća i rukovodeća pozicija Saveza komunista Jugoslavije u koncepciji i sistemu opštenarodne odbrane.* Samonajavljenim i ustavnim demonopolisanjem prestaju da važe idejne, političke i pravne osnove specijalnog položaja Saveza komunista Jugoslavije u koncepciji i ključne uloge u sistemu opštenarodne odbrane. Iz toga sledi i promena dosadašnjih sistemskih i političko-partijskih veza SKJ i ostalih subjekata odbrane.

e) *Uloga i zadaci važećih društveno-političkih organizacija u koncepciji i sistemu opštenarodne odbrane.* Napuštanjem transmisijskog položaja i preobražavanjem važeće društveno-političke organizacije, i pre ustavnih promena, gube svoju dosadašnju sistemsku poziciju. Bez obzira na to u kojem će se

pravcu razvijati (SSOJ u političke partije, Savez sindikata u nezavisne strukovne i slične sindikalne organizacije, SSRNJ u raznim pravcima itd.), one će do koncepcije i sistema opštenarodne odbrane ubuduće stizati preko novog političkog sistema.

f) *Koncepcijsko određenje moralne snage odbrane.* Spram promena u društvu, sistemu i poziciji Saveza komunista Jugoslavije, nužna će biti promena većine određenja vezanih za proizvodnju moralne snage odbrane, jer se menjaju njeni društveni, politički i idejni izvori. S obzirom na krizu Saveza komunista Jugoslavije, politička prestrojavanja i grupisanja građana, teško je očekivati da partijske idejne vrednosti mogu biti jedini i najbitniji generator poželjnog morala svih učesnika odbrane društva. Zato je, spram reformskih i društvenih promena, nužno napraviti nov koncept moralne snage opštenarodne odbrane.

g) *Određenje čoveka kao osnovnog činioca rata.* U važećim koncepcijskim i normativnim određenjima, uglavnom, jednostrano je definisan čovek u odbrani. Naglasak je na njegovim socijalističko-samoupravnim obeležjima. Gubi se iz vida da je svaki pojedinac u procesu razvijanja moralno-političkog stanja posrednik ponuđenih mu vrednosti i ciljeva. On ih prerađuje, prihvata ili ne prihvata prema prethodno stečenim stavovima i uverenjima.

SUMMARY

TRANSFORMATION OF THE LEAGUE OF COMMUNISTS OF YUGOSLAVIA AND PROBLEMS OF UPBUILDING THE TOTAL NATIONAL DEFENCE CONCEPT

The author analyses and considers the relation between the process of transformation of the League of Communists of Yugoslavia and the process of upbuilding the total national defence concept. He attempts to assess and establish the degree and content of interconnection between these two processes, with the aim of identification and recording their ramifications on our total national defence concept and system, i. e. on the defence abilities of Yugoslavia. The author starts with the assessment that, with a view to the commenced and announced reforms and changes in our society and the LCY, we can also expect an alteration of the character and scope of influence of the LCY to our total national defence concept and system. Since we have here complex and mutually contradictory crisis and reformistic processes whose

results cannot be foreseen in a substantial measure of reliability, the author has constructed, on the basis of a partial insight into the reality, initial suppositions on possible outcomes of the transformation of the LCY and of the reformation of our society.

Projects of reformation of the political and economic systems of our country are, objectively taken, leading to the creation of a new social system. This process necessarily entails the establishment of new relations and authorizations of re-defined or newly created social and political factors. The state and its organizations and organs will gradually assume a supra-party character and attain functional independence in relation to current political processes and changes. The changes of the society and system announced by the Government directly reflect themselves on the relation between the LCY and the total national defence concept. The political position and power of the LCY are being radically altered. By the governmental project of reformation are abandoned postulates of the Party vision of socialism, i. e. of an integrated self-management system. Thus have been launched also changes in the relations between the LCY and the state organizations and organs. Their mutual interdependence is being gradually severed, and parliamentary regulated relations are being instituted. This process necessarily entails a fundamental alteration in the position of the LCY in our total national defence system. The author maintains that all these demand a reassessment also of validity of the ideological-political postulates and dimensions of our total national defence concept.

RÉSUMÉ

LA TRANSFORMATION DE LA LCY ET LES PROBLEMES DU PERFECTIONNEMENT DE LA CONCEPTION DE DEFENSE POPULAIRE GENERALISEE

Cet article traite du rapport entre la transformation de la Ligue des communistes de Yougoslavie et le perfectionnement de la conception de défense populaire généralisée. Il s'agit d'une tentative de déterminer le degré et les contenus de la corrélation dans laquelle se trouvent ces deux processus pour en identifier les répercussions sur la conception et le système de défense populaire généralisée, c'est-à-dire sur les capacités de défense de la Yougoslavie. L'hypothèse de l'auteur réside dans le fait qu'avec les réformes et les modifications annoncées et entamées dans la société et dans le Parti on peut s'attendre au changement du caractère et du domaine de l'influence de la LCY sur la conception et le système de défense populaire généralisée. Etant donné qu'il s'agit de processus de réforme complexes et contradictoires au beau milieu de la crise, et dont l'issue ne saurait être prévue avec une grande certitude, l'auteur se réfère à la réalité et tente d'esquisser les toutes premières hypothèses sur les résultats possibles de la transformation de la LCY et des réformes de la société.

Les projets de réforme du système politique et économique mènent objectivement vers un système social nouveau. D'où la nécessité d'établir les rapports et les compétences pour les sujets sociaux et politiques nouvellement créés. Progressivement, par leur caractère l'Etat et les autorités de l'Etat devront se placer au-dessus des partis pour être fonctionnellement indépendants

des processus et des changements politiques. Les réformes de la société et du système annoncées par le Gouvernement se reflètent directement sur le rapport entre la LCY et la conception de défense populaire généralisée. La position politique et le pouvoir de la LCY sont en modification radicale. Le projet du Gouvernement marque l'abandon des postulats du socialisme d'après la vision du parti, c'est-à-dire celui de l'autogestion intégrale. Ainsi commencent aussi les changements dans les rapports entre la LCY et les autorités de l'Etat. Progressivement, le lien direct sera aboli pour donner lieu aux rapports d'intermédiation parlementaire. D'où inévitablement la modification essentielle concernant la position de la LCY dans la conception et dans le système de défense populaire généralisée. Pour toutes ces raisons, l'auteur estime qu'il est nécessaire de remettre en question le bien-fondé des postulats idéo-politiques et des dimensions de la conception de défense populaire généralisée.

РЕЗЮМЕ

ПРЕОБРАЗОВАНИЕ СКЮ И ПРОБЛЕМЫ ДОСТРОЙКИ КОНЦЕПЦИИ ВСЕНАРОДНОЙ ОБОРОНЫ

В тексте рассматривается взаимоотношение преобразования Союза коммунистов Югославии и достройки концепции всенародной обороны. Речь идет о попытке определения степени и содержания связи этих двух процессов, с целью идентификации и учета их влияний на концепцию и систему всенародной обороны, т. е. на оборонительную способность Югославии. Исходная предпосылка автора содержится в положении, в согласии с которым, учитывая начатые и ожидаемые реформы и изменения в обществе, т. е. в Партии, можно ожидать и изменения характера и области влияния СКЮ на концепцию и систему всенародной обороны. Будучи речь идет о сложных и противоречивых кризисно-реформенных процессах, результаты которых нельзя предвидеть с большей надежностью, автором на основании частичного ознакомления с действительностью сконструированы исходные предпосылки возможного исхода преобразования СКЮ и реформ общества. Проекты реформ политической и экономической систем объективно ведут к созданию новой общественной системы. Из этого неизбежно последует восстановление новых отношений и компетенций вновь определенных и новосозданных общественных и политических субъектов. В перспективе государство и его органы приобретут надпартийный характер и функциональную самостоятельность по отношению к текущим политическим процессам и изменениям. Объявленные правительством реформы общества и системы прямо влияют на отношение СКЮ и концепции всенародной обороны. Политическая позиция и мощь СКЮ радикально меняются. Проект правительства покидает постулаты партийного видения социализма, т. е. интегрального самоуправления. Зтим начинаются и изменения в существующем взаимоотношении между СКЮ и государственными органами. Постепенно разрывается прямое сопряжение и восстанавливается отношение, в котором посредничает парламент. Из этого неизбежно выходят коренные изменения существующей до сих пор позиции СКЮ в концепции и системе всенародной обороны. Автор считает, что по всем этим причинам нужно пересмотреть и годность идейно-политических постулатов и измерений концепции всенародной обороны.

Nove odrednice strategijskog položaja i bezbednosti Jugoslavije

Pukovnik u penziji *MILUTIN CIVIĆ*

Promenama u savremenom svetu stvara se novi bezbednosni poredak u kome SAD ostaju jedina supersila i zadržavaju vojno i drugo prisustvo i uticaj u svim strategijski značajnim regionima sveta. Vojna sila SSSR i njegova uloga u svetu u procesu je opšte involucije prouzrokovane, prvenstveno, njegovom dubokom unutrašnjom krizom. Na srednjem nivou nove piramidalne strukture sveta nastaje brojna skupina regionalno-kontinentalnih sila, čime je izražena opšta i vojna multipolarizacija moći obe supersile. U pogledu generalnih ciljeva, političke i vojne uloge, oba bloka postaju disfunkcionalna, bez obzira što NATO, za razliku od Varšavskog ugovora, za sada zadržava homogenost.

Padom realsocijalističkih režima i ujedinjenjem Nemačke stvorena je nova politička karta Evrope i otvoren proces stvaranja novog evropskog bezbednosnog poretka. Stvaraju se početne pretpostavke opšteevropske kolektivne bezbednosti. Ostaju, međutim, jaki činioci koji ograničavaju taj proces, kao i potencijalni nosioci destabilizacije, kao što su: potencijalni velikonemački ekspanzionizam; razvojni jaz između Zapada i ostatka Evrope; duboka društvena kriza i etničko-verski i mogući novi teritorijalni sukobi na istoku i jugoistoku Evrope i snažni ostaci ideološke konfrontacije. U perspektivi denuklearizacije Evrope i daljeg smanjivanja uloge blokova, okosnicu evropske bezbednosti može činiti i balans konvencionalnih snaga i opšte moći između SSSR i ujedinjene Nemačke.

I u uslovima savremenih pozitivnih kretanja, na globalnom i evropskom nivou intenzivno se, nevojnim i paravojnim sredstvima, ugrožava nezavisnost mnogih država, pa i Jugoslavije. Radi se o dejstvima širokosppektrarnog instrumentarija opštih strategija, gde se vojna sila i vojna strategija javljaju kao indirektni činiooci, a samo u krajnjoj nuždi i direktno, u vidu tzv. dejstava niskog intenziteta.

U veoma kratkom periodu, tokom osamdesetih godina, naglo i suštinski, izmenjene su mnoge spoljne i unutrašnje odrednice strategijskog položaja i bezbednosti Jugoslavije. Osnovne primese jugoslovenske doktrine i koncepcije opštenarodne odbrane radikalno su relativizovane. Dovedene su u pitanje ili pretvorene u varijabile mnoge konstante na kojima su zasnivane njena opšta i vojna strategija.

Novi spoljni i unutrašnji činioци javljaju se kao nerazdvojiva dvokomponentna celina, kojom je, u suštini, određen nivo bezbednosti SFRJ.

Na jugoslovenskom unutrašnjem planu, činjenjem ili nečinjenjem politike, proizvedeni su efekti ili otvoreni procesi promene prirode osnovnih oslonaca doktrine i koncepcije opštenarodne odbrane. Kao država i društveni sistem Jugoslavija se transformiše, sa naglašenim tendencijama ili rizicima dezintegracije, u široko otvorenom procesu faktičkog konstituisanja nove organizacije države i unutrašnjih odnosa. Mesto i uloga vodeće ideologije i njenog nosioca, Saveza komunista Jugoslavije, suštinski se menjaju pod uticajem tekuće političke pluralizacije. Menja se i izvorna osnova društveno-ekonomskih odnosa pluralizacijom svojinskih odnosa, posebno novonastalim mogućnostima za transformaciju društvene svojine u druge oblike svojine. Relativno dugo krizno stanje u mnogim sferama jugoslovenskog unutrašnjeg života značajno je promenilo neke standardne (doktrinarnе) pretpostavke o ljudskom činioци i jugoslovenskom socijalističkom patriotizmu. To nalaže maksimalnu brigu i, svakako, odgovarajuće dodatne napore za održavanje i razvijanje, u promenjenim uslovima, visoke motivacije svih subjekata za beskompromisnu odbranu ustavnog poretka, teritorijalnog integriteta i nezavisnosti SFRJ.

Jugoslovenska društvena stvarnost i ukupne unutrašnje prilike, znatno se i brzo menjaju, što zahteva i odgovarajuću dogradnju doktrine i koncepcije opštenarodne odbrane.

Spoljni činioци strategijskog položaja i bezbednosti SFRJ, takođe, permanentno i značajno se menjaju, čak i uz dramatična i dalekosežna ubrzanja poslednjih nekoliko godina.

Na globalnom nivou, kao rezultat gotovo poluvekovnog posleratnog razvoja međunarodnih odnosa, obeleženih konfrontacijom dve supersile, dva bloka i dva sistema, dakle, bipolarizmom, nastaje jasno raspoznatljiva nova struktura

sveta. „Preraspodelom” opšte i vojne moći formira se novi međunarodni politički, ekonomski i bezbednosni poredak. Problem jasnog karakterisanja tog poretka za mnoge analitičare nastaje sada prvenstveno zbog činjenice da se radi o složenom procesu burnog razvoja, o tendencijama neizvesnog ishoda, o istovremenom uporednom ili konkurentnom postojanju više modela poretka (preostali bipolarizam oličeni uglavnom u transformisanim američko-sovjetskim odnosima; monizam oličeni u američkoj relativnoj opštoj i vojnoj supremaciji u svetu; multipolarizam oličeni u nastajanju novih polova opšte i vojne moći).

U celokupnom sistemu međunarodnih odnosa, mesto i uloga pojedinih država i grupacija znatno se menjaju.

Sjedinjene Američke Države su sačuvale sve atribute supersile (politička, ekonomska, vojna), zadobile vojnu, a osobito vojnotehnološku supremaciju, zadržale prisustvo i uticaj u strategijski značajnim regionima širom sveta, pa su kao takve na vrhu piramidalne strukture savremenog sveta. Ipak, razvojem opštih i vojnih prilika u svetu, uloga SAD kao supersile je relativizovana, a njena moć kao gospodara ili „žandarma” sveta i jednostrano nametanje „američkog modela mira” bitno su limitirani: *prvo*, relativnim padom ukupnih američkih potencijala; *drugo*, ukupna vojna moć SAD relativizovana je burnom horizontalnom proliferacijom vojne moći, koja je najvidnije obeležena pojavom većeg broja osamostaljenih regionalnih sila i, *treće*, snažnom afirmacijom političkog i vojnog identiteta Zapadne Evrope nestaje moć američkog jednostranog vladanja Zapadnom Evropom uz, takođe, značajno relativizovanje liderstva SAD u NATO. Razume se, takvim limitiranjem moći SAD u odnosu na „velike partnere” ne umanjuje se, a još manje potcenjuje, realna moć i uloga koju one imaju u svetu i koja se, direktno ili indirektno, reflektuje na međunarodni položaj manjih zemalja, kao što je Jugoslavija. Za manje i srednje zemlje koje bi se sučelile sa politikom dominacije veoma bi bili relevantni američki vojni i paravojni kapaciteti za vođenje malih interventnih ratova i mnoštva drugih oblika primene sile shodno doktrini dejstava niskog intenziteta. Američke snage i sredstva za tu vrstu dejstava su zaista impresivni i, što je simptomatično, imaju prioritet u daljem razvoju.

Sovjetski Savez je faktički postao neutralisana supersila ili supersila drugog reda, koja je prinuđena na opštu vojno-političku involuciju, na vojno napuštanje svih značajnih strategijskih pozicija izvan svoje nacionalne teritorije, uključujući i prostore ostalih istočnoevropskih zemalja, sa kojih je potencijalno, direktno ili indirektno, mogao ugrožavati i bezbednost Jugoslavije. Degradacija sovjetske moći je potencirana veoma nepovoljnim širim vojno-političkim kontekstom, koji je nastao praktičnim raspadom Varšavskog ugovora, ali je njen osnovni uzročnik u unutrašnjoj nemoći i krizi društveno-ekonomskog sistema, krizi državnog uređenja i slomu njegovog ideološkog oslonca. Svi su izgledi da će duboka kriza unutrašnjih izvora sovjetske moći potrajati duže.

Na srednjem nivou piramidalne strukture sveta nastaje impresivna skupina regionalno-kontinentalnih sila koje su u ekspanziji, pa se u tom domenu može govoriti o multipolarizaciji opšte i vojne moći, oličenoj u izrazitom snaženju pojedinih država ili regionalnih grupacija (Zapadna Evropa sa ujedinjenom Nemačkom; muslimansko-fundamentalistička grupacija država sa više pretendena na liderstvo; Indija, Kina, Japan, Brazil i nekoliko drugih država koje, kao i prethodne, raspolazu svim pretpostavkama da se učvrste, odnosno pojave kao osamostaljene raketno-nuklearne regionalne sile).

Slika regionalnog nivoa sveta, međutim, nije jednolična. Različiti su motivi i pretpostavke daljeg jačanja srednjih vojnih sila i, uopšte, perspektive bezbednosnih prilika na nivou svakog regiona. Dok se, na primer, prevazilaženje hladnog i eliminisanje verovatnoće svetskog i velikih regionalnih ratova u Evropi manifestuju opštom stabilizacijom, obeleženom jačanjem bezbednosti, saradnje i pregovaranja, dotle se u drugim regionima sveta (Bliski i Srednji istok, Srednja i Južna Azija, Afrika), i pored značajnih početnih rezultata u rešavanju kriznih žarišta, održava visok nivo konfrontacije i kriznih odnosa sa nesmanjenom ulogom vojne sile u međudržavnim odnosima. S obzirom na značajan stepen nedeljivosti svetske bezbednosti, treba računati na stalni veći ili manji rizik nepovoljnog „uzvratnog” delovanja regionalnih kriznih odnosa na tekuća ohrabrujuća kretanja na globalnom nivou.

Jednostrani faktički raspad Varšavskog ugovora upućuje na zaključak o nastanku nove situacije „blokovskog monizma”,

odnosno dolaska NATO u poziciju potpune vojne supremacije. Takav zaključak se, međutim, mora relativizovati sa najmanje dve konstatacije: *prvo*, „ostatke” Varšavskog ugovora, makar bili svedeni na oslabljeni SSSR i samo simbolično savezništvo ostalih članica, ne treba potcenjivati bar sa stanovišta raspoloživih ratnih potencijala i, *drugo*, celokupni razvoj evropskih i svetskih prilika čini da i NATO suštinski postaje disfunkcionalan, neprimeren za postizanje ciljeva opšte i vojne strategije Zapada (čak i neki od najradikalnijih ciljeva, kao što je promena društveno-ekonomskih sistema u pojedinim državama, u savremenim evropskim uslovima postižu se nevojnim sredstvima) i kontradiktoran u odnosu na sve snažniju orijentaciju glavnih subjekata evropskih odnosa da se stvori opšteevropski, dakle, izvanblokovski sistem bezbednosti na osnovama Konferencije evropske bezbednosti i saradnje. Sadašnje težnje da se i u novonastalim uslovima uloga i moć NATO zadrže i relativno ojačaju gubiće na efektivnosti prema tempu političkog i praktičnog materijalnog, odnosno institucionalnog zaživljavanja navedene opšteevropske orijentacije. Zvanično izražene sugestije ili spremnost da se, blokovi transformišu u političke saveze znači, u suštini, priznavanje vojne disfunkcionalnosti i NATO i Varšavskog ugovora.

Evropska dimenzija svetske, a i jugoslovenske bezbednosti u fazi je radikalnih promena koje su, u toku samo nekoliko poslednjih godina, rezultirale efektima koji imaju dalekosežan značaj za doktrinu, opštu i vojnu strategiju, kao i za profilisanje odbrambenih napora i snaga svih država evropskog kontinenta, uključujući i Jugoslaviju.

Dezavuisanjem i padom realsocijalističkih režima i neposrednom perspektivom pojave ujedinjene Nemačke, bez velikog rata, već je uglavnom skrojena nova politička karta Evrope. Postavlja se pitanje šta finalizacija tog novog političkog reljefa u doglednoj budućnosti donosi sa stanovišta stabilnosti mira i bezbednosti na starom kontinentu.

Može se osnovano smatrati da su, otvorenim procesima razvoja i saradnje, značajnim sniženjem nivoa ideološke i vojne konfrontacije, neutralisani ili potisnuti u drugi plan mogući uzročnici međublokovskog evropskog rata. Dugo održavani suprotstavljeni frontovi postaju transparentni ne samo politički i ekonomski već i vojno. Otpočeti su opšteevropski procesi u okviru kojih se može govoriti o stvaranju početnih

pretpostavki i za stvaranje opšteevropske kolektivne bezbednosti. Pozitivni pravci razvoja odnosa u Evropi su već snažno afirmisani i u zamahu, tako da se može govoriti o perspektivi dugotrajnije stabilnosti i kontinuiranog jačanja evropske bezbednosti i saradnje.

Ipak, svestranijom analizom evropskih prilika dolazi se do jasnog saznanja da se tu ne radi o jednoznačno pozitivnim tokovima i perspektivama, već o složenom procesu uspostavljanja trajnijeg mira, koji će se neizbežno sučeljavati sa recidivima dugog perioda hladnog rata i konfrontacije, a može biti i limitiran rizikom snaženja nekih potencijalnih nosilaca destabilizacije.

1. Raspadom Varšavskog ugovora, uz povlačenje sovjetskih snaga iz istočnoevropskih zemalja i verovatnim potpunim ili delimičnim povlačenjem američkih snaga iz zapadnoevropskih zemalja, u Evropi bi nastao, ili nastaje, strategijski vakuum, čije će popunjavanje imati sve karakteristike nestabilnog prelaznog perioda. Realna je pretpostavka da nastalu prazninu može uglavnom popuniti vojna sila i moć ujedinjene Nemačke. Nemačka novih dimenzija i mogućnosti, zapravo, postaje centralna evropska gravitaciona sila. Bez obzira na sve poznate umirujuće deklaracije, neizvesno je da li će eventualna međunarodnougovorna ograničenja i opšteevropski integracioni procesi dugoročno obuzdati potencijalni nemački ekspanzionizam.

Američko-britansko-francuska opcija o strategijskoj kontroli ujedinjene Nemačke njenim još čvršćim integrisanjem u jedinstveni politički i bezbednosni sistem Zapadnoevropske zajednice i NATO može biti ostvariva u fazi konstituisanja njenog jedinstva i stabilizovanja njene nove političke, ekonomske i vojne moći i potencijala, ali u nešto daljoj budućnosti i u trenutku dostizanja zenita njene snage ne može se isključiti varijanta njenog izlaska ispod takve kontrole.

2. Evropska bezbednost je dugo zasnivana na međublokovskom odnosu snaga. Budući da su stare porušene, otvara se pitanje konstituisanja, odnosno identifikovanja novih osnova evropske bezbednosti. Dilema je da li će one biti u novom odnosu restrukturisanih vojnih snaga ili u, inače neuverljivo formulisanoj, „ravnoteži interesa svih”.

U perspektivi denuklearizacije Evrope i daljeg labavljenja i smanjivanja uloge blokova, uz istovremeno jačanje moći

ujedinjene Nemačke, međutim, okosnicu evropske bezbednosti može činiti balans konvencionalnih snaga između ujedinjene Nemačke i Sovjetskog Saveza. Faktička ili formalna saveznitva na jednoj ili drugoj strani mogla bi imati značenje dodatnih ili dopunskih činilaca tog balansa. U skupini više drugih poznatih činilaca evropske strategijske situacije priroda i stabilnost tog balansa suštinski će određivati nivo bezbednosti i dugoročnost mira u Evropi.

3. Ideološkim i društveno-ekonomskim fijaskom realsocijalizam i otvaranjem istočnoevropskih zemalja prema efikasnijim ekonomskim i društvenim modelima Zapadne Evrope nije otklonjen drastičan razvojni jaz između evropskog Zapada i ostatka Evrope koji ostaje, nasuprot afirmaciji opšteevropskih vrednosti, izvor nestabilnosti i mogućih sukoba. Kada se zna da su upravo ta područja opterećena neugašenim ili potencijalnim kriznim žarištima i mogućim novim etničko-verskim i teritorijalnim sukobima, onda se sa sigurnošću može tvrditi da će i istočni i jugoistočni deo Evrope dugoročno ostati područje nestabilnosti. Trajanje i intenzitet te nestabilnosti biće u obrnutoj srazmeri sa dužinom razvojnog koraka koji će činiti zemlje tog područja.

4. Slom i odbacivanje ideologije boljševizma i staljinizma nikako ne znače stvaranje situacije unisone evropsko-kapitalističke idolatrije. Prirodi međunarodnih, pa i evropskih odnosa konstantno je imanentna ideološka odrednica koja će, kao i do sada, premda u, manje ili više, promenjenom obliku i drugačijeg intenziteta i sadržaja, i dalje biti izvorište konfrontiranja i nestabilnosti. Pri razmatranju perspektive evropske bezbednosti treba kritički, mada ne i *a priori* negativno, primiti tezu o ideološkoj i društvenoj konvergenciji „evropskog Istoka i Zapada”. Teza o dezideologizaciji međunarodnih i evropskih odnosa je izvan konteksta stvarnosti savremenog sveta.

U pokušaju sumiranja pozitivnih i „rizičnih” činilaca evropske bezbednosti zaključak je neizbežno diferenciran i mogao bi biti zasnovan na dve osnovne teze:

a) U doglednoj, verovatno dužoj perspektivi Evropi ne pretili oružani sukob širih razmera. Osnovna otvorena pitanja evropskog poretka i razvoja su političke i ekonomske, a ne vojne prirode. Uspostavljanje posthladnoratovskog sistema evropske bezbednosti predmet je opšte i političke strategije,

koje pretpostavljaju dijalog i saradnju u ostvarenju projekta stabilne evropske bezbednosti „od Atlantika do Urala” na nižem nivou naoružanosti;

b) Krizne prilike u istočnoj i nestabilne u južnoj Evropi, međutim, po svoj prilici, dugoročno će ugrožavati otvoreni proces izgradnje stabilnog evropskog mira i saradnje. Zato, u tim kriznim, odnosno nestabilnim područjima, gde je locirana i Jugoslavija, duže i sa više opravdanja biće zadržana istaknuta uloga vojne sile u međudržavnim i unutrašnjim odnosima.

Naši neposredni susedi, u savremenim uslovima, jesu najvažniji činilac jugoslovenskog strategijskog položaja i bezbednosti. Radikalne promene njihovih društvenih sistema, kao i njihovog položaja u odnosu na Varšavski ugovor i u širim evropskim okvirima, u mnogo čemu menjaju i suštinske predznake i prirodu jugoslovenskog „neposrednog strategijskog okruženja”. Smisao i konsekvence nastalih i očekivanih promena moraju biti u centru pažnje i jugoslovenske politike i strategije. Iz kompleksa mnogih otvorenih pitanja u tom domenu neka su posebno aktuelna i značajna za strategijski položaj i bezbednost Jugoslavije:

1. Na pitanje kakve posledice po jugoslovensku bezbednost ima izlazak nekih članica Varšavskog ugovora (na primer, Bugarska, Mađarska) iz blokovskog okrilja, u nekim razmatranjima daje se odgovor da se time uvećava opasnost od agresije tih zemalja na SFRJ, budući da su one sada „otkačene sa lanca” blokovske stege, oslobođene blokovske discipline, čime su dobile slobodu agresije. Takvim odgovorom ignoriše se činjenica da je u vreme blokovske homogenosti agresija bilo koje od tih zemalja bila zamisliva samo uz veliku vojnu i svaku drugu podršku vojnog bloka i, posebno, njegove vodeće sile. Ne treba ni dokazivati da u savremenim uslovima te podrške ne može biti. Nerealna je i procena da bi zamenu za tu podršku mogle naći na bilo kojoj drugoj strani u savremenoj Evropi. Radi se, dakle, o neadekvatnoj tvrdnji ili prividu: slabosti strategijske pozicije SFRJ, ako ih ima, ne treba tražiti u oslobađanju pojedinih suseda od blokova niti, čak, u snaženju njihovih vojnih kapaciteta (oni su realno u opadanju), već u naglom slabljenju osnovnih jugoslovenskih unutrašnjih kapaciteta. Prema tome, neosnovano se tumače neke najave mogućnosti prelaska pojedinih dosadašnjih članica Varšavskog ugo-

vora u suprotni vojni tabor (na primer, Mađarska) kao opasnost od NATO okruženja Jugoslavije.

2. Teritorijalne pretenzije na delove jugoslovenske teritorije i u novim uslovima ostaju kao tradicionalna konstanta politike i strategije pojedinih naših suseda. Uslovi za ostvarenje takvih pretenzija jesu kontroverzni, ali najnovijim razvojem nekih činilaca postaju sve više pretnja našoj bezbednosti. Naime, na jednoj strani, ukupni razvoj evropskih prilika destimuliše posezanje za tuđim teritorijama, ali, na drugoj strani, eksplozija nacionalizma u svim susednim zemljama, a i u Jugoslaviji, snažno ih podstiče. Najteži oblik pretnje te vrste čini spoj jednorodnog unutrašnjeg i spoljnog antijugoslovenstva, koje se internacionalno afirmiše kao militantni separatizam. U tom kontekstu (ne potcenjujući opasnost i težinu pretnje bilo kog pretendenta na jugoslovenske teritorije, posebno Bugarske na Makedoniju i delove Srbije), najaktuelnija i najveća opasnost po teritorijalni integritet i nezavisnost SFRJ jesu ne samo pretenzije već i najagresivnija nastojanja Albanije za prisvajanje delova naše teritorije. Ta opasnost dobija na težini i, u stvari, biva multiplikovana postojanjem i delovanjem militantnih antijugoslovenskih velikoalbanskih snaga na Kosovu, u zapadnoj Makedoniji, južnoj Srbiji i Crnoj Gori. U tom okviru, odbrambeni sistem SFRJ, naša doktrina i strategija moraju se suočiti s činjenicom da ukupni udruženi spoljni i unutrašnji kapaciteti albanske eventualne agresije značajno nadmašuju (inače skromne) okvire mirnodopske i ratne oružane sile Albanije.

Jugoslavija i njeni neposredni susedi ne čine izolovani strategijski prostor. Jug Evrope, sa Balkanom i Mediteranom, upravo sada, u vreme sudbonosnih razvojnih i političkih prekretnica, predmet je pojačanog interesa i delovanja velikih politika i strategija. Tu se prelamaju i sučeljavaju pozitivni trendovi opšteevropske orijentacije za jačanje bezbednosti i saradnje sa duboko ukorenjenim recidivima konfrontacije i politike dominacije. U tom kontekstu, Jugoslavija i Balkan se u nekim krugovima procenjuju kao krizno područje sa latentnim rizikom lokalnih sukoba. Izlazak Jugoslavije iz sadašnje krize pretpostavlja i otklanjanje takvog rizika. Garancija za to je, pored ostalog, njena sposobnost da sačuva teritorijalnu celokupnost i, kao društvo i država, odbrani svoj integritet i nezavisnost.

SUMMARY

NEW DETERMINANTS OF THE STRATEGIC POSITION AND SECURITY OF THE S.F.R.Y.

Changes in the world are creating a new security system, in which the USA are becoming a sole superpower, retaining their military and other forms of presence in all key strategic regions of the world. The military power of the USSR and its role in the world are generally decreasing, primarily because of its profound internal crisis. At the middle level of the new pyramidal structure of the world emerges a numerous group of regional-continental powers, showing a general and military multi-polarization of might of both superpowers. As to their general aims, political and military roles, both blocs are becoming ineffectual, notwithstanding the fact that NATO, differing in this from the Warsaw Agreement, is retaining its homogeneity, at least for the time being.

The collapse of the real-socialistic regimes and the unification of Germany created a new political map of Europe and started a process of creation of a new European security system. Initial conditions for an all-European collective security are being created. There remain, however, powerful factors limiting this process, which are also potential causes of a destabilization: a possible great - German expansionism; a developmental rift between the Western and other parts of Europe; deep social crisis and ethnic-religious, also possible territorial, conflicts in the Eastern and South-Eastern Europe; powerful residues of the ideological confrontation. The skeleton of the European security, in a perspective of a denuclearized Europe and of further reduction of the role of blocs, will be an established balance of conventional forces and overall might of the USSR and the united Germany.

However, also in conditions of positive contemporary trends and developments on the world and European levels the independence of many countries, among which also of Yugoslavia, is being threatened by activities of a wide spectrum of instruments of global strategies, where the military power and military strategy appear as indirect factors, while being directly utilized or applied only in extreme emergencies, in the form of the so called low intensity conflict operations.

RÉSUMÉ

NOUVELLES DETERMINANTES DE LA POSITION STRATEGIQUE ET DE LA SECURITE DE LA RSFY

Par suite des changements opérés dans le monde contemporain, un nouvel ordre de sécurité a été établi dans lequel les USA demeurent la seule super-puissance et maintiennent leur présence militaire et autre, ainsi que leur influence dans toutes les régions stratégiques-clés du monde. La force militaire de l'URSS et le rôle de celle-ci dans le monde sont en cours d'involution générale essentiellement causée par la profonde crise intérieure qui sèvit dans ce pays. Au niveau mondial de la nouvelle structure pyramidale du monde naît un groupe nombreux de puissances régionales-contininentales, ce qui est l'expres-

sion de la multipolarisation générale et militaire du pouvoir des deux super-puissances. Quant aux objectifs, et à leur rôle politique et militaire, les deux blocks deviennent disfonctionnels, malgré le fait qu'à la différence du Pacte de Varsovie l'OTAN maintient encore son homogénéité.

La chute des régimes du socialisme réel et l'unification de l'Allemagne ont permis la création d'une nouvelle carte politique de l'Europe et ouvert le processus d'établissement d'un nouvel ordre de sécurité en Europe. Les conditions premières de la sécurité collective paneuropéenne sont en cours de formation. Restent, pourtant, des facteurs solides de restriction de ce processus, de même que les tenants potentiels de la destabilisation: l'expansionisme pangermanique potentiel; le fossé qui en matière du développement sépare l'Occident du reste de l'Europe; la crise sociale profonde, les différends à base ethnique et religieuse et d'autres conflits territoriaux à l'Est et dans le Sud-Est de l'Europe; vestiges éclatants de la confrontation idéologique. Dans l'optique de la dénucléarisation de l'Europe et de la diminution continue du rôle des blocks, l'ossature de la sécurité européenne peut être constituée aussi par l'équilibre des forces conventionnelles et du pouvoir général entre l'URSS et l'unification de l'Allemagne.

Même dans les conditions des évolutions positives contemporaines au niveau mondial et européen, par des moyens non-militaires et paramilitaires se trouve intensément menacée l'indépendance de nombreux Etats, voire celle de la Yougoslavie. Il s'agit d'actions moyennant les instruments de large spectre dans le cadre des stratégies générales où la puissance militaire et la stratégie militaire se manifestent en tant que facteurs indirects, directs seulement dans les conditions de grande nécessité sous forme d'actions dites de faible intensité.

РЕЗИЈУМЕ

НОВЫЕ ОПРЕДЕЛИТЕЛИ СТРАТЕГИЧЕСКОГО ПОЛОЖЕНИЯ И БЕЗОПАСНОСТИ ЮГОСЛАВИИ

Изменениями в современном мире создается новый порядок безопасности, в котором США остаются единственной великой державой и сохраняют военное и другое присутствие во всех ключевых стратегических регионах в мире. Военная мощь СССР и его роль в мире находятся в процессе общей инволюции, в первую очередь вызванной его глубоким внутренним кризисом. На среднем уровне новой пирамидальной структуры мира создается многочисленная группа регионально-континентальных сил, чем выражается общая и военная мультиполяризация мощи обеих великих держав. В отношении генеральных целей, политической и военной роли, оба блока становятся дисфункциональными, несмотря на то, что НАТО в отличие от Варшавского договора пока сохраняет гомогенность. Провалом реалсоциалистических режимов и объединением Германии создана новая политическая карта Европы и открыт процесс оформления нового европейского порядка безопасности. Создаются исходные предпосылки общеевропейской коллективной безопасности. Однако, остаются мощные

факторы ограничения этого процесса, а также потенциальные носители неустойчивости, а именно: потенциальный великогерманский экспансионизм; пропасть в развитии между Западом и оставшейся Европой; глубокий общественный кризис и этническо-религиозные и возможные новые территориальные столкновения на востоке и юго-востоке Европы; сильные остатки идеологической конфронтации. В перспективе, в результате создания безъядерной Европы и дальнейшего сокращения роли блоков, оств европейской безопасности может составлять и баланс обычных сил и общей мощи между СССР и объединенной Германией.

И в условиях современных положительных движений на глобальном и европейском уровнях интенсивно, невоенными и паравоенными средствами поставляется под угрозу независимость многих государств, в частности Югославии. Речь идет о действиях широкоспектрального инструментария общих стратегий, где военная сила и военная стратегия выступают как косвенные факторы, а только в крайней необходимости прямо, в форме т. наз. действий низкой интенсивности.

O kontinuitetu opštenarodne odbrane

Pukovnik u penziji prof. dr *GAVRO PERAZIĆ*

Prvi deo teksta obuhvata analizu međunarodnih ugovora koje je Jugoslavija sklopila sa susedima i drugim zemljama, od 1945. godine, a u vezi su s odbranom zemlje.

U nastavku se razmatraju promene u savremenom svetu, posebno u Evropi i našem okruženju, koje mogu uticati na našu bezbednost i koje zahtevaju dogradnju sistema opštenarodne odbrane.

Na kraju, analizira se i naša aktuelna društvena situacija, čiji tokovi izmiču kontroli. Nastupila je erozija savezne države, što se ogleda u nepoštovanju Ustava i saveznih zakona u svim delovima Jugoslavije, bujanju nacionalističkih strasti i izražavanju separatističkih tendencija. Sve to može imati nesagledive posledice po sistem opštenarodne odbrane i oružane snage. Autor potencira neophodnost očuvanja jedinstvenih oružanih snaga i smatra da je naš sistem opštenarodne odbrane jedini optimalni koncept odbrane našeg društva.

Naš sistem odbrane imao je od završetka rata nekoliko obrta. Na njega ćemo se, u ovom saopštenju, osvrnuti sa spoljnopolitičkog stanovišta.

Prvo, 11. aprila 1945, još dok je trajao rat, naša vlada je sa vladom SSSR-a zaključila Ugovor o prijateljstvu, uzajamnoj pomoći i posleratnoj izgradnji, u kome se, u članu 1, potvrđuje ratni savez sa svim članicama ujedinjenih naroda u ratu protiv Nemačke do konačne pobede. U članu 2. ističe se da, ako bi jedna od ugovornica bila uvučena u oružane sukobe sa Nemačkom, gde bi ona obnovila napadačku politiku, ili ma kojom državom koja bi se pridružila neposredno ili u kakvom drugom obliku Nemačkoj u takvom ratu, druge zemlje ugovornice će joj odmah uputiti vojnu pomoć. Nadalje, u članu 4. ugovornice se obavezuju da neće učestvovati ni u kakvoj koaliciji protiv druge ugovornice.

Nesumnjivo je da je taj ugovor formalnopravno sputavao slobodu ugovornicama u izboru neke autonomne strategije

odbrane koja bi bila suprotna primljenim obavezama prema članovima 2. i 4. tog ugovora. To se, naravno, faktički odnosilo samo na Jugoslaviju.

Sličnog sadržaja su bili ugovori Jugoslavije sa Poljskom, Mađarskom i Rumunijom, u kojima se obaveze pomoći protežu ne samo u slučaju agresije Nemačke već i svakog drugog agresora.

Nesumnjivo, to su bili bilateralni začeci jednog regionalnog vojnog saveza, koji je evoluirao dok se, konačno, nije oformio i pravno definisao kao sporazum u Varšavi 1955. godine. Ali, iz tog odbrambenog kruga Jugoslavija je ispala već 1948. godine. Prema tome, za taj kratki period, s obzirom na opšti pokroviteljski stav SSSR-a prema svim državama u kojima se konstituisao socijalistički režim, o slobodi izbora odbrambene politike Jugoslavije, kao i bilo koje druge ugovornice, nije moglo biti govora.

Drugo, već od 1948. godine nastupila je opšta ofanziva zemalja Informbiroa protiv Jugoslavije. Bila je to svojevrsna agresija, koja je nametnula obavezu traženja načina da se sačuva jugoslovenska nezavisnost. Jugoslavija, kao država, našla se u položaju da nije imala prijatelja ni u jednoj susednoj zemlji. Zemlje socijalističkog lagersa (Mađarska, Rumunija, Bugarska, Albanija) angažovale su sve snage da razbiju Jugoslaviju. Italija je koristila priliku da na svoj način reši pitanje slobodne teritorije Trsta, grčki monarhofašisti su nas optuživali kao glavne činioce u mešanju u građanski rat u Grčkoj, Austrija, iako još u statusu okupacionih zona, „raspirivala” je pitanje Koruške. Sve je to mnogima u svetu izgledalo kao bezizlazno stanje za Jugoslaviju.

U to doba mi smo potražili izlaz u tzv. tripartitnoj pomoći, kako za izgradnju zemlje, tako i za izgradnju odbrane u celini. Ali, nismo žrtvovali samostalnost odbrane, čije je težište bilo na partizanskom ratu protiv eventualnog agresora koji bi svojim snagama bio u stanju da brzo okupira znatan deo zemlje.

Nedavno je u javnosti naveden podatak (s pozivom na američke izvore) da se u tim ugovorima o pomoći jugoslovenska strana obavezala da će glavni otpor protiv eventualne invazije sa istoka organizovati tek u zapadnim delovima zemlje. (Ti izvori mi nisu poznati zato ih i ne komentarišem).

Treće, posebni vojni aranžman zbog kojeg su nas mnogo napadale istočne zemlje bio je Ugovor o političkoj saradnji i uzajamnoj vojnoj pomoći, od 9. avgusta 1954. (sa rokom trajanja od 20 godina), koji je sledio posle Ankarskog ugovora o prijateljstvu i saradnji, od 28. februara 1953, između Jugoslavije, Grčke i Turske. Prema tom ugovoru (član 2), napad na neku ugovornicu u bilo kojem delu njene teritorije biće smatran kao agresija protiv svih, te će one pojedinačno ili kolektivno, dati pomoć napadnutoj ugovornici, i u zajedničkom sporazumu preduzeti sve mere, uključujući i upotrebu oružane sile. Po osnovu člana 3. tog ugovora one su se obavezale na međusobnu pomoć radi pojačanja i održavanja odbrambene sposobnosti. Inače, ta se kolektivna odbrana zasniva na članu 51. Povelje Ujedinjenih nacija (pravo na samoodbranu), ali su se potpisnice oslanjale i na Deklaraciju UN od 1950. godine, o „dužnosti države u slučaju izbijanja neprijateljstva”, koja je svojedobno bila pravni izlaz u slučaju da Savet bezbednosti UN zbog veta ne može da obavi svoju dužnost očuvanja mira u slučaju njegove povrede ili agresije.

Ono što je posebno značajno jeste član 10. tog sporazuma, po kojem obaveze Grčke i Turske ne utiču na njihove obaveze na osnovu njihovog članstva u NATO iz 1949. godine. Znači, NATO je stavljen izvan tih obaveza.

To je bio period gomilanja divizija istočnih zemalja na našim granicama. Međutim, uskoro se situacija promenila, jer je u sledeće dve godine postignut sporazum o saglasnosti o slobodnoj teritoriji Trsta sa Italijom (1954), a 1955. godine i Državni ugovor sa Austrijom. Taj period se poklapa i sa Staljinovom smrću, kao i s izvesnim nadama da će otpočeti period destaljinizacije.

Četvrto, događaji u Čehoslovačkoj, 1968. godine, naterali su nas da ubrzamo rad na donošenju Zakona o narodnoj odbrani (1969), kojim smo i pravno i javno konstituisali sistem opštenarodne odbrane, koji je, pre svega, imao osnovu u društvenoj svojini i samoupravljanju kao osnovnom društvenom odnosu u Jugoslaviji.

U svim tim fazama od 1948. godine do sada (sem onog prvog ugovora u toku rata), naše strategijske opcije imaju izrazito obeležje nezavisnosti u izboru. Poslednji međudržavni aranžman, od 9. avgusta 1954, često je pogrešno tumačen, pa

se i sada malo pominje u literaturi. Njegova pravna validnost je brzo nestala, jer se situacija u našem okruženju promenila, mada su instrumenti opšte saradnje tih država i dalje ostali važeći.

Pravna sadržina tih uzajamnih obaveza u odbrani po tom ugovoru, shodno članovima 2. i 10, u suštini znači: ako neko napadne neku od tri ugovornice, dve druge stupaju u akciju pomoći. Logično je pretpostaviti, iako u tekstu to nije *verbis expressis* rečeno, da je NATO imao u vidu pomoć tim svojim dvema članicama (Grčka i Turska), jer se radilo i o njihovoj odbrani. No, ako bi došlo do napada na neku drugu ugovornicu iz NATO Grčka i Turska, naravno, bile bi obavezne da je pomognu, ali se ta obaveza nije odnosila na Jugoslaviju. Znači, za Jugoslaviju su obaveze Grčke i Turske bile *res inter alios acta*. No, ako bi Grčka i Turska bile agresori, individualno ili u okviru NATO, Jugoslavija se nije obavezivala na pomoć jer je taj ugovor važio samo za slučaj odbrane. Prema tome, taj ugovor je, po mom mišljenju, imao jaku deterentsku ulogu.

Taj ugovor ima legalitet u članu 51. Povelje Ujedinjenih nacija, ali i u famoznoj Deklaraciji *Uniting for Peace*, iz 1950. godine, koja je doneta zbog nesposobnosti Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija da, usled veta neke od velikih sila, odgovori osnovnoj dužnosti za očuvanje mira, te se ceo postupak prenosio na Generalnu skupštinu Ujedinjenih nacija, gde su se odluke donosile dvotrećinskom većinom i gde niko nema pravo veta.

Peto, Jugoslavija je u rasporedu velikih sila i blokova služila kao „tampon-zona” koju su blokovi težili da održe, ali su preko nje ukrštali svoje interese i ispoljavali veće ili manje pritiske, zavisno od konstelacija njihovih interesa i odnosa, posebno na Balkanu i u Sredozemlju. To smo mi na vreme osećali i dobro se postavljali.

Šesto, Jugoslavija kao „tampon zona” između blokova više nema raniju ulogu, jer su se i blokovi izmenili, naročito istočni. U odnosima dve vojne alijanse nastupio je proces deblokoizacije, uprkos činjenici da oni još formalno postoje. Istočni blok je u totalnom raspadanju. Prema tome, Zapadni blok, prema našoj proceni, gubi konkurenta. Oštri blokovski sukobi sve više će nestajati i ustupati mesto detantu. Budući da svaki odnos pretpostavlja barem dva subjekta, postavlja se pitanje opravdanosti opstanka i Zapadnog bloka.

Novonastala situacija može biti i mač sa dve oštrice. Naime, Zapadni blok, koji se sačuvao od rastrojstva, mogao bi u nekoj situaciji oceniti da ima *carte blanche* za slobodno agresivno delovanje, jer ga u tome više ne sprečava u odgovarajućoj meri nekad oštro suprotstavljeni istočni blok. Sa stanovišta opštenarodne odbrane, treba dobro proceniti stare i nove neraščišćene račune koji bi mogli poslužiti kao *casus belli* za neki potez protiv Jugoslavije.

Prema našoj slobodnoj oceni, mogu se pojaviti i problemi u našim odnosima sa susedima iz Zapadnog bloka. Nije, naime, bez značaja to što Italija pokazuje povremene iredentističke revindikacije prema teritorijama izgubljenim posle drugog svetskog rata, iako je konačno pravno stanje regulisano Osimskim sporazumima 1975. godine. To ne daje razloga Jugoslaviji za potpuno opuštanje i nužno zahteva stalnu obazrivost u pogledu jačanja bezbednosti i rešenosti da se naše suverene teritorije čvrsto i zauvek brane. Revindikacije bi verovatno porasle u slučaju stvaranja sistema konfederacije u Jugoslaviji, ili tzv. sistema asimetrične federacije, posebno zbog toga što se iz Slovenije i Hrvatske posle rata iselilo oko 250.000–300.000 Italijana. Ako bi te dve republike dobile konfederalni status, one bi dobile i samostalni status kao subjekti međunarodnog prava. Italija je sa SFRJ potpisala Osimske ugovore, a ne sa Slovenijom ili Hrvatskom, te se postavlja pitanje ko bi se u slučaju konfederacije pojavio kao garant prava i obaveza sa naše strane. Jer, kad je potpisan ugovor, italijanska strana nije priznavala ni Sloveniju, ni Hrvatsku kao državu. Posebno zaoštreni odnosi unutar Jugoslavije mogli bi ohrabriti revanšističke snage iz Italije da ponove akciju koju su Badoljo i D'Anuncio izveli posle prvog svetskog rata prema Fijumi i drugim krajevima Istre i Primorja. Zato nije čudno što je Hrvatska demokratska zajednica (HDZ) u tim krajevima slabo prošla na izborima.

Što se tiče Austrije, iako je pravno neutralna, problem Koruška je uvek zapaljiv i kamen spoticanja između suseda. U svojoj borbi, Jugoslavija je znatno više brinula za njih nego za druge manjine i pored činjenice što je njihov status čvršće pravno regulisan članom 7. Državnog ugovora. Ne treba zaboraviti ni to da su se oni na Plebiscitu 1920. godine sami odlučili da postanu Austrijanci. Posle prvog svetskog rata

delegacija Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca upornije se borila za Koruške nego delegacija nove Jugoslavije 1947. u Parizu. Razume se da je i položaj Koruške za nas povoljniji ako ima zaštitu potpisnika SFRJ, svih njenih naroda, nego samo Slovenije. Navedene činjenice ukazuju na to kakve bi posledice nastale za te republike ako bi dobile konfederalni status.

Naravno, Jugoslavija nema nameru da menja *status quo* Koruške. Ali, Austrijanci su deo nemačke nacije koji su u istoriji često bili u savezu ili u uniji sa Nemačkom, a u novijoj istoriji uvek protiv naših naroda. Na stotine hiljada iseljenih Nemaca iz Jugoslavije raštrkano je u Nemačkoj i Austriji, pa se može pretpostaviti da oni i njihovi potomci ne zaboravljaju kraj u koji ih je nastanila još Marija Terezija.

Ujedinjenjem Nemačka postaje centralna sila u Evropi, sa oko 900.000 vojnika, a uvek je, od Bizmarka pa do Hitlera, bila neprijatelj Slovena, posebno na Balkanu. Nadamo se da njeni partneri u NATO (Francuska, Velika Britanija, Belgija i dr.) ne zaboravljaju prošlost. Mislimo da održanje NATO može imati pozitivnu ulogu u obuzdavanju Nemačke, jer se ne može kao njegova članica upustiti u neku samostalnu akciju izvan kontrole blokovskog mehanizma, što bi narušilo evropski poredak i podsetilo na potez Hitlera kad je demonstrativno napustio Društvo naroda.

Ujedinjena Nemačka se pravno sprema za potpis dugo očekivanog mirovnog ugovora. Nagodba oko ugovora biće teža nego da je to urađeno odmah posle drugog svetskog rata, kad je bilo moguće postaviti više obaveza. Nismo sigurni da Nemci neće postaviti pitanje prognanih Nemaca, kao što mi mislimo da postavimo pitanje ratne štete. Jugoslavija ima stotine hiljada svojih radnika u Nemačkoj, kao i jake odnose u oblasti privrede, što će nam, možda, nametnuti i neke obzire.

Jugoslavija će sigurno biti redaktor i potpisnik mirovnih ugovora sa Nemačkom. Nije naodmet već sada razmišljati kako sa stanovišta odbrane pripremiti našu diplomatiju za te pregovore.

Sedmo, što se tiče drugog bloka, u istočnoevropskim zemljama realsocijalizam je kao politički poredak doživeo slom, sa teškom hipotekom civilizacijskog promašaja. Pokazalo se da socijalizam, takav kakav je bio, nije normalan hod

i zakonomerni trend u razvoju društva. Desnica likuje, tvrdeći da socijalizam i nije bio „najzad pronađeni oblik” koji bi rešio sve probleme klasnog društva. To je otežavajući spoljni činilac za Jugoslaviju, iako njen socijalistički sistem još nije doživeo krah kao u istočnoevropskim zemljama. Ideje socijalizma ne mogu biti pokopane. Pa, ipak, u nas neke republike žure da sa svojih ustavnih firmi skinu etiketu „socijalističke”.

Vojna sila realsocijalizma, svrstana u blok, izgubila je snagu ravnopravnog partnera vojnoj sili drugog bloka. Nastalo stanje tendira ka značajnom debalansu. Formalne članice Istočnog bloka imaju slobodu u ponašanju, više nema centralnog mehanizma kontrole. Zajedničke vojne akcije, poput one iz 1968. godine, ne mogu se ni zamisliti. Zavisno od sopstvenih interesa, svaka će se država samovlasno ponašati i rešavati svoje probleme, pa i one međususedske. U regionalnim i globalnim okvirima ravnoteža snaga je i dalje na staklenim nogama, a ona je koliko-toliko održavala mir i sprečavala oružani sukob većih razmera. Samostalni istup neke članice bloka protiv neke zemlje ne mora značiti poremećaj ravnoteže, ne mora se pripisati celoj alijansi, a ne mora ni zainteresovati drugi blok. Sad se svaka država, naš sused, nalazi oči u oči sa Jugoslavijom i prisiljena je da bilateralno rešava sporove. Ne verujemo da bi neka od njih pokušala, ili mogla, pojedinačno pribeći nekoj avanturi protiv Jugoslavije na klasičan način – agresijom, ali je izvesno da bi neke od njih rado iskoristile naše unutrašnje raskole. Naš borbeni otpor mogao bi postati veoma ranjiv. Dobro je što zasad ne vidimo da bi dve ili više država, naših suseda, imale zajedničke ciljeve ili da bi ih zajednički ostvarile protiv Jugoslavije. No, svaka pojedinačno može ispoljiti nacionalnoistorijske pretenzije prema delovima Jugoslavije: Albanija prema Kosovu, Bugarska prema Makedoniji i Srbiji, Mađarska prema Bačkoj, itd.

U vezi s opštom političkom konstelacijom oko Jugoslavije i, posebno, u Jugoslaviji, trebalo bi preispitati neke institucije sistema opštenarodne odbrane, čak i one koje su nekad bile veoma važne. Na primer, da li se na privremeno zaposednutu teritoriju (PZT) i ubuduće može gledati kao na prostor državne teritorije na kojoj bi agresor posedovao jaču vojnu moć i koju bi relativno brzo vojskom poseo, zaveo vojnu okupacionu vlast i bio u stanju da disciplinuje stanovništvo.

Pitanje je značajno zato što zbog odnosa snaga Jugoslavije i svake pojedinačne susedne zemlje nije realno očekivati dublje prodore preko granice, niti gospodarenje na nekom delu teritorije, kao što se to moglo računati kada su te zemlje bile ujedinjene sa velikom silom u bloku. To bi podjednako važilo i kada bi se pojedine susedne zemlje angažovale u unutrašnjem sukobu u Jugoslaviji, jer se ni tada odnos snaga ne bi značajno promenio. Prema tome, u okviru koncepcije opštenarodne odbrane sada bi više odgovaralo da se pažnja obrati na koncentraciju i pojačanje prvog ratnog ešelona lociranog na prostorima bliže državnim granicama.

Osmo, odbrambena politika SFRJ – opštenarodna odbrana – imala je za osnovu društvenu svojinu i samoupravljanje kao vladajući društveni odnos, dakle – kao proces u kojem se i poslednja državna funkcija socijalizuje i uklapa u opšti tok podružtvljavanja svih poslova. Idejni generator sveukupnog procesa podružtvljavanja odbrane bila je avangarda radničke klase – Savez komunista, što je određivalo njen klasni karakter. Naravno, takav sistem opštenarodne odbrane bio je i vojnički najpodesniji za otpor protiv nadmoćnijeg agresora.

Tako koncipiran sistem odbrane pretpostavljao je, a i idealizovao, klasnu i nacionalnu homogenizaciju zemlje, koju smo, prema tadašnjim ocenama, već bili ostvarili, te smo u Marksovom konceptu „naoružanog naroda” nalazili teorijski i istorijsko-revolucionarni resurs za naš koncept. Ponekad se čak zaboravljalo na našu patriotsku tradiciju i prošlost, ali i na značajne činjenice aktuelnog trenutka i modernog doba, koje se od Marksovog razlikovalo za ceo vek.

Projekat našeg društva, koji smo imali u vidu i na kojem smo zasnivali opštenarodnu odbranu, nije se ostvario. Društvena svojina je nagrižena; samoupravljanje u privredi nije položilo ispit; radnička klasa i njena avangarda su nacionalno podeljene; avangarda je u rasulu; slobodni izbori u nekim delovima zemlje izmenili su politički režim; nacionalna homogenizacija je puna naboja, koji može eksplodirati čim se za to ukaže prilika itd. Ostala je birokratija, svuda sa istim psihološko-upravljačkim mentalitetom i materijalnim privilegijama, i ostala je eksploatacija radničke klase. Idejno-političke pretpostavke koje smo imali u vidu prilikom koncipiranja opštenarodne odbrane, najblaže rečeno, suspendovane su, jer je model

socijalizma koji smo stvarali doživeo neuspeh. Neizbežna je promena modela socijalizma i izbor boljeg, demokratskijeg modela društva.

Ali, socijalizam nije jedina alternativa. Narod je u dve republike već okrenuo leđa Savezu komunista, a pitanje je šta će biti u ostalim delovima Jugoslavije. Treba shvatiti da su to bili legitimni akti (izbori), i mi to sad ne smemo napadati. Izvesno je da će republički parlamenti i savezni parlament imati pravo da donose zakone o narodnoj odbrani, o oružanim snagama, o vojnom budžetu, i slično. Procedura će biti teška, i pitanje je kako će se ponašati političke snage u parlamentima.

Mi s pravom naglašavamo da je Jugoslovenska narodna armija savezna ustanova i da mora obavljati svoje ustavne obaveze prema saveznom ustavu. To su klasični zadaci svake armije – odbrana suvereniteta, teritorijalnog integriteta i ustavnog poretka. U tom pogledu nije ništa sporno. Ali, postavlja se pitanje ko će imati ingerencije nad Teritorijalnom odbranom, kako će republička zakonodavstva regulisati odbranu i usklađivati svoje norme sa saveznim zakonodavstvom ako neke od njih ostanu tvrdokorne na sadašnjim konfederalnim i separatnim stavovima. Kosovo je značajno iskustvo: šta bi se na Kosovu dogodilo da je data sloboda akcije Teritorijalnoj odbrani i pokrajinskom odbrambenom mehanizmu, da je tolerisano divljanje nacionalističko-šovinističkih elemenata iza paravana samoupravne autonomije?

Kada se radi o zaštiti ustavnog poretka i integriteta zemlje, treba istaći da je ustavni poredak sazdan na Ustavu SFRJ, ali i na ustavima republika. U nemogućnosti da se oni usaglase nekom obavezujućom armaturom, stvara se veoma teška situacija. U nekim republikama se zahteva da se Jugoslavija izgradi na konfederativnom principu, a ne na federativnom, kako je to AVNOJ sankcionisao, pri čemu se ističe pravo na samoopredeljenje, uključujući i pravo na otcepljenje iz državne zajednice. Šta u takvim slučajevima uraditi? Može li opštenarodna odbrana da ostane vladajuća filozofija i praksa odbrane Jugoslavije kao celine? Ako opštenarodna odbrana ne bude prihvaćena u ustavu jedne republike, doći će do suprotnosti sa saveznim ustavom, osim u slučaju postizanja konfederativnog ugovora, što je, takođe, sporan slučaj.

U široj javnosti se ne zna dovoljno šta je konfederacija, što nije ni čudno jer ih je bilo svega četiri u istoriji i sve su kratko trajale, obično kao prelazak u federaciju, tako da u literaturi nisu ostale neke teorijske vrednosti za proučavanje. Te četiri konfederacije koje nauka naznačava bile su: Holandske ujedinjene provincije (1579–1795), SAD (1781–1787), Švajcarski savez (1815–1848) i Nemačke konfederacije (1815–1866, 1867–1871). Karakteristika tih složenih država je to što su bile savezi država (ne savezna država), a počivale su na međudržavnom ugovoru (ne na ustavu), sa ugovorenim odnosima među njima. U tom pogledu imale su posebne diplomatske predstavnike, posebnu vojsku (čak su neke međusobno ratovala – Pruska i Austrija), uživale su pravo istupa iz konfederacije itd. Zajedničke su imali samo neke organe na vrhu. Svaka članica je bila suvereni i samostalni subjekt međunarodnog prava, a organi konfederacije nisu mogli neposredno sprovesti svoje odluke na teritorijama članica, nije postojalo ni savezno državljanstvo, već je teritorija članica imala zaseban status, a mogle su zaključivati međunarodne ugovore i samostalno voditi rat a da se to ne tiče drugih članica. Ali, to nisu teorijska načela, već sinteza iz prakse tadašnjih konfederacija, jer se u svakoj konkretnoj konfederaciji sve prepušta nagodbi u međunarodnom ugovoru. Neki pisci ukazuju na to da su u pojedinim slučajevima spoljna politika, odbrana i kovanje novca bili zajednički. Dakle, konfederacija nije jedinstvena država, već više njih. Dopustiti takav koncept složene države znači unapred se odreći teritorijalnog integriteta, jer je u konfederaciji on *eo ipso* razgrađen.

I Predsedništvo SFRJ, u predlogu za promenu Ustava SFRJ, naznačilo je, pored ostalog, da treba „precizno razraditi postupak eventualnog otepljenja” (odeljak: Federacija i odnosi u federaciji). To znači da, ako se i kad se to prihvati u saveznom ustavu, to pravo postaje obavezujuća norma koju treba da poštuje i Jugoslovenska narodna armija. To, najzad, znači da ako se dogodi da tu normu jedan narod ili republika žele da iskoriste, Armija je pozvana da u tome pomogne i da eventualno spreči druge narode koji žele da to osujete. U toj situaciji, postupajući po Ustavu, Armija pomaže cepanje teritorijalnog integriteta zemlje. Dakle, od te zamke protivurečnog ustavnog zadatka Armija ne može da bude oslobođena.

Takođe, u slučaju usvajanja konfederativnog modela Jugoslavije, odnosno asimetričnog koncepta federacije, koji bi dao beneficijaru apsolutnu slobodu u odbrani ili pravo da ostane neutralan u slučaju sukoba Jugoslavije sa nekom državom koja je povredila suverenitet neke druge republike te ga treba odbraniti, postavlja se pitanje kako održati atribute jedinstva opštenarodne odbrane i oružane snage, jedinstvenog odbrambenog područja i ratišta, što čini uslov *sine qua non* opstanka i rezona opštenarodne odbrane. Te atribute smo decenijama visoko vrednovali, i oni su nam ostali u nasleđe kao tekovina narodnooslobodilačke borbe, koja je, uostalom, i dobila legalitet zbog njihovog ljubomornog očuvanja i razvijanja.

Deveto, ne možemo zaobići činjenicu da je nastupila erozija naše savezne države. Ne možemo reći da je sve u prošlosti bilo dobro, ali ni pohvaliti sve sadašnje. Zakon je izjednačio sve političke stranke na svim teritorijama, pa se nameće pitanje kako Armiju sačuvati od te pomame pluralizma partija. Što se tiče Teritorijalne odbrane, kao dela oružanih snaga, to je nemoguće, jer je ona deo političkih prilika na terenu i, sasvim sigurno, veliki deo njenog sastava je u raznim strankama. Dakle, partije su ušle u deo oružanih snaga.

Opcija za Armiju nije laka. Partijska država pripada prošlosti, a Armija je najdržavniji deo države. Održati samo jednu partiju u njoj čini je objektom stalnog napada opozicije. Ali, ako bi se Armija odrekla Saveza komunista, onda kida vezu sa svojim idejnim korenom, gubi osnovnu tekovinu, koja je u Armiji, pored radničke klase, imala najvernijeg činioca.

Druga opcija takođe nosi opasnost. Ostaviti Armiju samo kao „stručnog slugu” društva, profesionalce čije je mesto u kasarnama, neprimereno je našoj tradiciji. Kapitalno je pitanje kako je upodobiti političkim procesima da ne bude depolitizovana masa, ali i kako je spasiti od višestranačke borbe. Inače, njeno jedinstvo nestaće u nepovrat. Za koje je vrednosti društva sada treba vezati: da bude neki večni oponent nekome ili nečemu ne bi bilo dobro za njen ugled, koji zaista uživa u narodu, rekao bih – kao na kraju rata, kada je marširala pod razvijenim pobedničkim barjacima?

Dilema je mnogo, a neke su, čini se, i teško rešive. Pre svega, kako svaku partiju ubediti da je opštenarodna odbrana jedini optimalni koncept odbrane našeg društva, i to ne samo

sa materijalnog, tradicionalnog i drugog aspekta već i optimalni izbor strategijskog koncepta za odbranu zemlje. A, u sferi odbrambenih koncepcija već se uviđa da su neprimerene i različite političke ideologije i projekcije pojedinih partija, kao i različiti koncepti u ustavotvorstvu pojedinih republika.

Treba samo naglasiti šta znači veto jedne ili dve republike na mere iz oblasti opštenarodne odbrane, koje bi preduzelo vrhovno komandovanje proglašavajući vanredno stanje ili prilike na jednom delu države. Ili, ako se opštenarodna odbrana i prihvati kao opšti model odbrane društva, šta bi sutra značila asimetričnost federalnog statusa pojedine republike koji bi joj dao arbitrarnost u prihvatanju ili neprihvatanju nekih mera, i ne bi li to značilo da se začinje drugi model odbrane, što znači da bi postojala dva modela odbrane na državnoj teritoriji Jugoslavije.

Kao što se vidi, ne samo da se narušavaju dosadašnje socijalne, ideološke i materijalne pretpostavke opštenarodne odbrane, nego se može očekivati ustavnopravno razgrađivanje njenog mehanizma, što bi slabilo njenu kohezionu snagu, a Armiju stavilo u veoma tešku poziciju u obavljanju njenog ustavnog zadatka.

Koja nit mora da bude prevalentna da bi se, ipak, očuvalo jedinstvo odbrane: država, otadžbina, domovina (Patria)? Da li smo spremni da ispravimo ono što smo propustili, da zapravo kod pripadnika Armije pojačamo patriotizam, čineći brze korekcije naših ideoloških naslaga da „proleter nema otadžbine” već *ubi bene, ibi patria*.

Patriotizam, ta psihološko-emotivna veza koja sina otadžbine istorijski i genetski vezuje za njegovu zajednicu i čini ga spremnim da život položi za nju, nije nam bila dovoljno velika briga do sada, a na njemu se gradio borbeni moral naših naroda kad su stvarali Jugoslaviju.

Svuda je u proglasima i zahtevima tokom prvog i drugog svetskog rata naš narod podvlačio zahtev za jedinstvenom državom na celokupnom našem etničkom području. Citiraćemo jedan proglas Upravnog odbora Jadranske legije iz Londona, inače preteče Jugoslovenskog odbora u kome su bili naši emigranti iz Austrougarske, još davne 1915, u kojem se kaže: „Slovenac, Hrvat, Srbin – jedne su majke sinovi, suza istog oka, krv iz jedne rane otvorene. Slovenac, Hrvat i Srbin

jedan je narod jer istim jezikom zbori, jedna ga misao spaja, isti ga osjećaj veže. To je jedinstveni narod jugoslovenski, jedini zakoniti predstavnik svoje zemlje, široke naše zajedničke domovine velike Jugoslavije ... Ko ne dođe u boj za slobodu ili ne da pomoćnicu ruku da izbavi braću iz okova, svojoj djeci da sačuva zemlju – nek je proklet. Tko zameće svađu i inate, braću kolje, pomaže dušmanu – on je proklet, on je izdajica. Proklet bio, kuće ne vidio, ne imao od srca poroda, sinje more sreću mu proždrla, tuđa zemlja kosti izmećala. Rđom kapo dok mu je kolena”.

Mi smo država mnogih naroda, možda jedinstvena u tom pogledu s obzirom na veličinu. Neke manje i nove nacije koje su kasnije stupile na jugoslovensku političku scenu, postale su preosetljive čak i na to ako se neki narodi pohvale svojom historijom ukoliko se ta pohvala ne deli sa svima. Čak traže da se ugase te uspomene, ili da se pragmatički evociraju, makar i nenaučno, ako nisu zajedničke za sve, inače se etiketiraju raznim epitetima.

Naša Partija nije tako radila u narodnooslobodilačkom ratu. Setimo se mnogih proglašenja Centralnog komiteta na početku rata, i kasnije, u mnogim Titovim nastupima, gde se pozivaju narodi na svetle tradicije iz prošlosti u borbi protiv tuđina. To što su neki narodi isključeni iz naziva naše države 1918. godine, te nisu ušli kao njeni konstituenti, nadomestili su u toku narodnooslobodilačke borbe. Ali, da nije bilo tri naroda koji se pominju u naslovu države ne bi se sada ni ova druga tri uopšte spominjala u istoriji. Jer, mogu s naučnom odgovornošću da tvrdim da bezbolnijeg puta ujedinjenja naroda u jedinstvenu državu nije bilo u Evropi kao pri stvaranju Jugoslavije 1918. godine.

Teško se bilo izboriti u Versaju 1919. godine za granice, jer su već bile rasprodate naše teritorije tajnim sporazumom 1915; teško je bilo dobiti i priznanje države. Lakše je nama bilo posle drugog svetskog rata, jer se nije postavljalo pitanje da li će biti jugoslovenske države. Volja za našim jedinstvom bila je naročito jaka u Hrvatskoj i Sloveniji, što je razumljivo, jer one su tražile spas u Jugoslaviji, inače bi doživele sudbinu teritorija Austrougarske kao neprijateljske zemlje. Plan Bado-lja, koji se počeo ostvarivati, značio je za Slovence da ni na kraj pameti ne bi mogli računati na neku državnost. Zato smo

na Drugom zasjedanju AVNOJ-a samo potvrdili već stvoreno jedinstvo i odlučili da i dalje ostanemo ujedinjeni u Jugoslaviji. Rasparčavanje Jugoslavije okupacijom nismo priznali, što nas je uvrstilo u red ravnopravnih partnera Antihitlerovske koalicije i u krug pobjednika u drugom svjetskom ratu.

Sada nas grdno napadaju s desnice. Ali, ne treba da se plašimo. Istorija je već zapisala da smo se za odbranu jedinstva zemlje borili protiv četiri okupatorske i još toliko satelitskih vojski, da smo pobjedili i očuvali zemlju kao nezavisnu od bilo koga, da smo bili jugoslovenski pokret, a ne nacionalni, kao što su bili svi kvinslinški pokreti, da smo bez građanskog rata u borbi uspeli da promenimo socijalnu i državno-pravnu strukturu zemlje, da svoju nezavisnost nismo ni kasnije nikom ustupili i da smo za nju bili spremni da pođemo i u nove borbe.

Ne treba da prihvatimo sramnu etiketu našoj domovini – „Versajska Jugoslavija”, zato što je ona stvorena u Jugoslaviji, stvorili su je Jugosloveni, i to pre nego što je otvorena Versajska konferencija, a za njeno stvaranje je i u prvom svjetskom ratu palo mnogo žrtava.

Patriotizam od nas neumitno zahteva da se aktiviraju istorijske vrednosti naših naroda. Jer, naši narodi su dve imperije proterali sa Balkana od 1912. do 1918. godine (Turska i Austrougarska) da bi stvorili zajedničku državu, a u drugom svjetskom ratu je odbranili od osam neprijateljskih vojski. To se tako lako ne da krčmiti i žrtvovati.

SUMMARY

ON THE CONTINUITY OF TOTAL NATIONAL DEFENCE

In the first part of the article are analysed international agreements concluded from 1945 to date between Yugoslavia and her neighbouring and other countries pertaining to the defence of our country.

Further on the author reviews changes in the contemporary world, particularly in Europe and in the immediate environment of our country, which can influence our security and demand an upbuilding of our total national defence system.

In the last part of the article is analysed the present situation in our society whose trends are gradually escaping control. An erosion of the federal state has begun, which can be seen in disregarding the Constitution and federal laws

in all parts of Yugoslavia, in a mushrooming of nationalistic passions, and in different expressions of nationalistic tendencies. All these can have unforeseeable consequences for our total national defence system and for our armed forces. The author stresses the necessity of preservation of our integrated armed forces and maintains that our total national defence system is the only effective concept of defence of our society.

RÉSUMÉ

SUR LA CONTINUITÉ DE LA DÉFENSE POPULAIRE GÉNÉRALISÉE

La première partie de l'article contient l'analyse des traités internationaux ratifiés par la Yougoslavie avec ses voisins et d'autres pays depuis 1945 et qui ont trait à la défense nationale.

Plus loin, l'auteur traite des changements opérés dans le monde contemporain, notamment en Europe, et dans l'environnement de la Yougoslavie, susceptibles d'influer sur notre sécurité et exigeant un perfectionnement du système de défense populaire généralisée.

A la fin du texte, nous pouvons lire l'analyse de la situation sociale actuelle de la Yougoslavie dont les courants échappent au contrôle. Il s'agit d'érosion de l'Etat fédéral, ce qui se traduit par l'inobservance de la Constitution et des Lois fédérales dans toutes les parties de la Yougoslavie, par la montée des passions nationalistes et des tendances séparatistes. Le tout pouvant avoir des effets néfastes sur le système de défense populaire généralisée qu'il est difficile d'envisager en ce moment. L'auteur met l'accent sur la nécessité de sauvegarder le caractère unique des forces armées et estime que le système de défense populaire généralisée est la seule conception optimale de défense de notre société.

РЕЗЮМЕ

О НЕПРЕРЫВНОСТИ ВСЕНАРОДНОЙ ОБОРОНЫ

В первой части текста анализируются международные соглашения, заключенные Югославией с соседними и другими странами с 1945 года, относящиеся к обороне страны.

В продолжении рассматриваются изменения в современном мире, особенно в Европе и нашем окружении, которые могут влиять на нашу безопасность и которые требуют достройки системы всенародной обороны.

В конце анализу подвергается и наша актуальная общественная ситуация, течения которой почти не поддаются контролю. Имеет место эрозия союзного государства, что проявляется в форме несоблюдения Конституции и союзных законов во всех частях Югославии, разбухания националистических страстей, сепаратистских тенденций. Все это может иметь необозримые последствия для системы всенародной обороны и вооруженных сил. Автор подчеркивает необходимость сохранения единых вооруженных сил и считает, что система всенародной обороны является единственной оптимальной концепцией обороны нашего общества.

Odbrana zemlje u uslovima društvene krize, političkog i svojinskog pluralizma

Pukovnik u penziji prof. dr *MILAN VUČINIĆ*

Društvena kriza se najneposrednije nepovoljno odražava na odbrambenu sposobnost zemlje time što je razbila njenu socijalnu, političku i ekonomsku stabilnost i kompaktnost.

U ovom trenutku ustavni poredak zemlje ugrožen je više unutrašnjim, nego spoljnim opasnostima. Ti nepovoljni unutrašnji procesi će sve više podsticati i spoljne aspiracije prema našoj zemlji. Povezanost ta dva procesa najveća je opasnost po suverenitet, nezavisnost, teritorijalnu celokupnost i ustavni poredak Jugoslavije.

Najopasniji generator unutrašnje nestabilnosti zemlje jeste međunarodna netolerantnost i splešnjavanje motiva i borbe za jugoslovensku socijalističku federativnu zajednicu. Progresivne snage za sada nisu u stanju da se efikasno suprotstave euforičnom naletu desnih, nacionalističkih snaga.

Usled ustavne krize (ustavni interregnum) na javnoj sceni se odvijaju neregularni politički procesi. Postojeća ustavna blokada je nagoveštaj velikih teškoća u borbi za novi ustav zemlje.

Navedeni i drugi retrogradni procesi čine osnovanim upozorenje Predsedništva SFRJ o opasnosti od građanskog rata na nacionalističkoj osnovi. U takvoj situaciji, veoma je značajna uporna borba za očuvanje koncepcije i osnovnih rešenja sistema opštenarodne odbrane kao društvene tekovine čija adekvatnost ne može biti dovedena u pitanje, pod uslovom njenog objektivnog vrednovanja prema najrelevantnijim kriterijumima. To podrazumeva uklanjanje iz svih doktrinarnih dokumenata ideologiziranih postavki, čime se neće umanjiti vrednost suštine načela opštenarodne odbrane i njenih praktičnih rešenja.

Ukupne prilike u kojima se nalazi SFRJ neminovno zahtevaju da se pitanje njene odbrane posmatra i ocenjuje uz njihovo maksimalno i krajnje objektivno uvažavanje. Tome sledi i potreba da se implikacije svih tih okolnosti na odbranu zemlje moraju shvatiti ne samo kao načelno, akademsko pitanje već i kao (i to osobito) pitanje koje je po svom značaju sudbinsko, a po svojoj aktuelnosti otvoreno i prešno.

Situacija u zemlji s obzirom na posledice koje ima po njenu odbranu odsudno nalaže da se pitanje odbrane zemlje u ovim okolnostima posmatra i ocenjuje na dva osnovna nivoa: na nivou opšteg odnosa društvene krize i odbrane zemlje i na nivou posledica koje po odbranu zemlje ima uvođenje svojinskog i političkog pluralizma kao novo i bitno obeležje.

DRUŠTVENA KRIZA I ODBRANA ZEMLJE

S obzirom na dubinu, razmere, uzroke i na opšte nepovoljne posledice, koje proizvodi društvena kriza, te na odsustvo jasnih puteva i neizvesnosti u pogledu mogućnosti njenog prevazilaženja, u pogledu njenih implikacija na odbranu zemlje, moguće je postaviti dve osnovne tvrdnje: (a) društvena kriza je oslabila otpornu moć zemlje; (b) društvena kriza je aktuelizirala odbranu zemlje. Obe teze su osnovane i međusobno uslovljene.

POSLEDICE DRUŠTVENE KRIZE NA ODBRANU ZEMLJE

I kada postojanje (opstanak) SFRJ ne bi bilo doveden u pitanje, neminovno je konstatovati da je društvena kriza u velikoj meri oslabila njenu moć i to istovremeno i podjednako u odnosu na spoljne i na unutrašnje izvore opasnosti. Takav zaključak neminovno sledi iz poređenja naše društvene stvarnosti sa onim „zadatkom“, tj. očekujućim pretpostavkama čije je postojanje bitan uslov naše uspešne odbrane.

Pre svega, treba podsetiti na poznate stavove SKJ da odbrana zemlje neposredno zavisi od njene socijalne, političke i ekonomske stabilnosti i da se ona brani celinom svoga stanja. To su, uostalom, notorne zakonitosti koje ne zavise ni od čijeg voluntarizma. Isto tako, valja podsetiti da se kvalitet toga stanja mora (samo) objektivno ocenjivati jer ni u tom pogledu voluntarizam nema mesta.

U ovom trenutku nema nikakve potrebe dokazivati da je u našoj zemlji duboka ekonomska, socijalna i politička nestabilnost. Stoga je realno reći: u onoj meri u kojoj je narušena

stabilnost zemlje u ove tri najvažnije sfere društvenih odnosa, u toj meri je oslabljena njena otporna moć.

Zemlja se brani i svojim međunarodnim ugledom, a on je uslovljen prvenstveno prilikama kakve vladaju u njoj. Međunarodni ugled zemlje merljiv je snagom tj. efektima njenog uticaja na međunarodne prilike. Takav uticaj može da ostvaruje samo ona zemlja koja je stabilna, koja može biti pouzdan partner u međunarodnoj saradnji, koja je kadra da preuzima obaveze i da ih ispunjava. Samo takva zemlja može imati respekt u međunarodnim odnosima, pouzdane saveznike i međunarodno javno mnjenje.

Sve su to bitne pretpostavke sposobnosti zemlje da odvraća agresora i da savlada agresora ako do agresije dođe. Suvišno je dokazivati da samo takva zemlja može uspešno da se brani od svakog mešanja u njene unutrašnje stvari, da može voditi nezavisnu politiku i da se može uspešno štititi od unutrašnjih opasnosti.

Koliko je društvena kriza ugrozila odbrambenu sposobnost zemlje lako se može zaključiti ako se sve ono što ona predstavlja i što može značiti u budućnosti (svojim trajanjem i svojim posledicama) posmatra i ocenjuje u smislu (suštine, značenja) koje imaju osnovne pretpostavke sa kojima računa naša odbrambena koncepcija i na njoj razvijeni sistem opšte-narodne odbrane. Među te osnovne (i očekujuće) pretpostavke od kojih polazi odnosno, sa kojima računa koncepcija i odbrana zemlje, spadaju:

– Idejno, organizaciono i funkcionalno jedinstvo odbrane zemlje. Ono podrazumeva postojanje jedinstvenog ratišta, a zatim jedinstven sistem odbrane, visok stepen solidarnosti svih građana, pa tako i naroda i narodnosti u otporu neprijatelju i u podnošenju napora i žrtava u odbrani istovetnih vrednosti i zajedničkih ciljeva;

– Visok stepen identifikacije čoveka, tj. građanina sa bitnim vrednostima zemlje koje su objekt odbrane i koje on doživljava kao sopstveno dobro koje je kao takvo spreman braniti;

– Bratstvo i jedinstvo naših naroda i narodnosti, kao izraz i posledica njihove istorijske potrebe da žive zajedno i kao rezultat njihove ravnopravnosti, solidarnosti, međusobnog poverenja i uverenosti da je SFRJ za sve njih zajednička potreba najvišeg nivoa, zajedničko delo i vrednost koju treba braniti;

– Postojanje sistema odbrane organizovanog, razvijenog i osposobljenog na savremeni način;

– Postojanje organizovanih, opremljenih i osposobljenih oružanih snaga kadrih da budu efikasan osnovni nosilac oružane borbe shvaćene na savremeni način;

– Sposobnost državnih i društvenih organa svih nivoa da uspešno ostvaruju svoju ulogu u fazi priprema i u fazi ostvarivanja odbrane zemlje;

– Sposobnost političkog i ekonomskog sistema da uspešno ostvaruju svoju funkciju u miru, u vanrednim prilikama i u ratu;

– Postojanje jedinstvenog, politički, moralno i funkcionalno autoritativnog i efikasnog sistema rukovođenja zemljom u ratu;

– Postojanje jedinstvenog jugoslovenskog ratišta čija se suština ne iscrpljuje u vojnom aspektu. U uslovima opštenarodnog odbrambenog rata ratište je kompleksna kategorija i ona podrazumeva pored vojnih još i političke, ekonomske, informativne, saobraćajne, propagandne, moralne i druge aspekte.

Ako pođemo od toga da su navedene pretpostavke nesporno odsudno važan uslov uspešne odbrane zemlje, onda je neophodno konstatovati da je takva odbrana zemlje ozbiljno dovedena u pitanje dejstvom društvene krize koja je te pretpostavke ugrozila.

Pored toga, nastala situacija u zemlji opasna je po odbranu i zbog toga, što je pogoršan njen međunarodni ugled uz epitet neuralgičnog područja bremenitog opasnostima i za druge.

Od svih za uspešnu odbranu neophodnih pretpostavki može se reći da je u zadovoljavajućoj meri očuvana Jugoslovenska narodna armija koja uspešno odoleva svim udarima kriznog stanja. Može se još računati i s tim da kod prevladajućeg dela naših građana nije ugrožena ni ljubav prema slobodi zemlje jer „nijedan narod ne voli naoružane misionare“ (Robespjer). Danas se, međutim, sve više ističe problem odsustva faktora integracije građana naše zemlje u svemu, pa bi se taj problem javio i u slučaju odbrane. Ali, recimo to još jednom, stvarne društvene prilike u našoj zemlji su u ovom trenutku daleko od stanja sa kojim se računalo kada su nastale naše poznate tvrdnje da naoružani narod ne može biti pobeđen i da nema bezizlaznih situacija. Danas mi, međutim, ne znamo

pouzđano u kojoj je meri odbrambena motivisanost naših građana primerena ovim postavkama.

Ako se na ovom mestu ne pominju oružane snage SFRJ kao očuvana pretpostavka uspešne odbrane, nego se takvom smatra samo JNA, to se ne čini slučajno. Razloga za takvu tvrdnju ima mnogo.

Pre svega, treba reći da pri ovoj oceni ne polazimo ni od kakvih službenih i empirijskih podataka, već o tome stanju sudimo uzimajući u obzir ukupne društvene prilike s jedne i neka sistemska rešenja s druge strane.

Polazeći od tih okolnosti neminovno je reći da je Teritorijalna odbrana danas daleko iza JNA u pogledu primerenosti njenog stanja njenoj, Ustavom SFRJ ustanovljenoj društvenoj funkciji. U postavljanju te tvrdnje polazi se naročito od sledećih okolnosti.

Mada je Teritorijalna odbrana deo oružanih snaga SFRJ koje su prema Ustavu SFRJ jedinstvena celina koja štiti nezavisnost, suverenitet, teritorijalnu celokupnost i Ustavom SFRJ utvrđeno društveno uređenje, ipak se mora reći da razvoj situacije sve više nepovoljno deluje na mogućnost da Teritorijalna odbrana bude na nivou sposobnosti potrebne da bi zajedno sa JNA ostvarivala takvu svoju društvenu ulogu.

Pre nego se izlože osnovni argumenti za tu tvrdnju (ili pretpostavku) treba podsetiti da je i sam postojeći Ustav SFRJ dao osnovu mogućnosti da se Teritorijalna odbrana nađe pod snažnim uticajem društvene krize, odnosno svih nepoželjnih tokova ideološke, političke i druge prirode koje je ona izazvala i koje je (povratno delujući) dalje podstiču. U formulaciji člana 240. Ustava SFRJ daju se različite kvalifikacije u pogledu društvene prirode JNA, odnosno, TO. Naime, iako se konstatuje da oružane snage SFRJ čine jedinstvenu celinu, ipak se samo za JNA kaže da je ona zajednička oružana sila svih naroda i narodnosti i svih radnih ljudi i građana. Međutim, za teritorijalnu odbranu Ustav kaže da ona predstavlja najširi oblik organizovanog oružanog opštenarodnog otpora, što znači da se ne daje ista kvalifikacija društveno-političke prirode za oba dela jedinstvenih oružanih snaga.

Ustav SFRJ, takođe, sadrži osnovu mogućnosti divergentnog uticaja na Teritorijalnu odbranu od strane društvenih činilaca koji je neposredno organizuju. To se u prvom redu

odnosi na republike, pa još uvek i na autonomne pokrajine. Naime, ne utvrdivši detaljnije nadležnost Predsedništva SFRJ u odnosu na TO, Ustav SFRJ dao je mogućnost da se Zakonom o opštenarodnoj odbrani ta nadležnost reducira do nivoa koji je funkcionalno i politički neprihvatljiv. Tako je pomenutim zakonom propisano da Predsedništvo SFRJ utvrđuje samo osnove planova razvoja i osnove organizacije oružanih snaga (kada je u pitanju TO), a kada je u pitanju JNA, njegove su nadležnosti potpune jer ono utvrđuje i plan razvoja i organizaciju i formaciju JNA. Takođe, taj zakon objektivno čini veliki ustupak već davno ispoljenim a danas naročito potenciranim aspiracijama o svojatanju i razvoju TO kao republičke vojske time što propisuje da Predsedništvo SFRJ, u funkciji vrhovne komande, imenuje i razrešava od dužnosti komandanta Teritorijalne odbrane republike i autonomne pokrajine čineći to na predlog nadležnog organa republike, odnosno pokrajine.

Razume se da navedene ustavne i zakonske nedoslednosti, same za sebe, i ne bi morale biti funkcionalno, a naročito ne politički sporne kada se ne bi radilo o društvenoj krizi, a naročito o krizi odnosa u ostvarivanju ustavnog koncepta odnosa u federaciji. Jer, danas nisu retka osporavanja i onih stavova Ustava SFRJ u slučaju koji su principijelni. Pogotovo je to slučaj onda kada postoji mogućnost da se neko postojeće rešenje različito tumači.

Značajno je pomenuti i stav iz člana 239. Ustava SFRJ u kome se republike i pokrajine čine nadležnim da „svaka na svojoj teritoriji“ pored ostalog organizuje i rukovodi teritorijalnom odbranom, čime su mogućnosti uticaja republika (pokrajina) na stanje u TO daleko iznad mogućnosti koje u tom pogledu faktički ima federacija. U takvim okolnostima, kada republika (pokrajina) dominantno odlučuje o veličini, organizaciji, sistematizaciji, formaciji, opremanju, finansiranju, obučavanju i vaspitanju, te o kadrovskoj politici u Teritorijalnoj odbrani, jasno je da treba računati s tim da će se taj deo oružanih snaga zemlje ponašati prema politici republike. Pojednostavljeno rečeno, treba računati s tim da će TO slediti politiku republike kojoj pripada, nezavisno od toga što je vrhovna komanda nad oružanim snagama jedinstvena. Poslednjih dana to se drastično manifestuje u slučaju naređenja o povlačenju oružja na čuvanje u kasarne JNA. Saglasno takvim

okolnostima, koje su naša realnost, sa adekvatnim angažovanjem Teritorijalne odbrane prema odluci Predsedništva SFRJ valjalo bi računati skoro samo ukoliko bi se takva odluka podudarila sa politikom, tj. interesom republike. Takvo ponašanje se može očekivati kako u slučaju agresije, tako i, pogotovu, u slučaju nastanka vanrednih prilika i potrebe njihovog eliminisanja. U tom pogledu su vrlo indikativna neka rešenja u ustavnom sistemu Republike Slovenije.

Sto se tiče nadležnosti Predsedništva SFRJ u odnosu na odbranu zemlje, valja konstatovati njenu nepotpunost što se potvrđuje činjenicom da Ustav zemlje ne utvrđuje da je to telo nadležno za rukovođenje odbranom zemlje. To se ne predviđa ni za jedan drugi savezni organ. Jedino je jasno ustanovljena uloga Predsedništva SFRJ u odnosu na oružane snage. Međutim, kako oružana borba nije jedini vid odbrambenog ponašanja, niti su oružane snage jedini nosilac ukupnog otpora neprijatelju, to je bilo neophodno da se ustanovi nadležnost toga organa federacije u rukovođenju svim aspektima odbrane zemlje. Tako, mi danas nemamo rešenje o tome koji je organ federacije nadležan, na primer, da izvrši mobilizaciju snaga i sredstava čitave zemlje i da ih angažuje (usmeri njihovo angažovanje) onako kako to ratne prilike budu nalažale, nezavisno od toga koja je republika te snage organizovala, odnosno kojoj od njih te snage pripadaju.

Nepovoljne implikacije društvene krize na odbrambenu sposobnost zemlje potenciraju i neka druga rešenja sistemskog karaktera pa i u Ustavu SFRJ. Dovoljno je u vezi s tim imati u vidu rešenja o Predsedništvu SFRJ. Neadekvatnim se, uopšte, a naročito sa stanovišta odbrane zemlje mogu smatrati postojeća rešenja o načinu izbora članova toga organa i njihovih odgovornosti.

Način izbora članova Predsedništva je strateški važno pitanje uopšte, a sa stanovišta odbrane zemlje, posebno. To pitanje nije rešeno adekvatno funkciji federacije, tj. njenoj odgovornosti za odbranu zemlje. Dovoljno je samo konstatovati da Predsedništvo za svoj rad nikome ne odgovara. Jer, njegove članove biraju skupštine republika i pokrajina i oni samo njima i to individualno odgovaraju i samo od njih mogu biti opozvani. Sa njihovim izborom i sa njihovim opozivom Skupština SFRJ, iako najviši organ vlasti u zemlji – nema ništa. Čak u poslednjim ustavnim promenama nije prihvaćen

ni amandman koji je predviđao da Skupština SFRJ može pokrenuti inicijativu za opoziv člana Predsedništva SFRJ. I tako, organ federacije koji ostvaruje i funkciju vrhovnog komandovanja oružanim snagama i koji snosi i istorijsku odgovornost za valjanost svojih odluka o angažovanju oružanih snaga, za neuspehe u tome tako važnom poslu nikome ne odgovara. Takva rešenja druge zemlje savremenog sveta ne poznaju.

Na te okolnosti tzv. sistemske prirode na ovom mestu ukazuje se iz dva osnovna razloga. Prvi je što ta neadekvatna rešenja čine još težim posledice koje inače društvena kriza ima po odbranu zemlje, a drugi je što ta rešenja nisu slučajna. Ona su i sama posledica divergentnih tendencija koje su u nas već odavno otpočele i koje su se između ostalog izrazile i na ovaj način. Radi se o konfederalističkoj refleksiji na funkciju i organa federacije, tj. na odnose u federaciji.

U celini gledano, društvena kriza zemlje aktuelizirala je probleme njene odbrane, jer je oslabila i dalje oslabljuje otpornu moć zemlje srazmerno intenzitetu svog nepovoljnog delovanja na vrednosti, odnosno pretpostavke koje imaju odlučujući značaj za uspeh zemlje u odbrani.

Ovome treba dodati da bi bila fatalna zabluda verovati da naše društvene prilike (neprilike) ostavljaju ravnodušnim spoljni svet. To se ne može reći ni za velike sile, a pogotovu ne za zemlje našeg neposrednog okruženja uprkos poboljšanja opšte međunarodne situacije.

Jer, interes susednih zemalja za prilike u Jugoslaviji postoji i to iz dva osnovna motiva. Prvi je mogućnost njihovog daljeg komplikovanja sa širim posledicama po bezbednost na Balkanu, južnoj Evropi i šire, pa tako i za njihovu bezbednost. Drugi motiv je u mogućnosti da dalji nepovoljni razvoj situacije u Jugoslaviji otvori nade za realizovanje starih ili novonastalih aspiracija prema delovima Jugoslavije.

POLITIČKI I SVOJINSKI PLURALIZAM NOSE SOBOM BROJNE NEIZVESNOSTI PO ODBRANU ZEMLJE

Društvena i privredna reforma, iznuđena neuspehom dosadašnjeg koncepta društvenog uređenja da obezbedi razvoj zemlje primeren njenim stvarnim mogućnostima i savremenim

potrebama čoveka, otvorila je problem oslobađanja ljudske stvaralačke moći putem maksimalne proizvodne stimulacije i pune demokratske humanizacije društvenih odnosa sa dominacijom čoveka – građana.

Ostvarenje njene suštine, podrazumeva radikalne promene u ekonomskom i političkom sistemu. Prve podrazumevaju napuštanje koncepta društvene svojine kao vladajućeg oblika svojine nad sredstvima za proizvodnju i dopunu mnoštvom drugih oblika svojine; druge pak, podrazumevaju radikalne promene u političkom sistemu otvaranjem procesa demokratizacije i pluralizma političkih partija – stranaka, organizacija ili pokreta kao ravnopravnih aktera političkog sistema i političkog života, kao jedna od pretpostavki tome procesu.

Prvi potezi na reformi takvih, generalnih, razmera su već učinjeni. Za sada, u privredi (gde su regularniji) oni su jasniji i efektniji nego u oblasti političkog sistema.

Šta svojinski pluralizam znači neposredno za odbranu zemlje?

U najužoj vezi s tim pitanjem, valja konstatovati da uvođenje svojinskog pluralizma zahteva značajne korekcije u postojećem sistemu odbrane budući da su dosada društvena svojina i društvena preduzeća bili osnovni izvori materijalnih potreba odbrane. Danas, međutim, teorijski gledano, valja računati s mogućnošću da preovlađujući deo naših materijalnih potencijala bude u vandruštvenom sektoru privrede, te da, usled toga, u tom delu privrede bude angažovan i veći deo naše radne snage, tj. radnog – ljudskog potencijala. To je svakako velika novina i sa njom treba računati ne samo kao novom stvarnošću, već i kao sa aktuelnim problemom. Aktuelnost tog pitanja je i u okolnosti za Zakon o preduzećima, Zakon o stranim ulaganjima i Zakon o društvenom kapitalu (propisi sistemskog karaktera koji su na nov način uredili odnose u oblasti privrede) nisu tako reći ništa rekli o pitanju odbrane, ali ništa nije rečeno za druge oblike preduzeća.

Nastale promene u oblasti privrednog sistema dosta intenzivno zaživljavaju u stvarnosti i stoga je preka potreba da se kompetentno utvrde sve implikacije koje te promene imaju za odbranu zemlje. Tih promena ima dosta. Primera radi, pomenućemo neke od njih.

Planovi odbrane i planovi razvoja odbrane društveno-političkih zajednica do sada su računali sa društvenim preduzećima i u odnosu na njih su imali velika ovlašćenja. Jer, Ustav SFRJ je utvrdio obaveznost organizacija udruženog rada da svoje odbrambene pripreme ostvaruju u skladu sa planovima i zahtevima nadležnih organa društveno-političkih zajednica. To znači da su planovi opština, pokrajina i republika bili stalno ishodište obaveza društvenih preduzeća. Danas je situacija izmenjena jer je u našem privrednom sistemu došlo do nastajanja novih privrednih subjekata čiji je jedini motiv poslovanje i angažovanja svoga kapitala – profit! Stoga se kao aktuelno postavlja pitanje kako ustanoviti način tj. utvrditi tu meru posezanja za privatnim ili drugim vandruštvenim kapitalom koja će biti u skladu sa društvenim potrebama s jedne i motivima vlasnika kapitala, s druge strane. Svaka proizvoljnost u posezanju za sredstvima vlasnika kapitala, mogla bi biti društveno štetna jer bi ih to moglo demotivisati u angažovanju kapitala u našoj zemlji čime bismo mogli ugroziti reformu i privredni razvoj zemlje uopšte.

Promene su znatne i u oblasti društvene privrede. Sa stanovišta odbrane značajno je podsetiti da osnovna organizacija udruženog rada nije više obavezni oblik organizovanja naše privrede. A ona je do sada bila osnovni subjekt naše privrede i imala je i tretman osnovnog subjekta odbrane u privredi. Isto tako, Zakon o preduzeću ne čini preduzeća obaveznim da na dosadašnji način planiraju, dok postojeći Zakon o opštenarodnoj odbrani predviđa takvu obavezu organizacija udruženog rada svih nivoa. Takođe, ti oblici složenih preduzeća nisu isto što su do sada bile – složene organizacije udruženog rada, pa se postavlja pitanje da li su ta preduzeća i obavezni subjekti odbrane, itd.

Na sva ta strateški važna pitanja naše odbrane još nisu dati odgovori iako se pomenuti zakoni primenjuju već više od godinu dana. Praksa odbrambenih priprema takva rešenja očekuje. Ona moraju biti doneta što je moguće pre, makar bila i – prelazna, kako bi se nova praksa pravno uredila. Teško je razumeti što se to do sada već nije uradilo.

Što se, pak, tiče implikacija političkog pluralizma na odbranu zemlje, to je daleko složenije pitanje. Pogotovu u početnoj fazi njegovog konstituisanja. A ta faza će u nas očigledno veoma dugo trajati i imati mnoge neizvesnosti.

Prva novina nastala uvođenjem političkog pluralizma je u okolnostima što u uslovima pune ravnopravnosti svih političkih stranaka, partija, organizacija i pokreta (koji su dozvoljeni) Savez komunista, odnosno druge naše društveno-političke organizacije postaju sa njima u svemu ravnopravni politički partneri. To znači da i u samom konceptu i u praksi sistema naše odbrane SKJ i druge društveno-političke organizacije gube dosadašnji položaj koji je bio i ustavom i zakonom uređen. Tako će politički uticaj na društvene odnose u oblasti (povodom) odbrane zemlje i na ukupnu politiku odbrane uticati i druge političke stranke i to srazmerno njihovoj političkoj moći. A ta politička moć je najjača ako se radi o partiji (partijskoj koaliciji) koja učestvuje sa najviše predstavnika u najvišem organu vlasti – skupštini (parlamentu) zemlje.

Dubina tih promena je naročito vidljiva ako se ima u vidu (dosadašnje) mesto i uloga SKJ u političkom sistemu zemlje. U skoroj budućnosti ta uloga će se najverovatnije izmeniti, a verovatno će se postaviti u pitanje budućnosti samog SKJ.

Ono što se danas u vezi s tim postavlja kao veoma aktuelno i odsudno značajno društveno pitanje to je potreba odbrane osnovnih načela koncepcije o odbrani zemlje i osnovnih rešenja u sistemu naše odbrane. To bi se moglo definisati kao „odbrana odbrane“.

Najviši interesi naše zemlje potenciraju potrebu da se brani koncepcija i sistem naše odbrane. U toj odbrani do danas je veoma malo učinjeno, s obzirom na realne opasnosti da oni budu i dalje i to intenzivno napadani. A treba računati ne samo sa potrebom nego i sa mogućnošću da se očuvaju osnovne postavke naše koncepcije i, kako je rečeno, osnovna rešenja sistema naše odbrane. Jer, kada se ta načela i ta rešenja stave pod najstrožiju, objektivnu ocenu oni svaku takvu kritičku valorizaciju mogu izdržati. Radi se o konceptu i sistemu koji odgovaraju osnovnom kriterijumu u okviru koga treba vršiti vrednovanje tih rešenja, a taj kriterijum jesu uslovi i zahtevi savremenog rata koji potenciraju upravo ono što je uspešno rešeno konceptom i sistemom naše odbrane. U njima postoje rešenja koja obezbeđuju maksimalno angažovanje ukupnih ljudskih i materijalnih potencijala zemlje na način koji omogućuje da moć tih potencijala bude najefikasnije ispoljena. Tu nespornu činjenicu morala bi da prizna svaka

politička stranka koja pledira da dođe na vlast i da tako preuzme odgovornost za sudbinu zemlje. U pitanju je vitalna potreba zemlje i značajna tvorevina našeg društva.

Reforma privrednog sistema teče regularno i tu su procesi jasni i poželjni i oni već daju početne rezultate. Međutim, stanje u oblasti političkog sistema je daleko složenije. Pre svega neophodno je konstatovati da su tekući procesi njegove transformacije u mnogo čemu neregularni, (nesaglasni Ustavu SFRJ) konfuzni i bremeniti ne samo potencijalnim nego već i sasvim realnim opasnostima. Tako, dok su izmene Ustava SFRJ izvršene 1988. godine regularna osnova za proces transformacije ekonomskog sistema, dotle se u oblasti političkog sistema nalazimo u fazi svojevrzne ustavne blokade (krize) ili ustavnog interregnuma. To je veoma ozbiljan problem jer su glavni politički procesi u nas sporni sa stanovišta Ustava SFRJ i već se ozbiljno približavamo bezvlašću.

Upravo taj politički nered, odsustvo regularnosti koja bi bila zasnovana na saveznim propisima ustavna kriza (blokada, interregnum), stvaraju uslove za neregularne političke procese. To može rezultirati veoma opasnim posledicama po zemlju, pa i sa diktaturom desnice sa svim teškim posledicama. To bi krizu produbilo i moglo bi dovesti do dugoročnijeg blokiranja svake šanse da ona bude prevladana. Imajući u vidu programe stranaka koje su pobedile, više je nego jasno da će njihova vođstva preko svojih zastupnika zahtevati na svim nivoima reviziju dosadašnje politike u svemu, pa tako i u odnosu na odbranu u celini. Pretenzije tih (desnih) stranaka su u tom pogledu radikalne: ako dođu na vlast u federaciji one će se tako i na tom nivou ponašati. Desi li se to, treba računati da će desne političke snage koristiti pozicije vlasti da što radikalnije izvrše reviziju politike i koncepcije opštenarodne odbrane i suzbiju uticaj komunista i drugih levih političkih snaga na strategiju i politiku odbrane, računajući pri tome i sa radikalnim posezanjem u kadrovsku problematiku oružanih snaga, organa uprave za poslove narodne odbrane i dr. Na udaru će se naći nastava iz oblasti opštenarodne odbrane i društvene samozaštite, profesionalni kadrovi odbrane, pa tako i sistem njihovog školovanja. Refleksija dolaska na vlast desnih snaga će uslediti i u sastavu, i u politici Predsedništva SFRJ, s mogućnošću da za predsednika (koji u ime Predsedništva

SFRJ rukovodi i komanduje oružanim snagama) dođe najortodoksniji predstavnik desne stranke.

S tim u vezi valja reći da nije suština problema u pojavi novih političkih vođa i partija pa i najreakcionarnije orijentacije. Problem je u tome što njihove programe podržavaju tako ogromne mase birača, čija politička svest i orijentacija nisu nastale pod uticajem tih vođa i njihovih novih partija. Vođe su samo znale da njihovo političko raspoloženje artikulišu i iskoriste. Bitno je da je političko opredeljenje masa koje su stale iza njihovih programa neskriveno. A ono je – antijugoslovensko! To je centralni problem svega pa i odbrane. To najdramatičnije pokazuje koliko smo u ovom trenutku daleko od najvažnije pretpostavke uspešne odbrane. Jer, Jugoslavija nije zajedničko dobro, odnosno ona se takvom ne shvata i to od tako velikog dela stanovništva u naše dve republike, koliko je bilo potrebno da moćnom većinom pobeđe političke stranke antijugoslovenske orijentacije.

Tako, politički pluralizam kakav je na sceni umesto da bude put ka demokratiji sve je manje to, jer sve više preči opasnošću da se izrodi u put koji vodi destruktiji, bezumlju, diktaturi. Nastavi li se ovako odbrambena moć zemlje će znatno oslabiti, što bi potenciralo i unutrašnje i spoljne opasnosti po zemlju.

SUMMARY

DEFENCE OF THE COUNTRY IN CONDITIONS OF ITS SOCIAL CRISIS AND OF POLITICAL AND OWNERSHIP PLURALISM

The crisis of our society most directly affects the defensive abilities of our society by undermining its social, political and economic stability.

The constitutional order of the country is being jeopardized by internal rather than external threats. Such unfavourable internal processes will increasingly encourage external aspirations against our country. The interconnection and combination between these two processes make the greatest threat against the sovereignty, independence, territorial integrity and constitutional order of Yugoslavia.

The most dangerous source of the internal instability of our country is the intolerance between the Yugoslav nations and a dying out of their motivation and interest for living in the Yugoslav socialistic federal community of nations.

Progressive forces are not able, for the time being, to resist effectively the frenzied offensive of the rightist nationalistic forces.

Because of the constitutional crisis (a constitutional interregnum) irregular political processes unfold on our public or political scene. The existing constitutional blocade is a warning sign of future great difficulties in the struggle for getting the new Constitution of the country.

The above mentioned and other retrograde processes justify the warning issued by the Presidency of the SFRY that over our county looms a danger of a civil war fought on a nationalistic basis. Very significant in such situation is a consistent and energetic fighting for preservation of the concept and fundamental solutions of our total national defence system, as a social accomplishment whose adequacy must not be questioned or jeopardized, under the condition of its objective assessment in the light of most relevant criteria. This implies elimination of ideologized postulates from all doctrinal documents, by which the value of essential principles of total national defence and of its practical solutions will not be reduced.

RÉSUMÉ

LA DEFENSE NATIONALE DANS LES CONDITIONS DE LA CRISE SOCIALE ET DU PLURALISME POLITIQUE ET DE PROPRIETE

L'action défavorable de la crise sociale sur la capacité de défense nationale se manifeste le plus directement par le fait qu'elle contribue à la destruction de la stabilité sociale, politique, et économique du pays ainsi qu'à celle de la cohérence nationale.

A l'heure actuelle, l'ordre constitutionnel du pays est menacé par des dangers plutôt intérieurs qu'extérieurs. Les processus intérieurs défavorables continueront d'encourager toujours plus les aspirations extérieures à l'égard de notre pays. Ces deux processus conjugués constituent le danger le plus grave pour la souveraineté, l'indépendance, l'intégrité territoriale et l'ordre constitutionnel de la Yougoslavie.

L'intolérance nationale et l'évanouissement des motifs de la lutte pour la communauté socialiste fédérative yougoslave sont le générateur de l'instabilité intérieure du pays le plus dangeureux. Actuellement, les forces progressistes ne sont pas à même de s'opposer avec efficacité à la vague euphorique des forces de droite et nationalistes.

Par suite de la crise constitutionnelle (interrègne constitutionnel) sur la scène publique entrent des processus politiques illégitimes. L'actuelle obstruction constitutionnelle annonce à titre d'avertissement beaucoup de difficultés dans la lutte pour la nouvelle Constitution nationale.

Les processus cités, et tant d'autres de nature retrograde, expliquent le bien-fondé de l'avertissement de la Présidence de la RSF de Yougoslavie sur le danger d'une guerre civile qui aurait le nationalisme pour origine. Dans cette situation, il importe surtout d'engager une lutte conséquente pour la suvegarde de la conception et des solutions fondamentales du système de défense populaire généralisée étant l'acquis social dont la nature adéquate ne saurait être mise en cause, à condition qu'il soit valorisé d'une façon objective suivant les critères

pertinents et fiables. Cela sousentend la nécessité d'éliminer de tous les documents doctrinaux les idées et postulats fondés sur l'idéologie, ce qui ne risquerait de réduire en rien la valeur essentielle des principes de la défense populaire généralisée et de ses solutions dans la pratique.

РЕЗЮМЕ

ОБОРОНА СТРАНЫ В УСЛОВИЯХ ОБЩЕСТВЕННОГО КРИЗИСА, ПОЛИТИЧЕСКОГО И СОБСТВЕННОСТНОГО ПЛЮРАЛИЗМА

Общественный кризис самым непосредственным образом неблагоприятно отражается на оборонительной способности страны, ибо им разбита политическая и экономическая устойчивость и компактность страны. В настоящий момент конституционному порядку угрожают больше внутренние, чем внешние опасности. Эти неблагоприятные внутренние процессы будут все больше поощрять и внешние претензии к нашей стране. Увязка этих двух процессов представляет собой самую большую опасность для суверенитета, независимости, территориальной целостности и конституционного порядка Югославии.

Самый опасный генератор внутренней неустойчивости страны – это межнациональная нетолерантность и ослабление мотива и борьбы за югославское федеративное содружество. Прогрессивные силы пока не в состоянии оказать эффективное сопротивление восторженному налету правых, националистических сил.

В обстановке конституционного кризиса (конституционного *inperregnum*) на публичной сцене происходят нерегулярные политические процессы. Существующий конституционный блокад представляет собой предупреждающий признак тех больших затруднений, ожидающих нас в борьбе за новую конституцию страны.

Указанные и другие ретроградные процессы делают обоснованным предупреждение Президиума СФРЮ об опасности гражданской войны на националистической основе. В такой ситуации большое значение имеет упорная борьба за сохранение концепции и основных решений системы всенародной обороны как общественного достижения, соответствие которого нельзя ставить под вопрос, при условии ее объективной оценки в свете самых релевантных критериев. Это подразумевает устранение из всех доктринальных документов идеологизированных установок, чем не уменьшается ценность принципов всенародной обороны и ее практических решений.